

Nekane Oiarbide: "Ez dakit inork idatziko duen Ez Dok Amairuren historia osoa"

ARGIA

2005eko urriaren 2a | LXVIII. urtea | 2.009 zenbakia | 3,30 euro

Erretzaileak jada ez dira errentagarri

Nola prestatu dira bertsolariak Txapelketa Nagusirako?

larrun 90

2000 ARGIA
TOPAKETAK

Euskal Herria 2005-2025: **nora eta nola?**

■ Nazio Eraikuntza

■ Ponentziak: Josune Ariztondo (EAJ)
Uxue Barkos (Nafarroa Bai)
Mertxe Colina (AB)
Begoña Errazti (EA)
Aintzane Ezenarro (Aralar)
Jone Goirizelaia (Batasuna)

2000 ARGIA TOPAKETAK

Euskal Herria 2005-2025: **nora eta nola?**

|||| Nazio Eraikuntza: nora eta nola?

Urriak 4 / 19:00

Bilbo_ La Bolsa Kultur Etxea

Partaideak:

Josune Ariztondo (EAJ)
Uxue Barkos (Nafarroa Bai)
Mertxe Colina (AB)
Begoña Errazti (EA)
Aintzane Ezenarro (Aralar)
Jone Goirizelaia (Batasuna)

|||| Hizkuntza Normalizazioa: nora eta nola?

DATORREN ASTEAN LARRUN BEREZIA

Urriak 11 / 19:00

Gasteiz_ Villa Suso Jauregia

Partaideak:

Joxe Jabier Iñigo
Paula Kasares
Miren Mateo
Erramun Osa

|||| Gizarte Eredua: nora eta nola?

Urriak 18 / 20:00

Donibane Garazi_ Herriko Etxeko Gela Nagusia

Partaideak:

Mixel Berhokoirigoin (ELB)
Rafa Diez (LAB)
Joxe Elorrieta (ELA)

|||| Kultur Sorkuntza: nora eta nola?

Urriak 25 / 19:00

Iruñea_ San Zernin Aretoa

Partaideak:

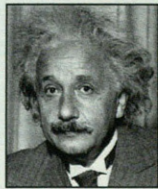
Jose Ignazio Ansorena
Aingeru Epaltza
Tere Irastortza
Xabier Mendiguren Elizegi

LARRUN bereziak: Partaideen txostenak 4 LARRUN berezitan argitaratuko ditugu mahai-inguruak egin aurreko astean.

Gaiak

- 17 **Nolakoa zen Albert Einstein benetan?** Miel A. Elustondo.

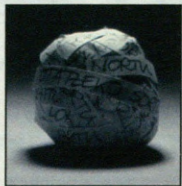

Iritziak

- 21 **Asisko Urmeneta.** Gora Pro Nobis.
 22 **Arantxa Urbe.** Timitar musika jaialdia, kulturen gertutasuna.
 23 **Markel Olano.** Erabakitze ahalmena.
 25 **Castillo Suarez.** Ispilua.
Joxe Mari Ostolaza. Mugikortasuna.
 28 **Gari Berasaluze.** Arrotza.

Erdiko kaiera

- 29 **Bertsolari Txapelketa Nagusirako nola prestatu dira bertsolariak?** Estitxu Eizagirre.
 34 **Ezpalak.** Katixa Garate.
 36 **Argitalpenak: Filipe Bidarti galdezka.** Pilar Iparragirre.
 38 **Denbora-pasak.**
 40 **Ihesi: Arabako Erdi Aroko gazteluetatik begira.** A. Agirresarobe / M. Tellabide
 44 **Makina bat kontu.** Jabier Agirre, Joxerra Aizpurua eta Jakoba Errekondo.

Bertsolari Txapelketa Nagusiko kartela.

Termometroa

- 46 **Antton Karrera: "Zapatero bake prozesuaz ari da oraindik, ez normalizazioaz".** Mikel Asurmendi.
 49 **Errioxako upategietan mila milioi litro ardo.** D. Udalaiz.
 52 **Kirola eta euskara 12 urtez taldekide.** A. Sarobe.
 54 **Bero-beroa.**
 56 **Net Hurbil. Aizu, kazetari: Bukatu al zen Nixerreko gosetea?** Pello Zubiria.

Antton Karrera.

4 | Tabakoari gerra

Erretzaileak jada ez dira errentagarri

Ameriketatik ekarri zuten euro-parrek tabakoa, belar terapeutikoa eta magikoa bailitzan. Egundordea, hasiak dira kerik gabeko haizeak zabaltzen. Espainiako Estatuak lantokian eta jatetxe eta tabernetan erretzea debekatuko du ziurrenik urtariletik aurrera. Dagoeneko tabakoa ez da errentagarria estatuarentzat.

24 | Luparekin

Jakes Bortairu

58 | Azkena

J.M. Velez de Mendizabal

26 | Andu Lertxundiren hostoak

11 | Nekane Oiarbide

Ez Dok Amairu-n antolatzaile

Nekane Oiarbide Ez Dok Amairuren historiaren lekuko zuzena izan zen, bertan antolatzaile lanetan ibili zelako. Horregatik daki saioak antolatzeko zenbat lan egin behar zen, zentsura gainditzeko eta paperak behar bezala izateko.

Jabetza: Komunikazio Biziagoa, S.A.L. Lehendakaria: Joxe Mari Irazusta. Zuzendaria: Xabier Letona. Zuzendaritzaren albokoa: Pello Zubiria. Idazkaritza Teknikoa: Ixabel Bereziartua. Produktzioa: Berdaitz Goia. Erredakzioa: Mikel Asurmendi, Estitxu Eizagirre, Katixa Garate, Nagore Irazustabarrena, Onintza Irueta, Izaskun Jauregi. Argazkilaria: Dani Blanco. Sustapena: Esti Parada. Argitalpenak: Bego Zuza. Bezeroen harrera: Olatz Korta. Publizitatea: Igor Garmendia. Administrazioa: Marijo Aiertza, Mari Karmen Loiarde. HELBI-DEAK: Gipuzkoa: Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria. Tel: 943 371545. Faxak: 943 373403 (erredakzioa), 943 361048 (komertziala). Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa: Xalbardin baltia. 64122 Urruñe. Tel: 559 476000. Faxe: 559 476001. Nafarroa: Gazteluko Plaza 44, 3 eskuina. 31001 Iruñea. Tel: 948 222285. POSTA ELEKTRONIKOA. Erredakzioa: kazeta@argia.com. Komertziala: komertzial@argia.com. Interneten: www.argia.com. Lege gordailua: NA 80-1963. ISSN: 0213-909X. Batzorde parekidea: 72562 E. Inprimategia: Antza S.A.L. Informatika: Adur Software Productions. S.Koop. Elk. Urtebeteko harpidetza. Hego Euskal Herria: 123 euro. Iparr Euskal Herria: 149 euro. Espainia: 123 euro. Beste atzerriak: 157 euro. Airez: 245 euro. Komunikazio Biziagoa S.A.L. Ametzagaitza Taldeko partaidea da.

Azala: Antza. Azaleko argazkia: Dani Blanco.

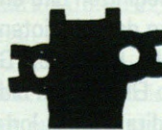

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria

Gipuzkoako Foru Aldundia

Gizarte eta Erakunde Harremanetarako
Departamentua

gizarte ekintza

Ameriketara topatu zuten europarrek lehenengo aldiz. Orduan, mundu magikoarekin eta terapeutikoarekin lotuta zegoen tabakoa. Eta segituan zabaldu zen Europa osoan. Historia oso bat garatu da bere inguruan. Baina orain kerik gabeko haizeak datozela dirudi. Legea guztiz zehazteke badago ere, Espainiako Estatuak orain arte tabakoaren gotorleku ziren zenbait lekutan erretzea galaraziko die hiritarrei. Bitartean, gero eta erretzaile gehiago saiatzen da nikotinaren katetik askatzen. Ez da samurra inondik ere, baina tratamendu berriei esker emaitza politikak lortzen ari dira, adituen esanetan.

Erretzaileak jada ez dira errentagarri

TABAKO SALMENTARI ESKER administrazioak lortzen dituen mozkinak ez dira nahikoa hark eragindako gastu guztiei aurre egiteko, Euskal Autonomia Erkidegoko Osasun Saileko iturrien arabera. "Gutxi gorabehera", azaldu digu saileko teknikari batek, "zergen bitartez jasotzen den diruaz tabakoak zuzenean eragindako gaitzen tratamenduak ordaindu ahal dira, baina horrez gain erretzeak zeharka eragiten dituen kalteak izan behar ditugu kontuan. Alegia, tabakoaren ondorio zuzena izan gabe ere, erretzeagatik larriago bihurtzen diren gaitzak". Tabakoa ez

UNAI BREA

Argazkiak:
Dani Blanco

da errentagarria estatuarentzat, askotan aurkakoa uste dugun arren.

Zenbakiak ikaragarriak dira. Ez dugu eskuratu administrazioak tabakoa dela-eta gastatu behar duenaren kopuru zehatzik, baina jakin badakigu aurtengo lehen zazpi hilabeteetan, Hego Euskal Herrian, 475 milioi euro baino gehiago xahutu ditugula tabakotan. Aurreko paragrafoan esandakoa guztiz zehatza bada, egin kontu. Tabakoarenganako adikzioa osasun publiko arazo larria da, eta halaxe adierazten dute azken urteotan haren aurka hartutako neurri guztiek.

Datu batzuk

✓ **Erretzaile gehienak 20 eta 40 urte bitartekoak** dira EAEn (Nafarroako eta Iparraldeko daturik ez dugu eskuratu, zoritxarrez) eta emakume erretzaile gehiago dago gizon baino. Erretzaile gehienek **15-16 urte** zutela erre zuten lehen zigarroa.

✓ Gero eta gehiago ahalegintzen dira erretzeari uzten. EAeko Osasun Sailak emandako datuek diotenez, **urtero 5.600 lagunek** lortzen du Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan. Osakidetza edo Minbiziaren Aurkako Elkartearen bidez ahalegintzen direnak **17.000 inguru** dira. %35ak lortzen du, iturri beraren arabera.

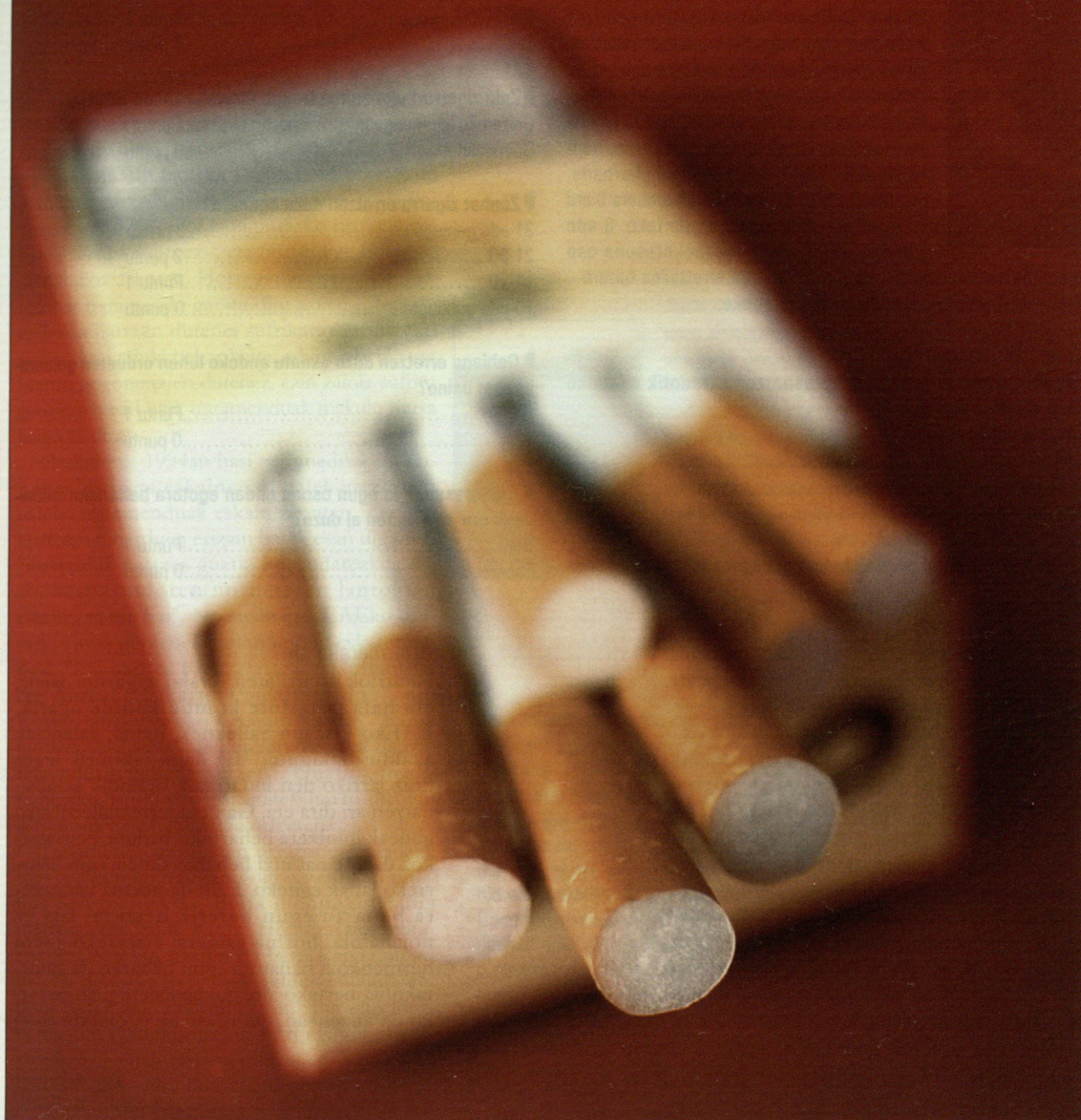
✓ **Biztanleen %35** zen erretzailea iaz EAEn. **%18,7**, berriz, erretzaile ohia. Erretzaile kopuruak gora egin du aurreko urteetik, baina baita erretzaile ohi kopuruak ere.

✓ **854 tabako-denda** daude Hego Euskal Herrian. Araban 92, Bizkaian 322, Gipuzkoan 211 eta Nafarroan 229.

✓ **201 milioi inguru zigarro pakete** saldu dira Hego Euskal Herriko lau herrialdeetan, aurtun, uztailaren 31 arte. Gipuzkoa da "erretzaileena" (ia 78 milioi). Araban 15 milioi saldu dira, Bizkaian 54 milioi eta Nafarroan 53 milioi. Epe berean, **100 milioi inguru zigarro puru**, norberak zigarrotxo egiteko 2.040.077 tabako poltsa, eta 94.047 piparako tabako poltsa saldu dira lau herrialdeetan. Oro har, tabako salmenta jaitsi egin da Araban eta Bizkaian, eta gora egin du Gipuzkoan eta Nafarroan.

✓ **475 milioi eurotik gora** gastatu dugu tabakotan, aurtun, uztailaren 31 arte, Hegoaldeko euskal herritarrok.

Gogorrenak –erretzaileen ikuspegitik, batez ere– etortzeke daude oraindik. Edo etortzeak, esan beharko. Espainiako Estatu hainbat lekutan erretzea debekatuko duen legea prestatzen ari da eta, oraingoz ezer zehatzik ezin esan badaiteke ere –oraintsu amaitu da alegazio-epea–, iragarritako neurri batzuek ika-mika ugari sortu dute dagoeneko.

Erretzaileentzako gune bereziak

Laburbilduz, lege berriak ardatz nagusi bat izango du, EAEko Osasun Sailetik dioskue-nez: "Ezin izango da lantokietan erre, langileek kea arnastea eragotzi gura delako". Horrek berez ekarriko du polemika oraindik tabakoa-

rekiko tolerantzia handia daukan jendarteak, baina eztabaidak bereziki latz bihurtu dira ostalaritzari dagokionez. Lege-aurreproiektuak dioenez, 100 metro koadro edo gehiagoko azalera duten jatetxe, taberna eta abarrek gune bat izan beharko dute erretzaileentzat. Gune horrek ezin izango du bete areto osoaren %30 baino gehiago, eta gainerakotik guztiz banatuta egon beharko du. Hitz samurragoz esateko, hormak egin beharko dira.

Esan gabe doa ezin izango dela erre erretzaile-gune berezi horietatik kanpo, eta lege-aurreproiektuak tabernariaren arau-hauste larritzat jotzen du norbaitek hala egitea. Ostalariak honen aurka azaldu dira dagoeneko, beste norbaiten arau-haustea –erretzen duenaren kasuan,

Neurtu zure menpekotasuna

Tabakoarenganako menpekotasuna neurtzen duten test asko dago. Ez dira erabat zehatzak, jakina, galdera batzuen erantzuna subjektibo samarra delako, baina lagungarri suerta daitezke medikuntzako profesionalentzat. Ezagunena eta erabiliena –Osakidetzak, berbarako, horixe darabil– Fagerströmena da, beharbada. Sei galdera ditu, eta erantzunen arabera 0 eta 10 bitarteko puntuazioa lor daiteke. 8 edo gehiago izanez gero, menpekotasuna oso

handia dela esan nahi du. Nahi baduzu –eta erretzailea bazara–, hementxe daukazu test osoa, zu zeu saiatzeko:

Fagerström testa:

► Zenbat denbora irauten duzu esnatzen zarenetik eguneko lehen zigarroa erre gabe?

5 minutu edo gutxiago ..... 3 puntu
6-30 minutu ..... 2 puntu
31-60 minutu ..... Puntu 1
60 minutu baino gehiago ..... 0 puntu

► Zaila suertatzen al zaizu debekatuta dagoen lekuetan ez erretzea?

Bai ..... Puntu 1
Ez ..... 0 puntu

► Zein zigarrori uko egitea izango litzateke zailen zuretzat?

Goizeroko lehenengoari ..... Puntu 1
Gainerakoei ..... 0 puntu

► Zenbat zigarro erretzen duzu egunero?

31 edo gehiago ..... 3 puntu
21-30 ..... 2 puntu
11-20 ..... Puntu 1
10 edo gutxiago ..... 0 puntu

► Gehiago erretzen duzu esnatu ondoko lehen orduetan gainerakoetan baino?

Bai ..... Puntu 1
Ez ..... 0 puntu

► Gaixotasunak ia egun osoan ohean egotera behartzen zaitue-nean ere erre egiten al duzu?

Bai ..... Puntu 1
Ez ..... 0 puntu

arina baino ez da– eurei leporatu ezin zaiela argudiatuz. Taberna eta jatetxe jabeek, bestalde, euren haserre adierazi dute orain pare bat aste EAJk lege-aurreproiektuari egindako aldaketa-proposamena dela eta. Hain zuzen ere, 100 metro koadrotik beherako aretoetan ere erretzailentzako gune bereziak egotea eskatu dute jeltzaleek –momentuz, legeak ugazabaren esku uzten du bere tabernan erretzen uztea ala ez–. EAJren proposamenak aurrera eginez gero, polemika latza izango dugu ezbairik gabe, taberna txiki askok ez baitute modurik –ez eta lekurik, askotan– gune berezia atontzeko. Eta gehienek ustez, erretzea debekatzeak hondamendia ekarriko lieke euren bizibideei.

Urtarrilerako ote?

Neurriok urtarrilaren 1erako iragarrita daude, eta hala jaso dute komunikabide ugari. EAEko Osasun Sailekoek, baina, zalantzak azaldu dizkigute: "Ez dago jakiterik legea noiz jarriko den indarrean, oraindik eztaba-datzen ari dira eta. Gainera, erretzailentzako guneak ipintzera behartuko badute, pensatzeko da epe bat utzi beharko dutela egin beharreko lanak egiteko. Ezin da horma bat egitera behartu egun batetik bestera. Eta ez nolanahiko horma gainera: erretzeko gunea hermetikoki banatuta egon beharko da gainerakotik, bertako aire guztia kalera joan beharko da zuzenean, eta presioak egokituta egon

The Fisherman taberna, bost urte kerik gabe

Lantokietan erretzea debekatzeko prestatzen dabiltzan legeak asaldaturik dauzka ostalariak. Bakan batzuek, ordea, aspaldi hartu zioten aurre legediari. Horixe da, konparazio baterako, Santi Otaolaurretxiren kasua. Otaolaurretxik The Fisherman taberna dauka Algortan (Bizkaia); leku txikia da, 40 metro koadro ingurukoa. "Berehala betetzen zen kez,

eta apurka igartzen hasi nintzen osasun-arazoak sortzen zizkidala ke hark". Orain zortzi urte, Otaolaurretxik debekatu egin zuen goizeko hamaiketarik aurrera tabernan erretzea. Hiru urte geroago, debekua erabatekoa izatea erabaki zuen. "Ez zen erraza izan; lo ordu asko galdu nituen urratsa eman aurretik, eta ohiko bezeroei banan bana galdetu nien ea nola hartuko zuten halako neurri bat. Ezetz esan balidate, ostalaritza utziko nukeen, hori argi neukan". Azkenik, ordea, Otaolaurretxi debekua ezartzeko modua eduki zuen. Bezero batzuk galdu zituen, baina baita beste batzuk irabazi ere, eta kontuak pareko atera zitzaizkion. "Etortzen zaizkidanetako asko erretzaile amorratuak dira, baina gustuko dute nire kafea, eta bost minutu erre barik eutsi diezaioketela diote. Azken batean, ohitura kontua da. Erretzaileak ohitu badaitetzeke zine-areto batean ordu bi erre barik egoten, zergatik tabernan ez?". Otaolaurretxi aitzindarietakoa izan zen Euskal Herrian halako erabakia hartzen. "Eusko Jaurlaritzak esan zidanez, lehenengo izan nintzen EAE". Orain badago baten bat gehiago, baina salbuespenak dira momentuz.

INGO AZKONA

beharko du kanpotik datorren aireak barruko bota dezan".

Uzteko tratamenduak

Badaezpada ere, gero eta erretzaile gehiagok erabakitzen du uztea. Lan zaila da, ordea. Nikotinak menpekotasun handia sortzen du erretzaile gehienengan —%5-10 inguru baino ez da gai neke barik uzteko, osasungintzako profesional batek azaldu digunez—, eta borondate hutsa ez da nahikoa askotan. Horregatik, osasungintzak hainbat tratamendu garatu ditu azken urteotan, erabakia hartzen dutenei sufrikarioa arintzeko xedez. Argi eduki behar baita, adituek behin eta berriro gogorazten dutenez, ezin zaiola sufritu gabe erretzeari utzi; tratamenduak makulu hutsa baino ez dira.

Osakidetza 1994an hasi zen mediku eta erizainei heziketa eskaintzen, haiek erretzeari uzteko tratamenduak eskain zitzaten. Zeregin horretan diharduen erizain batek esan digunez, "ikastaroak hartzea guztiz borondatezkoa da, eta hartu ondoren norberaren lantokian eskaintzea ere bai". Nolanahi ere, EAEko osasun zentro gehienek tratamendua eskaintzen dute. "Eta hala ez bada, erretzaileak Minbizia-aren Aurkako Elkartera bidaltzen dira", dio Eusko Jaurlaritzako Osasun Sailak, "haiek hitzarmena baitaukate gurekin. Inor ez da tratamendurik gabe gelditzen". Guztira, medikuntzako 1.500 profesionalek hartu dituzte ikastarook azken hamaika urteetan.

Tratamenduaren lehen urratsa erretzaileak tabakoa uzteko daukan gogoia zenbaterainokoa den jakitea da. Baita menpekotasuna neurtzea ere, bide batez. Horretarako, elkarritzeta batekin hasten da beti. Erretzaileari uzteko daukan zergatiaz galdetzen zaio, eta testa egiten zaio nikotinari zenbateraino lotuta dagoen jakiteko. Behin hori eginda, mediku edo erizainak tratamendurik egokiena zein den erabakiko du, beti ere aholkuak eta elkarritzetak ardatz nagusia direla. Lan "psikologikoa", nolabait esatearren.

Bide bi: ordezkotik nikotina eta bupropioa

Gaur egun, tratamendu mota nagusi bi daude: nikotina bidezkoak eta bupropioa. Lehenbizikoak aski ezagunak dira aspaldidanik. Funtsean, erretzaileari nikotina ematen segitzean oinarritzen da —txikleak, adabakiak...—, gero eta dosi txikiagoetan eta guztiz utzi arte. Bupropioa, berriz, berriagoa da. Antidepressiboen taldeko sendagaia da, burmuinean nikotinaren antzera diharduena. Ez du erretzeko gogoia guztiz kentzen, baina dezente arintzen du.

Zaila da tratamenduon arrakasta neurtzea. Adituen ustez, norbait erretzaile ohia dela esateko urtebete eman behar du erre gabe. Baina tratamenduak laburragoak dira ia beti, eta zaila da kontsultategietara ez doazenen berri jakitea. Nolanahi ere, eta EAEko Osasun Sailak adierazi digunez, "%35ak lortzen du lehenengo ahaleginean urtebete erre gabe irautea". Oso portzentaje handia omen da hori. Ea orain, lege berrien akuiluak zirikatuta, handitzen den. ■

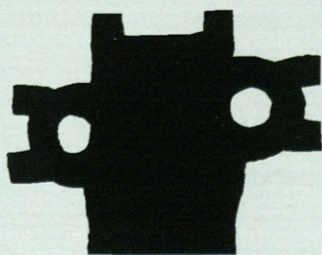
Jean Mixel Galant, tabakogilea:

«Zigarreta erosten delarik ordaintzen denaz oso gutxi eramaten dugu guk»

Jean Mixel Galantek 0,7 hektareako tabako-plantazio txikia dauka Azkaraten (Nafarroa Beherea). Bera bakarrik arduratzen da lanaz, eta ez da lan makala. "Hektarea batean badira 28.000 ondo, eta horiek, memento batez, eskuetatik pasatu behar dira. Orain badira tresna mekanikoak zenbait lan egiteko, baina azaroan eta abenduan egin beharreko lan guztia eskuz egiten da. Ez da gogorra, baina bai egin beharrekoa. Oren asko behar da pasatu". Galantek dioskunez, orain dela hogeitaz baina dezente tabakogile gutxiagok eusten diote lanbideari Euskal Herrian: "Donapaleu eskualdean bada gehiago, baina hemen, Garazi-Baigorri eskualdean, oso gutxi, Lapurdin eta Zuberoan bezala. Hegoaldean ez dakit zerbait ote dagoen".

Iparraldeko laborari askok ardi-hazkuntzan dihardute, eta besteak beste horrek eragin du, Galanten ustetan, tabakogintzak beheraldia izatea, "biek eskatzen dutelako sasoi berean lan asko". Horrez gain, tabakogile aritza ez bide da batere errentagarria. "Guk Akitania mailako kooperatiba bati saltzen diogu; hark elkartzen ditu herrialde osoko tabakogileak. Orain ahantziak ditut zenbakiak, baina duela hogeitaz baina nituen kalkulak, eta zigarreta erosten delarik ordaintzen denaz oso-oso gutxi eramaten dugu guk".

Argitalpen honen edizioan lankide:

gizarte ekintza

Tabakoak mundu magikoarekin eta terapeutikoarekin zuen lotura Amerikako kontinentean, europarrek lehenengo aldiz haren berri izan zutenean. Eta botika bezala etorri zen Europako klase sozial altuetara. XVII. mendearen bukaerarako Europa guztian erabiltzen zen. Sevillan sortu zen munduko lehenengo tabako fabrika, eta bertatik igarotzen zen kolonietatik etorritako tabakoa. Espainiar inperioak sare handia osatu zuen tabakoaren inguruan eta sare horretan euskaldunak ere izan ziren.

Landare magiko eta terapeutiko hura

EUOPARREK, "INDIETARA" iritsi orduko tabakoaren berri izan zuten. Ameriketara oso zabaldua zegoen landare honen erabilera eta hainbat modutara hartzen zuten bertakoek: hauts bihurtuta, hostoa ahoan ibilita edo erreta (zigarro moduan, pipan...). Tabakoak izen ugari zituen. Aztekek *pisietl* deitzen zioten, Maia zibilizazioan *kutz* eta Brasilen *petum*. Nondik dator orduan "tabako" hitza? Ez, ez dator Karibeko Tobago (Haiti) irlatik, askok uste bezala. Tabakoa arabiar hitza da, *tabbâq* terminoaren eratorria. Hitz honen bidez, arabiarrek, izena ematen zieten medikuntzarako erabiltzen zituzten hainbat belarrei.

Tabakoa mundu magiko eta terapeutikoarekin oso lotua zegoen amerikar kontinentean eta botika berezia balitz bezala pasatu zen Europako klase sozial altuetara. Jean Nicot Portugaleko enbaxadore frantsesak Frantziako gortera eraman zuen eta Catalina de Medicis erreginak gustura hartu zuen landarea; ordura antzean *Nicotiana tabacum* deitu zioten. Bestaldekik, Ameriketatik etorritako esklabu beltzen eta marinelen artean ere oso azkar zabaldu zen tabakoa, lan nekezaren ostean "lasaitu egiten zuelako". XVII. mendearen bukaeran, tabakoa Europa guztian erabiltzen zen. Aristokratek eta aberatsek tabako hautsa hartzen zuten sudurretik (*rapé* deitzen zitzaion).

URKO APAOLAZA

Jende xehearen artean ordea normalagoa zen tabakoa erretzea. Gero, tabakoa erretzeko ohitura hori klase sozial altuetara pasa zen.

Noski, tabakoaren kontsumoa geldiarazteko saiakera asko izan ziren. Izan ere, medikuntzarekin baino, aztikeriarekin lotu baitzuen batek baino gehiagok. Errusian esate baterako, tabakoa sudurretik hartzen zuenak sudurra mozteko arriskua zuen; Urbano IV. Aita Santuak berriaz, tabakoa hartzen zuten elizgizonak eskumikatze-ko agindua eman zuen. Baina herrialde gehienek kalterik ez, onurak ikusi zituzten tabakoari, poltsikoak betetzeko aukera paregabea, adibidez.

Produkzioa eta merkataritza, euskaldunen itzal
1634an Espainiak tabakoa estankatu zuen. Estankoak esan nahi zuen estatuak monopolio guztia zuela tabakoa produzitu eta saltzeko. Gerora, izen hori bereganatu zuten tabakoa saltzen zuten saltokiek eta gaur egun horrela ezagutzen ditugu. Tabakoa estankatu aurretik, Sevillan munduko lehenengo tabako fabrika sortu zen. Bertatik pasa behar zen kolonietatik etorritako tabako guztia. Espainiar inperioak produkzio eta merkatal sare handia osatu zuen tabakoaren inguruan eta laster produktu hau Koroaren diru sarrera nagusia bilakatu zen.

Sare handi horretan euskaldunak ere izan

Kubako tabako langileak eta saltzailea.

ziren. Madril eta Sevillako euskal jatorriko fameliek tabako erakundeetan zuzenean parte hartu zuten. Ameriketako kolonietan tabakoari esker aberastu zen euskaldunak ere badugu, batez ere Kuban. Juan Jose Justiz Etxabarría gipuzkoarra, Kubako kreol aberats batekin ezkondu zen eta horrekin batera bilakatu zen irla hartako lurjabe handienetakoa. XVIII. mendeko urte oparoetan, tabakoaren industrian etekin ugari izan zituen Justiz-eko markesak (jubilatzean eman zioten titulua), eta bere tabakoa espainiar gortera eramaten zuten zuzenean, kalitate handikoa zelako. Badugu beste adibide bat. Oraindik existitzen da "Por Larrañaga" puru marka. Ignacio Larrañagak asmatu zuen 1834an Kuban eta fabrika eraiki zuen. Puruak industrializatzen aitzindari izan zen Larrañaga. Mende horren amaieran hain zuzen, Heraclio Farias izeneko batek makina berezi bat patentatu zuen puruak egiteko, Farias puruak.

XVIII. mendean, tabakoa eta beste "kolonialak" (azukrea, kaka-
oa, kafea...) merkaturatzeko, hainbat ekimen martxan jarri ziren eta horien artean euskaldunak sorturiko bi merkatal konpainia daude: Habanako Errege Konpainia eta Caracaseko Errege Konpainia Gipuzkoarra. Habanako Konpainiaren bultzatzaile nagusi izan zen Martin Arostegi arantzarra. Arostegi, tabako produktioarekin oso lotuta zegoen, Kuban zituen jabegoen bidez. Hain zuzen, konpainia honen lehentasuna zen Sevillako fabrikak tabakoz hornitzea. 1739an Espainiako erregearen baimena lortu zuten Kubako merkataritzaren monopolioa izateko eta hurrengo urteetan Kubako tabako produktioa izugarri igo zen konpainia honi esker. Habanako Konpainia akzioen bidez sortu zen, eta akziodunen artean euskaldun ugari aurki daitezke, batez ere nafarrak eta gipuzkoarrak: Arostegi, Basabe, Goienetxe, Iturralde, Zuaznabar...

Urte batzuen ostean Koroak tabakoaren "asiento" kendu zion Habanako Konpainiari. Tabakorik gabe konpainiak nekez egin zuen aurrera, azukrearen negozioari nola hala helduta.

Caracaseko Konpainia ezagunagoa da agian. Donostiako kontsulatuak eta merkatariek sortutako konpainia honek Venezuelako kakaoa zuen helburu, baina horretaz gain tabakoa ere ekarri zuen Ameriketatik. Dena den, konpainiak aurkari gogorrak izan zituen, holandarrek aspaldi sortu baitzuten venezuelar tabakoarekin merkatal sare sendoa. Gipuzkoarrek, tabakoa Cadiz edo Donostiara eramane eta gero, Amsterdamera bidaltzen zuten, bertan manufakturatzen zezaten. Jakina den bezala, merkatal pribilegioa galdu zutenean desagertu zen Caracaseko Konpainia, 1778an.

Tabako kontrabandoa Euskal Herrian

Eta zer gertatzen zen Euskal Herrian tabakoarekin? Foruen bidez, Hego Euskal Herriko probintziek zerga sistema berezia zuten. Oinarrizko produktuentzako aduanak ez zeuden kostaldean, barrualdeko mugetan baizik. Oinarrizko produktu horien artean dago tabakoa. Bilbo edo Donostiara inolako trabarik gabe iristen ziren Ameriketako tabakoak eta horrek, hala beharrez, kontrabando emankorra sortu zuen.

Gipuzkoa eta Bizkaiko kostara "Brasil" tabakoz beteriko barku holandarrek eta ingelesak iristen ziren behin eta berrir. Caracas eta Habanako konpainiek ez zieten sekula itzalik egin. Horretaz gain, Donostian, Baionatik ekarritako tabakoa sartzen zuten. XVII. mende amaieran, donostiarrak merkatal jarduera okerrean zegoenean, Baionakoek sartu zuten tabako gehiena Gipuzkoan, Donostiako portutik. Iparraldetik bestelako

tabakorik ere sartzen zen muga pasata: bertako faktoria eta plantazioetatik ateratakoa. Nafarroari dagokionez, erreinuan estankosistema berezia zegoen eta etekinak berarentzat izaten ziren.

Gauzak horrela, agerian zegoen Gipuzkoa, Bizkaia eta Araban, kontsumitzen zena baino askoz ere tabako gehiago sartzen zela eta sobera zegoen hori kontrabandora

Agerian zegoen Gipuzkoa, Bizkaia
eta Araban, kontsumitzen zena
baino askoz ere tabako gehiago
sartzen zela eta sobera zegoen hori
kontrabandora bideratzen zela,

Gaztelara batez ere

bideratzen zela, Gaztelara batez ere. Horrek, Espainiaren eta euskal probintzien arteko auzi eta liskar ugari ekarri zituen mendeetan zehar: lehenak kontrabandoa geldiarazteko neurriak hartu nahi zituen, bigarrenak berriz ez zuten konpetentzia kentzerik nahi. Soluzioa izan zen probintzien esku uztea lurralde haurrentzako tabako estankoa-
ren kudeaketa. Hala ere, kontrabandoa eragozteko zigorrak, indarra eta kontrola izan ziren ohikoena: Oiztzen, bertako alkateak bizilagun bat salatu zuen mikelleteek bere lurretan tabako plantazio bat aurkitu zutelako; Hernanin, 1770ean aguazila auzitan sartu zuten tabako kontrabando-

agatik atxiloturik zuen pertsona batek ihes egin ziolako; Bergaran, Tolosako bizilagun bat izan zen auzitan sartu zutena tabako kontrabandoagatik, "bi fardel tabako hostotan eta beste bat tabakoa hauts bihurtuta" zeramatzan. Euskal Herriko artxiboak tabako kontrabandoarekin zerikusia duten horrelako dokumentuz gainezka daude.

Tabakoa, ohituratik modara

Tabakoa beti landatu izan da Euskal Herrian, eskasia garaietan batez ere, Gerra Zibilaren ostean adibidez. Normalean gauza bitxi bezala landatu da, ezkutuan, eta kalitate txarrekoa. Tabakorik ez zenean, beste landare batzuetako zuztarrak eta hostoak ere erretzen ziren: arta-bizarrak, patatorria... XX. mende hasieratik tabakoa zigarro txikitant edo zigarrotan erretzeko moda zabaldu zen Europa osoan. Dirurik ez zuenak tabakoa txikituta erosi eta berak biltzen zuen zigarrotxoak Zig-Zag edo Bambú markako paperarekin. Euskal Herrian Gener tabako marka oso ezaguna zen, soltean erosi eta libratan neurtzen

KUTXA FOTOTEKA

zen. Diru pixka bat zuenak egindako zigarrotxoak erosten zituen, ordukoak dira Frantziako Gitanes eta Gauloises zigarrotxo beltz famatuak. Tabako rubioa, suabeagoa, mende hasieran sortu zen, baina beltza gehiago erretzen zen oraindik. Espainian Celtas edo Ideales markak dira ezagunak. Zigarro puruak ere aberats jendearentzat ziren, "habanoak" batez ere. Pipa simbolo bat bilakatu zen, eta pobreenek igeltsuzkoa erabiltzen zuten bitartean, aberatsenak tailatutako egurrezko pipa izaten zuten ahoan.

Zinemak asko eragin zuen tabakoa zabaltzeko garaian. Hogeiko hamarkadan neska aktoreak zigarrotxoak erretzen ikusteak, hiriko neskatila asko horretara bultzatu zituen. Baina hala ere, emakumeek erretzea ez zegoen ondo ikusia euskal gizartean. Euskal Herriko zenbait nekazal herritan ordea, bazeuden tabakoa erretzen zuten emakumeak, baina hauek salbuespena ziren. Itxurak garrantzi berezia zuen eta tabako inguruan parafernalia handia sortu zen: metxeroak, petakak, bokilak... Beraz, tabakoa, ohitura izatetik moda izatera pasatu zen XX. mende korapilatsuan. ■

Donostiako tabako fabrika: Tabakalera

Donostiako Tabakalerako eraikinak protagonismo itzela hartu du azken garaietan. Bertan jartzekoa omen dute Kultura Garai-kideko Nazioarteko Gunea. Baina nondik dator eraikin hori? Zein da bere historia?

Bilbo eta Donostiako tabako fabrikak 1878an egin ziren. Foruak abolitutakoan tabako estankoa Hego Euskal Herriko probintzia guztietan ezarri zuten, Espainiako probintzietan bezalaxe. Tabakoaren salerosketa Estatuaren menpe geratu zen eta bi fabrika ireki zituzten, bi hiriburuek karlista gerran erakutsi zuten "leialtasuna" saritzeko (Bilbo eta Donostia liberalak ziren). Bilboko tabako fabrika Santutxun zegoen, Begoña ondolan, gerrate karlistetan babesleku eta koartel bezala erabili zen lau pisuko eraikinean. Donostiakoa, Garibai kalean jarri zuten, Probintziak biltegi bezala erabiltzeko egin zuen edifizioan. Fabrika honetan lanean hasi ziren ordura arte tabako faktoria txikietan zebiltzan langileak. Konstituzio plazan, esaterako, bazegoen faktoria horietako bat, baina Garibai kaleko fabrika egindakoan desagerrarazi zuten. Tabakoa ez zen libreki salduko ordutik aurrera, Estatuak jarritako denda edo "estankoetan" baizik.

Donostiako Garibai kaleko fabrika laster txiki geratu zen eta tabako fabrika berria eraikitzeko proiektuak egiten hasi ziren. Lehenengo momentutik pentsatu zen fabrika berri horrek Egia auzoan izan behar zuela, trenbidearen ondolan. 1912an bukatu zuten gaur egun Tabakalera bezala ezagutzen den eraikin handia. Hiru nabe ditu alderik alde eta beste hiru gurutzatzen zaizkio, horietako bat nabe zentrala. Guztira bost patio ditu barrualdean. Eraikinak 13.000 metro koadro ditu eta 2.169.500 pezeta. gastatu zituzten hura egiten. Baina

Tabakalera ez da fabrika soila, arkitektura eta estilo aldetik eraikin dotorea da eta ez industrialia. Kasu bitxia garai haietarako. Bertan, batez ere, zigarrotxoak egiten ziren. 1913an 140.000 zigarro (puruak) eta 27 milioi zigarrotxo egin ziren bi hilabeteen. 1950eko hamarkadaz geroztik fabrika mekanizazio prozesu batean sartu zen eta langile kopurua gutxitu zuten. Donostiako tabako fabrika orain urte gutxi saldu zuen Altadis-ek (Tabacalera S.A-ren ondorengoak) eta orain ikusteko dago bertan zer egingo duten.

Donostiako "zigarrerak"

Jakina den bezala, tabakalera guztietan emakumezko langileak gizonetzakoak baino gehiago ziren. Emakumeak eskulanak egiteko abilagoak omen. Donostiako kasuan ere, emakumeak askoz gehiago ziren: garai oparoenetan 1.200 langiletik gora izan zituen fabrikak, horietatik 900 baino gehiago emakumezkoak. Donostiako zigarreraren lanpostua ez zen txarra beste batzuekin alderatuta. Soldata ona jasotzen zuten (beste fabriketako gizonen parekoa) eta lanpostua heredatu zitekeen. Dena den, ez zuten jubilaziorik, horregatik normala zen zigarrera batek hil artean lanean jarraitzea.

Zigarrerak askotan azaldu dira literaturan, mito bilakatu, batez ere Sevillakoak. Baina horretaz gain, edo horren harira, langile borrokaren abangoardia ere izan dira zigarrerak. Ez dira gutxi tabako fabriketan emakume hauek egin zituzten grebak eta protestaldiak. Donostiako fabriketan, beste fabrika batzuk baino txikiagoa izanagatik ere, indar berdinarekin borrokatu ziren.

• PERTSONAIA •

Nekane Oiarbide

1965eko urtarrila. Jarrai antzerki taldeak antolaturiko jaialdia Donostiako Victoria Eugenia. Antzokia jendez gainezka. Bertan dira Benito Lertxundi, Lurdes Iriondo, Mikel Laboa, Julen Lekuona, Kemen neska hirukotea, Bikondoa soinuarekin, Zuaznabar anaien txalaparta, Arantxa

Gurmendiren orkestina... Handik laster, Ez Dok Amairu taldearen jaialdiak ugaritzen hasi zirenean, antolatzailearen beharra sortuko zen. Nekane Oiarbidek egin zuen lan hori. Ez Dok Amairu bitarte Idahoko estatu idazkari Pete Cenarrusa ezagutuko zuen 1970 baino lehen eta, haren bidez, AEBetako euskaldunak. Distantziak hautsi eta diaspora etxekotu zuen harrezkero emakume honek.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkiak: Dani Blanco

«Ez dakit Ez Dok Amairuren historia osoa inork idatziko duen»

Urtea joan, urtea etorri, eta tartean-tartean bada ere, beti azaltzen da Ez Dok Amairu taldeari dago-kion aipamenen bat hedabideetan. Dela liburu bat argitaratu delako, dela kronika edo elkarriketaren bat...

Nire ustez kultur fenomeno inportantea izan zen. Gure herriak bizi zuen testuinguru sozio-politiko hartan kultura hutsunea izugarria zen, eta Ez Dok Amairuren helburu nagusia, musika herrikoia –antzinako tresnak eta abar–, berreskuratzea zen; horrekin batera, espresibide artistiko moderno bat landu eta zabaltzea. *Baga Biga Higa* sentikaria, adibidez, kantua baino areago zen, ikuskizun borobil bat: kanta, musika, poesia, dantza... Ikuskizun hark erabat lantzen zuen estetika: eszenografia, argien jokia, itzalak, argitasuna... Eta alor teknikoari ere benetan opazio: kalitatezko doinua lortu behar zen! Lan honen ondorioz, Ez Dok Amairuk jendeen bihotzetan irauten du oraindik ere. Zoritxarrez, taldeak ez zuen askorik iraun.

"Zoritxarrez", esan duzu.

Bai, zeren eten zenean taldea momentu artistiko oso onean zegoela uste dut. Badakigu nola hasi zen Ez Dok Amairu. Bata, hemen kantatzen; bestea, han; frontoietan, herriko plazetan, zinema aretoetan... Hasieran zenbait herritan, lau oilo joaten ziren emanaldi haietara. Taldea pixkana-pixkana handi egin zen arte. Ni sartu nintzenean, 68an, abiadura hartuta zeukan.

Gutxi iraun zuela esan duzu. Baina mugimendu hark ereindako haziak fruitu eman du, ala?

Bizitza laburra izan zuela esan dut, baina ez dakit laburra izan zen ala ez, zeren ez dakit hori nola neurtzen den ere. Hala ere, niretzat laburra izan zen. Guk geneukan gogoia, prestutasuna, lan egiteko indarra! Baina nahiz eta Ez Dok Amairu talde bezala desagertu, hortxe ditugu, oraindik lanean, taldean parte hartu zuten gehienak, gustukoa zeukaten hura egiten segitzen dute, beste modu batera beharbada, baina kantua, musika, poesia... betiere.

Ez Dok Amairu desagertu egin zen, ordea...

Ez da kontu zaharrak berritzen hasteko garaia. Gainera, nire ustez, gaur beste modu batera ulertu eta ikusiko litzateke guztia. Garai hartako giro eta egoera soziopolitikoaren ondorioz gertatu zen etena.

Zein lan zegokizun Ez Dok Amairu barruan?

Esan dut abiadura hartua zuen momentuan sartu nintzela ni taldean. Ez nintzen kantaria, ez poeta, ez idazle... Kontua da pertsona bat behar zutela zenbait ardura hartzeko, jaialdiak prestatzeko eta horren atzetik datozen tramite eta lan guztiak egiteko. Garai batean, Lurdes eta Xabier hasi ziren ardura horiek hartzen. Gero denek zuten egitekoren bat. Taldeak erabaki zuen pertsona bat behar zela horretan jardungo zuena. Momentu politiko bortitza zen eta gauzak ondo egin behar ziren.

Nola gauzatu zen harremana?

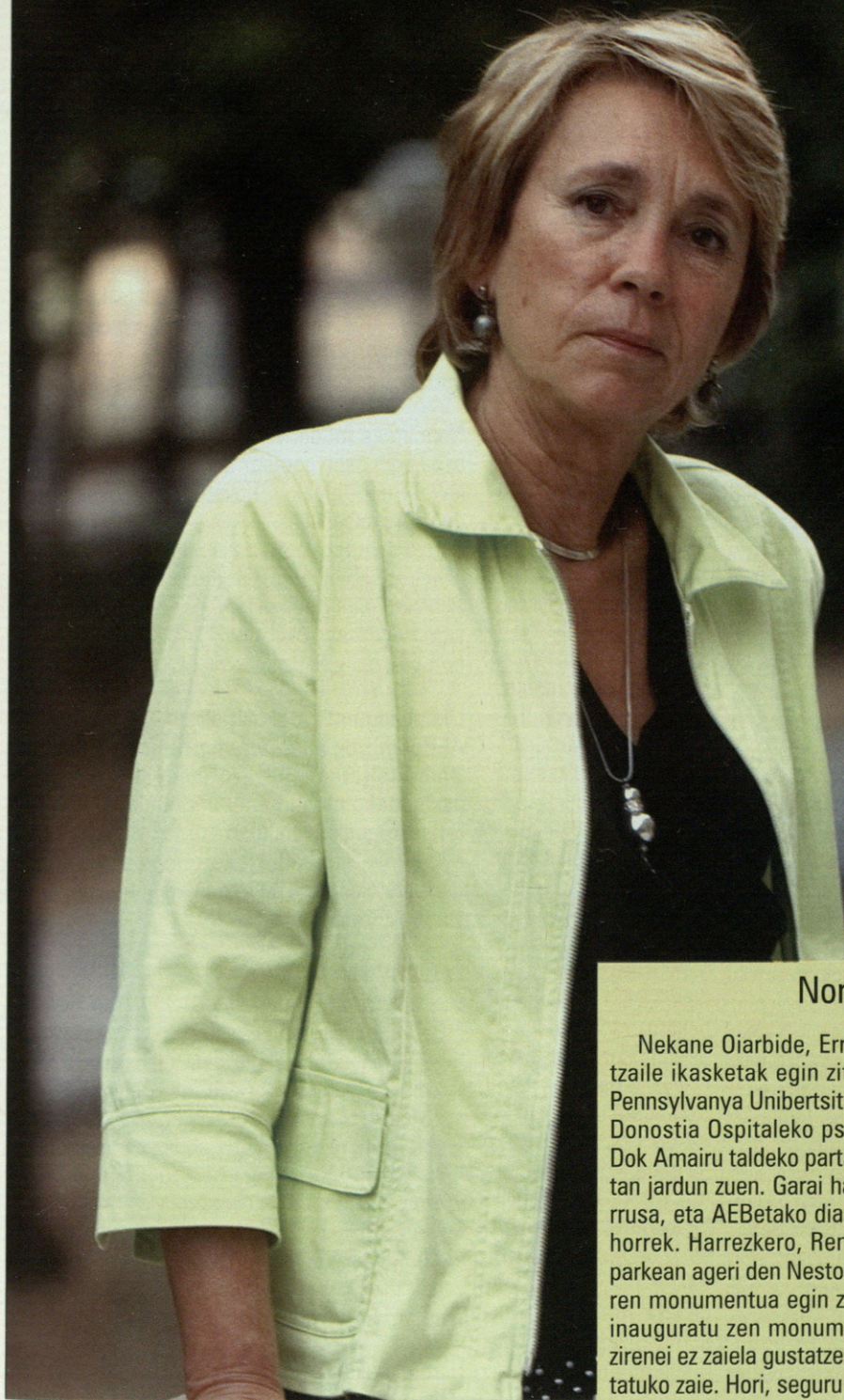
Nik banuen taldearen berri. Urtea Ingalaterran pasatua nuen, ikasten. Hona itzuli, eta eskola lagun batek: "Aizu, Ez Dok Amairu taldearentzat zenbait lan egingo ote nuen galdetu didate, baina nik ezinezko dudala erantzun diet, Lovainara noala! Nik ezin dut, baina zuk beharbada bai!". Hark bazuen nire berri, eza gutzen ninduela esan nahi dut, bazuela nire kezken berri. "Zugan pentsatu dut". Baietz erantzun nion, egingo nuela. "Dudarik gabe!". Orain pentsatzen dut hura nire bizitzako errealia izan zela. Bat-batean, hogeita bat, hogeita bi urterekin, zer egingo duzun ez dakizula, Ingalaterratik etorri berria, eta aukera paregabea! Lehenengo, elkarriketa egin zidaten Joxe Angel Irigarayk eta JoxAnton Artzek Iturriotz tabernan. Artzain Onaren plazan, aurreko arkupetan zegoen Iturriotz. Hainbat bider elkartzeko ginen Iturriotzen eta Aurrera jate-txean, Goenagatarrenean. Egiteko lanak zein izango nituen azaldu zizkidaten, nire iritzia ere galdetu zidaten eta hau eta hura. Erantzuna baiezkota izan zen.

Fenomeno isolatua ez

"Ez Dok Amairu ez zen fenomeno isolatua.

Euskal Herritik kanpo, eta batzuk aipatzeagatik: Katalunian, Nova Canço mugimendua lanean ari zen. Bertan ari ziren Raimon, Pi de la Serra eta abar. Bre-tainian, Alain Stivell ari zen arpa jole. Okzitanian, Patric, Martí... Amerikako Estatu Batuetan, Pete Seeger, Barbara Dane... Dene-kin ginen harremanetan. Zenbait jardunaldi edota jaialditan ere parte hartu genuen. Oraindik gogoratzen dut Pete Seegerrek izandako arrakasta Donostiako Victoria Eugenia antzokian, Ez Dok Amairuk antolatutako jaialdi hartan..."

Nortasun agiria

Nekane Oiarbide, Erreterian jaioa da. Gizarte laguntzaile ikasketak egin zituen Donostian, eta Filadelfiako Pennsylvania Unibertsitatean ere zenbait ikasketa burutu. Donostia Ospitaleko psikiatria sailean ari da lanean. Ez Dok Amairu taldeko partaide izan zen eta antolatzaile lanean jardun zuen. Garai hartantxe ezagutu zuen Pete Cenarrusa, eta AEBetako diaspora ezagutzeko bidea ireki zion horrek. Harrezkero, Reno-Nevadako Rancho San Rafael parkean ageri den Nestor Basterretxearen euskal artzainaren monumentua egin zedin lan beltz egin zuen. 1989an inauguratu zen monumentua. "Egia da han artzain izan zirenei ez zaiela gustatzen, baina beraien seme-alabei gustatuko zaie. Hori, seguru!". 1998an, beste monumentu bat egin zion Basterretxeak berak artzainari, Oñatin. Aurreko lanaren eskarmentua zuelarik, Nekane Oiarbide baino hoberik ez proiektua behar bezala gauzatzeko...

Lagun hark bazuela zure kezken berri esan duzu. Zein ziren kezka horiek?

Lagun hark eta biok gizarte laguntzaile eskolan ezagutu genuen elkar. Ez ginen kurtso berekoak, baina elkarren berri bageneukan. Alegia, garai hartan bagenekien nor zen 'gure lagun euskalduna', eta nor ez zen. Eta ni banintzen. Txikitatik bizitu nuen gurasoengandik, bai eta etxeko giroan ere, herriarekiko kontzientzia eta maitasuna; noski, kezka ere bai.

Eta taldearen emanaldiak prestatzen hasi zinen...

Bai. Hasiera batean oso konplikatu zen. Xehetasun asko ziren tartean! Jaialdi baimenak eskatzea bera ere ez zen lan motza. Gobernadorearen baimena: idazkia, hiru pezetako poliza eta guzti. Horretarako, Informazio eta Turismo bulegora joan behar zen: alegia, beste idazki bat,

"kantuen bisatua" eskatuz, zentsurak kantak onar zitzan. Gainera, beste instantzia bat, bisatua eskatuz, eta interpreteen datuak erantsi, eta, azkenik, kantak, euskarazko hitzak eta gaztelaniazko itzulpenak barne. Kantari bakoitzak, adibidez, sei kanta emango bazituen, hamasei aurkeztu behar ziren, seguru zen-eta batzuk ukatu, zentsuratu egingo zituztela. Baziren kanta batzuk beti ukatzen zituztenak...

Esate baterako?

Esate baterako, Julian Lekuonarenak. Lagun ona zen Julen. Begitan hartuta zeukaten. "Apaiz hori, doala elizara! Zer egiten du kantari?". Horiek denak nik entzun behar izaten nituen, tuntun plantak eginez. "Bai, bai, bai...". Sindikatua ere bazen Okendo kalean, beste egin behar bat! Hara, lan-kontratuak eraman behar izaten nituen, nortasun agiriak eta "artista profesionalen txartela" bete. Bertara joan eta kontu bera beti: "Hauek denek parte hartu behar al dute jaialdian?". "Bai". "Baina, hemen, hiru 'txartel profesional' besterik ez dago, eta kantatzekoak zazpi dira!". "Bai, azterketa egiteko zorian daude", erantzuten nion...

Azterketa, zein azterketa?

Circo, variedades y folklore agiria eskuratzeko azterketa. "Artista profesionala"ren agiria eskuratzeko etsamina. Neuk ere atera nuen azkenean! Gogoan dut Bartzelonara joan ginela hiru egunez *Baga Biga Higa* aurkeztera, Romea antzokira. Hara joateko tramite guztiak prestatzen ari ginela esan ziguten: "Zorrotza da jende hau. Hemen, tramoariak ere agiria dute!". Lurdesek, Benitok, Laboak eta besteren batek "agiri profesionala" lortua zuten. Geroago, Artze anaiak eta Xabier Letek ere atera zuten. Oraindik gogoratzen naiz Artze anaiak azterketa egin zutenean. Barre ederak egin genituen! Perlara joan ziren, txalapartarekin. Azterketarako eskaera egiterakoan, txalapartaren partituras eta "letren izenburu" edo titulua eskatu zidaten. JoxAntonek esan zidan: "Izenburuak? Ze izen, gero! Zer egin behar dugu orain?". Eta berehala bururatu zitzaion soluzioa. Eta hasi ginen izenak jartzen: *Loreak mendian ederrago dira! Tema 1. Tema 2.* Partituras eskatu zizkigutenean, berriz, guk: "Ez, partituras ez dago, bat-batekoa da". "A, oso interesgarria!", sindikatuko idazkariak. Eta han non azaltzen diren JoxAnton eta Jexux, epaimahaien aurrean oholak hartuta eta prestatzen. Eta jotzen hasi ziren: *klon-klon, klon-klon...* beti bezala oso txukun jantzita, apretatan. Epaimahai aho bete hortz... baina liluratuta! Esan ziguten: "Epaimahai honek ez du bigarren derrigorrezko konposizioa entzun beharrik, ez da beharrezkoa. Baina, faborez, bigarren konposizio hori interpretatzeko eskatuko dizuegu, goza gaitezen, beraz jo ezazue *Loreak ederrago dira*". Eta, berriz, *klon-klon, klon-klon...*

Basterretxearen monumentua Renon

"Nola azaldu behar nien hemengo erakundeetako ordezkariari euskal artzainari monumentua egin behar ziotela AEBetan eta diru eske nentorrela? 'Munduan dagoen lan antzinakoenetako bat, artzaintza. Euskaldunek, Ameriketako Estatu Batuetako mendebaleko ardi industria bere ardura bihurtu zuten. Garrantzi handiko lana garai batean, arrakasta handiz burutu dutena'. Hori eta gehiago azaldu behar nien hemengo ordezkariari. Aho bete hortz entzuten zidaten denek. Nire hitzalditxoak bukatu eta 'andre hau ez dago burutik sano' esanez bezala begiratzuten zidaten. Batek edo bestek esan zidan: 'Hori da azala, hori! Amerikarrak monumentua egin nahi dutela, eta guri dirua eskatu!'. Nik esaten nien: 'Ez, hori ez da horrela. Amerikarrek eta herri honek egin behar duten zerbait da. Gure historia, Euskal Herriko historia ere badelako. Gu historia horren parte gara. Artzain haiek hemen sortu ziren, hemendik abiatu ziren hara. Guk gure historiarren orri txiki hori idatzita utzi behar dugu. Monumentua eta horren esanahia, sekulako geldituko da testigu'".

Eta, nola gogoratzen duzu giro eta garai hori?

Giro arrotza, zaila, errepresioa eta beldurra ere bai. Orokorki uste dut giro honek zegoen kontzientzia gehiago piztea lortu zuela. Zerbait ongi egiteko nahia eta ilusioa. Ez Dok Amairu bezala, baziren beste talde eta mugimenduak, garai-kide zirenak. Arte Plastikoetan, Jorge Oteizaren inpronta eta bultzadak proiektu interesgarria osatu zuen; antzerki eta dantza taldeak ere aitzinatu ziren, Juan Antonio Urbeltzen folklore ikerketek lagundurik. Poetak, idazleak, arkitektoak eta abar, nor bere alorrean, zekiena egiten, sortzen eta sorrarazten, indartzen eta berpizten gure herriaren kultura.

Nola liteke mugimendu singular haren historia osoa egin gabe egotea? Badaude liburuak, kronikak, erreportajeak... baina historia osoa egiten duen argitalpenik ez.

Partez egin da, zerbait, eta egia da historia osoa egiteke dagoela. Ez dakit inork egingo duen ere. Pentsatu nahi dut baietz. Dokumentu interesgarria izango litzateke. Horrela balitz ni laguntzeko prest nengoke.

Utz dezagun Ez Dok Amairu. Urteak pasa eta AEBetan izan nuen zure berri, Reno-Nevadako Unibertsitatean, jarri zuten euskal artzainari eskainitako monumentu nazionalaren bitartez. Boiseko euskal jaialdian ere tokatu gara behin edo behin, eta badakit harreman estua duzula diasporarekin. Non da harreman horren hasiera? Ez Dok Amairun.

Ez Dok Amairun?

Bai. 68-69ko kontuak dira. Behin esan ziguten: "Idahoko estatu idazkaria etorri da, emaztearekin. Afaria egingo dugu berarekin, eta Ez Dok Amairuko batzuk etortzea interesgarria litzateke. Musika tresnak ere ekarri". Ez Dok Amairuko kide batzuk joan ginen. Argia dantza taldeko hiruzpalau dantzari eta besteren batzuk bildu ginela Xabier Unzuurrungaga arkitektoaren etxean. Orduan arkitektoak ere kezkatan bizi ziren. Mugimendu oso bat zen. Tira, Unzuurrungagak joateko esan eta joan ginen. Han, Cenarrusa senar-emazteak ezagutu nituen.

Hortxe azaldu Cenarrusa...

Lehenengo aldia zen estatu idazkari izendapenarekin zetorrena. Haiekin hitz egin genuen, beraien galderei erantzun eta abar. Azken aldera, haien galdera: "Zer, ez al duzu etorri behar Amerikara?". Eta nik: "Bai, bai, *Full Bright Scholarship* eskatuta daukat, seguru xamar da emango didatena eta Filadelfiara joatekoa naiz". Haiek: "Etorri gure etxera, etorri gure etxera, Idahora". Garaia ailegatu zenean, ni Filadelfiara. Harremanetan ginen, eskutitzez, eta Eguberrietan, Cenarrusa senar-emazteek haienera joateko. Bestalde, beka bukatu eta, artean han nintzela,

Jon Bilbaoren deia Renotik: "Nekane, badakit hor zaudena, Filadelfian, baina hona etorri behar duzu, Renora!". "Zer diozu?". "Bai, Renora. Oinarritzko euskara eskolak ematen ditut, baina Euskal Herrira noa, eta eskolan zuk laguntzea nahiko nuke! Bibliografian ere laguntzea nahiko nuke!". Esan nion: "Ez da posible. Beka bukatu dut, eta beste hilabete egon nintzeki hemen, baina ez luzaroago". Hark lau bat hilabeteko nahi ninduen han. Jonen soluzioa: "Hori erraz konponduko dut nik!". Eloy Placer zegoen orduan Renon. Eloy eta biok Robert Laxalt-ekin hitz egin genuen. Robertek, bere anaia Paulekin. Ez dakit artean Nevadako gobernadore zen. Laster izan nituen Amerikan luzaroago egon ahal izateko agiriak. Eta horrela joan nintzen Renora, William Jacobsen hizkuntzalaria aholkulari nuela eta adiskide mina bihurtu zen Joshi Tezuka Hendricks-en etxera bizitzera. Euskal Herrira itzuli baino lehen, Cenarrusarren etxean egon nintzen, Idahon. Hilabete eta erdi, lehenengo aldiz. 1972a zen.

Harrezkero ez duzu harremana eten. Alderantziz, estutu...

Han nengoela, harremanak egin nituen Renoko jendearekin: Bill Douglass, *Basque Studies Program*-eko jendea eta beste. Gauza bera Idahon: Miren Rementeria, Bieter familia, Sarria, Eiguren eta hainbeste izen. Hura egin eta buelta

Cenarrusaren konfiantza

"Pete Cenarrusa eza gutzen dudanetik, ez da izan aldi bat Euskal Herrira etorri eta deitu ez nauena. Elkar ezagutzeko aukera paregabea izan genuen eta ondorioz konfiantza eta maitasuna. Freda eta Pete ahaide bihurtu ziren aspaldi.

Pete, bai Boiseko *Capitol Housen* bai etxean, bai arrantxoan... gizon maitagarria, zintzoa, oso maitatua da, esku zabala eta beti edozein laguntzeko prest. Petek bide luzea eta emankorra izan du eta modu natural batean euskal enbaxadore izateraino iritsi da... Batez ere Euskal Herria du maitel!".

etxera, hona. Handik lau urtera, berriro deia. Cenarrusa. "Eta, noiz etorri behar duzu berriz?". "Bai, bai, joango naiz, baina oraindik ez". Eta, ustekabea, ni hara baino lehen, beraiek etorri! Gure gurasoenean bazkaltzen eta Fredak, Peteren emazteak, bazkal ondoko berriketan: "Eta, ez al duzu kanporako asmorik?". "Bai, urtebeteko baimena eskatu lanean eta Londres joan ez joan nago". "Londresa? Eta zer egin behar duzu Londresen? Etorri gure etxera, Idahora!". "Ez, ez... ezta pentsatu ere! Zuek, amerikarrak, umeak hamazazpi-hemezortzi urte bete zain egoten zarete haiek etxetik aienatzeko! Eta ni joan, zuen alaba banintz bezala?". "Txorakeriarik ez esan! Nik bidaia-txartela bidaliko dizut, eta etorri!". Haiena ez zen konpromisozko hitza, benetan nahi zuten ni hara joatea. Eta joan nintzen. Urtebete egin nuen Boisen 1976 inguruan.

Eta lotura ez duzu eten. Diaspora zeure egin duzu, nik dakidanez. Eta Renon dagoen Basterretxearen monumentua zuk egindako lan handiari ere asko zor diona badakit. Lastima da hemengoek hain gutxi jakitea monumentu eder horretaz, eta diasporako gaiel buruz, oro har...

Nork bere zaletasunak ditu. Nork bere interesak. Amerikako euskaldunak ezagutu, eta zaindu eta maitatu beharrekoak iruditu zitzaizkidan. Haiekin dudak harremana,

Aupa Etxebeste!

DONOSTIAKO NAZIOARTEKO ZINEMALDIA
FESTIVAL INTERNACIONAL DE CINE DE SAN SEBASTIÁN

"...Gu baño hobeto bizi dana putakume galanta!" Patrizio Etxebeste

"...Un hombre sin dinero es un cadáver andante!" Luziano Etxebeste

• BARTIN FILMS • CANAL+ • 4 • 5 • 6 • 7 • 8 • 9 • 10 • 11 • 12 • 13 • 14 • 15 • 16 • 17 • 18 • 19 • 20 • 21 • 22 • 23 • 24 • 25 • 26 • 27 • 28 • 29 • 30 • 31 • 32 • 33 • 34 • 35 • 36 • 37 • 38 • 39 • 40 • 41 • 42 • 43 • 44 • 45 • 46 • 47 • 48 • 49 • 50 • 51 • 52 • 53 • 54 • 55 • 56 • 57 • 58 • 59 • 60 • 61 • 62 • 63 • 64 • 65 • 66 • 67 • 68 • 69 • 70 • 71 • 72 • 73 • 74 • 75 • 76 • 77 • 78 • 79 • 80 • 81 • 82 • 83 • 84 • 85 • 86 • 87 • 88 • 89 • 90 • 91 • 92 • 93 • 94 • 95 • 96 • 97 • 98 • 99 • 100

Euskaraz (subt. castellano)

Donostian Principe eta Antiguo Berri Arrasaten Amaia Irunen
Oscar Zarautzen Modelo Bilbon Renoir Basaurin Bilbondo
Gasteizen Guridi

Castellano (doblado)

Bilbao Multis Barakaldo Max Ocio Vitoria Florida

estreinaldia
estreno **23** irailak
de septiembre
Donostian 25ean

lehenengo kontaktu hartatik hona, asko aldatu da. Haiek ere aldatu dira. Askoz ere irekiago dira. Euskal Herriko arazoaz ere gehiago dakite. Askoz ere joan-etorri gehiago egin dituzte Euskal Herri-
ra. Zaindu beharrekoa da.

Ez dakit mundu hori behar beste zain-
tzen ote dugun...

Nik uste dut ezetz, nahiz eta orain ematen duen jendea diasporako gaietara hurbiltzen ari dela, baina ez gehiegi. Ni han egon nintzen garaian ez zen hara ia alerik ere hurbiltzen: ikasleren batzuk, onenean. Oso gutxi. Oso inportantea da jakitea han ere badela euskal kultura bat, haiek harro daudela euskaldun, eta

Bertsoa

DOINUA:

LAGUNDURIKAN DANOI

Hainbeste izan eta
hainbeste esan nahi,
eta ez naiz sentitzen
laburbiltzeko gai.
Istoria hasi zen,
istoriak darrai,
eta horren jakitun
izan dadin nornahi
osorik kontatzea
merezi luke bai!

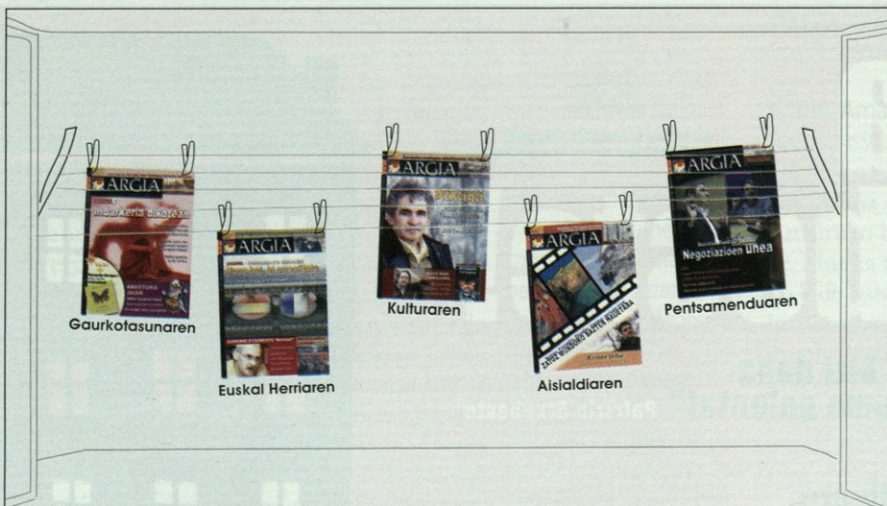
Aitor Mendiluze

amerikar, izateaz. Euskaldunak dira, eta ameri-
karrak. Han bizi dira, eta hala behar du...

Lodosa eta Sartagudako ikastolek Sabino Arana saria jaso zuten 2001ean, baita Pete Cenarrusak ere. Han zinen zu egun hartan, Pete eta Fredaren ondoan. Negar egin omen zenuen, Lodosa eta Sartagudako ikastoletako ordezkariak hitz egin zutenean. Haiek gaztelaniaz ari, eta Cenarrusak galdetu omen zizun zer ari ote ziren esaten. Gero, 10.000 dolar eman zituen Cenarrusak ikastola haien alde... Zer esan zenion?

Lehenengo aldiz Pete eta Freda gure Herrira etorri zirenean, ikastolei buruz jakin nahi izan zuten. Gero, Boisen, bere etxean bizitzen egon nintzenean ere denetaz hitz egiten genuen. Garai hartan ni Erreterian bizi nintzen, eta bertako ikastolako bozemaile nintzen. Ikastolaren ego-
era zertan zen kontatu nion, eta berak: "Diru falta?". "Bai. Gurasoek ordaintzen dutena, laguntzaileek ematen dutena...". "Bazkide egingo gara", esan zuen, eta senar-emaz-
teak Erreteriko ikastolako kide egin ziren. Harrezkero, ikastolen berri zuzen izan du Cenarrusak. Nola hazi diren, indartu, sendotu. Sabino Arana Fundazioaren sariak

eman ziren egunean, Lodosa eta Sartagudako ikastoletako guraso-
en hitzalditxoak: "Guk ez dakigu euskaraz, baina gure seme-alabek bai, ikasiko dute. Ikastola dugun arbola-kimua landatu dugu eta fruitu emango duela seguru daki-
gu". Horiek 2001ean entzuteak zimiko egin zidan bihotzean. Gainera, ikastolaren irudiak era-
kutsi zituzten: Zer zen hura, ordea? Penagarria zen egoera hura! Emozioak malko batzuk eragin zizkidan, eta Fredak, alda-
menetik: "Zer, Nekane, zer diote?". Eta azaldu egin nien: "Lodosa eta Sartaguda. Ikastola. Ez Urnietan, ez. Lodosa eta Sar-
tagudan. Lekutan!". Eta Peteren erreakzioa. "Bada, dohaintza egingo diogu, ez estatu idazkari naizen aldetik, Pete eta Freda Cenarrusaren izenean baizik". Eta 10.000 dolar ematea erabaki zuten. Ikastolakoei idatzi zien eskutitza ere badaukat. Ingeles, gaztelania eta euskarazko kopiak. Oso eskutitz polita: "Ni, bizkai-
tar jatorrikoa naizena, Carey-Ida-
hon jaioa, amerikar mendebal-
dean". ■

erakusleihoa

Egin zaitez harpidedun:

☎ 943 371 545

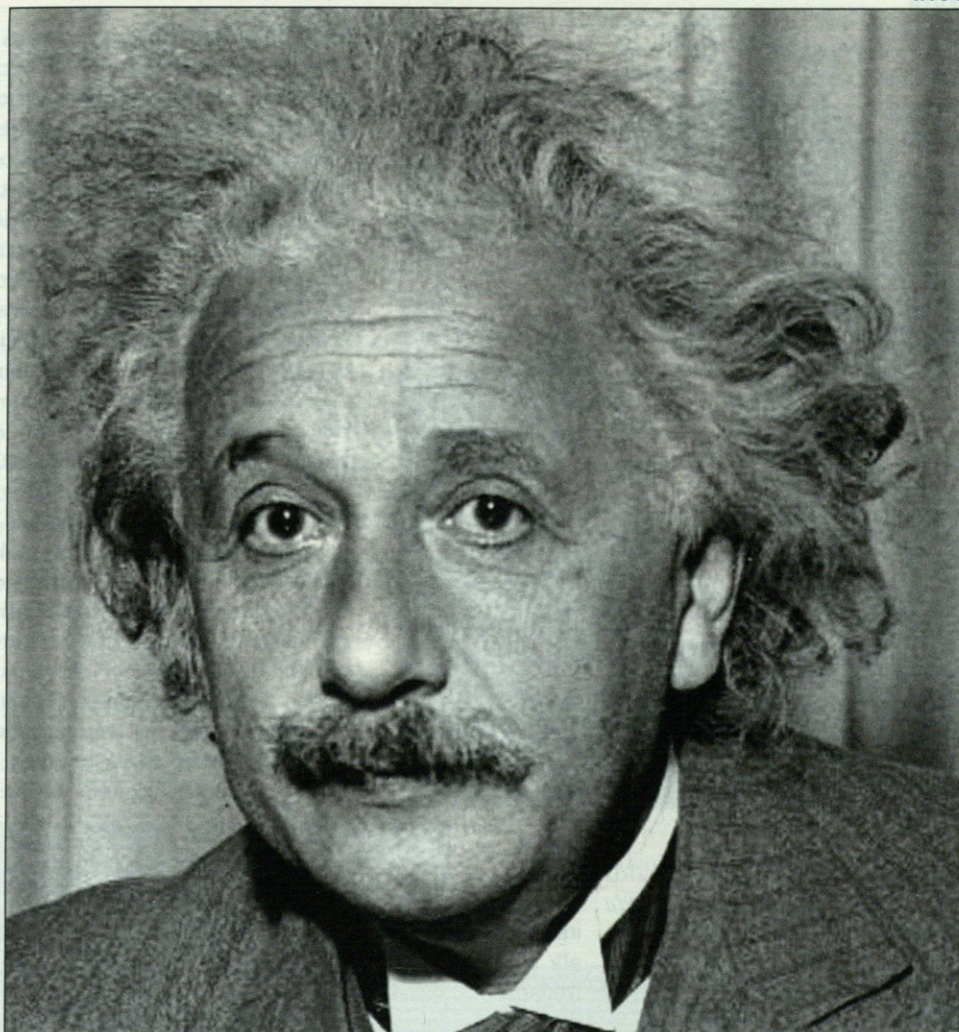
harpide@argia.com

www.argia.com

ARGIA

Kongresu handi bat egin zen irailaren 5etik 8ra bitarte Donostiako Kursaal jauregian *Albert Einstein Annus Mirabilis 2005* lemapean. Unescoren Fisikaren Nazioarteko Urtea Euskal Herrian ospatzea zen helburu mundu guztiko zientzialari eta pentsalariekin batera. Horien artean Gerald Holton irakasle eta ikertzailea, Einsteinen oinordekoek hala eskatuta Albert-en argitaratu gabeko korrespondentzia eta agiriak arakatu dituen. Zientzialari famatuaren nortasun ezezagunaz hainbat pista ekarri zituen Holtonek Donostiara.

Nolakoa zen Albert benetan?

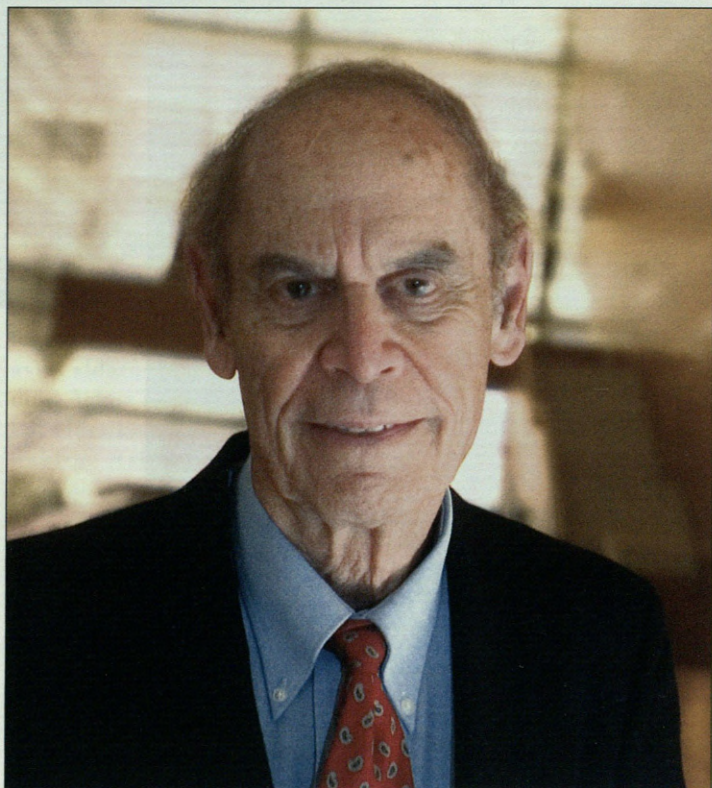
EHUKO FISIKAKO KATEDRADUN den Pedro Migel Etxeniketik zuzentzen duen Donostia International Physics Center Fundazioak antolatutik, 700 biltzarkide baino gehiago bildu ziren Donos-

**MIEL A.
ELUSTONDO**
Argazkiak:
Dani Blanco

tian irailean. Tartean, nazioarteko zientzialari eta ikerlari gorenetakoak.

Eta ez da gezurra, goren mailako zientzialari, ikertzaile eta adituen artean sei Nobel

Gerald Holton
Holton
amerikarra
irakaslea
eta
ikerlaria
da.
Einsteinen
izaera
arakatu du
hainbat
dokumen-
tutan.

saridun izan baitziren Donostian, hitzaldi egiten. Albert Einsteinen *urte miresgarria* dugun honetan, kongresuak arreta bereziz landu zituen zientzialariak garatutako printzipio eta teoriak, bai eta urteen joanean horiei esker egin diren aurkikuntza eta aurrerakuntzak ere.

Kongresuak, finean, bat egin zuen Fisikaren ikuspegia aldatu zuten *Einsteinen bost lanen* argitalpenaren mendeurrenarekin. Horrekin batera, hamaika gai ere landu ziren bertan: unibertsoaren sorrera, kosmologia, nanoteknologia, zulo beltzak, fisika pulsarra, mundu kuantikoa, erlatibitate...

Gai zientifiko horiez gain, bizitzako hainbat alorrekin interesatua eta konprometitua egon zen pertsonaia sortzaile eta ezohikoaren giza soslai ere aztertu zen; ezin ahaztuzkoa baita hark burututako zientzia ikerkuntzek ikaragarritzko eragina izan zutela XX. mendeko filosofian. Izan ere, Erlatibitatearen teoriak zenbait filosofoen hausnarketa eta ikuspegiak aldarazi zituen. Uste horretan, bederen, ados dira adituak...

Punta-puntako hizlariak izan ziren, beraz, Donostian, gai horiei buruz gogoeta egiten. Hizlari handietan, bat, singularra. Pribilegiatua. Gerald Holton amerikarra: Albert Einsteinen oinordekoen eskariz, zientzialariaren argitaratu gabeko korrespondentzia eta idatziak bildu eta aztertuak dituen ikertzaile eta irakaslea. Einstein beraren barrutik hitz egiteko egokiera zuen bakarrenetakoa...

Einsteinen karisma

Gerald Holton Fisika eta Zientziaren Historia irakasle da Harvardeko Unibertsitatean. Einsteinen paper argitaragabeak aztertuak dituenek, zientzialariak berak bere buruari buruz zer zioen jakiteko moduan gara Holton irakurlearen bitartez. "Hark besteak bezalako hiritarra zela uste zuen. Behin ere ez zuen ulertu zergatik zen hain famatu, hain ospetsu, hain sona handiko. 1921ean, New Yorkera lehenengo aldiz joan zenean, bost mila lagun zituen zain, ongi etorria egiten! Bost mila lagun! Eta, jakina, berak esan zuena: 'Masa histeria da hau. Seguru nago fisikarik ez dakitela, seguru nago ez dutela nire lanaren berririk. Hortaz, zertan daude hor, zergatik etorri dira?'. Ez zuen ulertzen jendeak aitortzen zion karisma handia. Eta, alde batetik, zoragarria da apaltasun hori. Berez, karismak, beste jende askori dagokion zerbaiti loturik zaudela esan nahi du. Einsteinek, ordea, ez zion horri etekinik ateratu nahi izan. Lider zen, agintea era artifizialean puzten ibili beharrik gabe. Horregatik ageri da Einsteinen irudia jendearen elastikoetan, hemen eta munduan. Eredutik bat da jendearentzat, pertsona handiaren eredu, apaltasunarena, giza kontzientziarena. 'Zientziak egin behar duen bidea eraku-

$$E = mc^2$$

Sei Nobel saridun *Annus Mirabilis* kongresuan eta Pedro Migel Etxeniketik hiru hilabete lehenago ARGIA astekariari egindako gonbita. "Holton, Gerald Holton elkarriketatu beharko zenukete". Sei Nobel saridun, baina Holton irakaslea elkarriketatzeko gomendioa.

- Zergatik ote, Holton jauna?
- Etxenikeri berari galdetu beharko zenukete -Holtonek.
- Galdetu genion, agindu zidanean. Zure erantzuna jakin nahi genuen.
- Gustu ona duen seinale!

Albert Einsteinen urtea ospatu zen Donostiako Kongresuan. Erlatibitatearen Teoria. Edo Inbariantzarena, menturaz. Eta, beti, ekuazioa buruan: $E=mc^2$. Galdera, ikasleak irakasleari:

- Zer jakin beharko genuke denok ekuazio horri buruz? Eta Holton irakaslearen erantzun tatxarik gabea:
- Bada, gorputz batek energia galtzen badu erradiazio bidez, e, haren m laburrago da, inertzia laburrago da. Aldiz, energia irabazten badu, erradiazioz edo beste nolani...
- Barkatu etetea. Fisika ikasten genuenean ikasteko agintzen zigutena ari zara esaten, ala?
- Horixe. Ez besterik. Zer uste zenuen bada?

Hainbestean bukatu zen Kongresua eta Gerald Holtonek eta gainerako zientzialari, pentsalari eta ikertzaileek gure artean egindako egonaldia. "Aspaldi bisitatu nahi nuen Euskal Herria. Saiatu nintzen lehen ere etortzen, baina ezin izan nuen. Pozik etorri naiz orain. Hiria ikusi dut, eta zer edo zer Euskal Herria. Zoragarria iruditut zait. Historia handiko herria, bere buruaz harro dagoena. Pozik egoteko moduko bisita egin dut".

tsiko dizuet!', esanez bezala ari zaigu haren irudia".

New Yorkeko portuan zain zituen 5.000 lagun haiek bezala, gaur egun ere fisikariak nahiz oinezkoak, denek gurtzen segitzen dute zientzialaria. Argazkiak leku askotan. "Baina ez da, nahitaez, boladan dagoena. Begiratu zeure inguruan eta ikusi zer izan litekeen eredu eta zergatik har litekeen inor eredutzat..."

Holtonek bestalde, *Einsteinen pasioak* izeneko liburua ere argitaratua du. Fisika-ikerketan murgildurik bizi zen pertsonaren barru-barruko ezaguera du. "Alditan, elkarrizketaren erdian, isildu egiten zen, bost-hamar minututan, harago zegoen zerbaiti begira balego bezala, beste espazio batean balitz bezala... eta, gero, bat-batean atzera bere senara etortzen zen, bere burura zer edo zer etorri zelako-edo. Fisikari buruz ari zen pentsatzen denbora guztian, ez Newton bezala. Bestalde, pentsatzeko modu berezia zuen. Modu berezi hori eredu bilakatu da, aurretik ez baitzen batere ohikoa: proposizio indartsuak egitea zen ordura arte kontua. Ebidentzietatik abiatu, indukzioz jokatu eta urratsez urrats aurrera egin ordez, jauzi platonikoa egitea nahia go zuen: proposizioa egin, eta haren arabera azaldu gertakari baten barruan gertatzen zen guztia".

Pentsatzeko modu berezia da, harrezkero, eredu. Haren jeinutasuna. "Pentsatzeko modu berezi eta ausart hori, alegia, Einsteinen jeinutasuna ulertzeko era bat da. Beste bat, berak bere buruari buruz esan ohi zuena: 'Bi dohain ditut: bata, astoaren egoskorkeria, Jainkoak eman didana; horri esker, luzaro egoten ahal naiz problema baten aurrean. Bestea, haurrek egiten dituzten galdera berdinak egiten segitzea. 'Zer da espazioa? Zer da denbora?'. Haurrei ikaragarri gustatzen zaie era horretako galderak egitea, eta nik horixe egiten dut, nik ere galdera horiek egiten ditut'. Esan gustu zuen Einsteinek. Horra haren jeinutasuna!", dio Holtonek.

Oraindik orain, berriz, auzia piztu zaigu: "Erlatibitatearen diktadura" asmatu digute. Absolutismoa ere izendatu dute batzuek. Holton irakasleak egin digu argia: "Bai, 'Erlatibitatearen diktadura' entzuten da orain. Esaldia ez da nirea, badu jatorria, ez nolanahikoa gainera:

"Bere buruari buruz esan ohi zuen:

bi dohain ditut: bata, astoaren
egoskorkeria, Jainkoak eman
didana; bestea, haurrek egiten
dituzten galdera berdinak egiten
segitzea"

GERALD HOLTON

Ratzinger kardinalaren homiliatik dator. Aita santu izendatu aurretik egin zuen hitzaldikoa da, alegia. 'Elizaren arriskurik handiena erlatibitatearen diktadura da', esan zuen. Ustekabean hartu gintuen esaldiak. Esaldia ongi ulertzen saiatu naiz eta, horretarako, zenbait testu ere irakurri ditut. Elizak badaki fundamentalismora ari dela jotzen. Badaki ez duela dibertsitatea ulertuko. Askapenaren Teologia eta gisakorik ez du berriz onartuko... Nik uste

horregatik ari zela Ratzinger erlatibismoaren aitzia. Fedea ulertzeko modu bat baino gehiago ez du nahi Elizak katolikoak: gizonak ez ezik emakumeak ordenatzea-eta... Hori 'erlatibismoa' litzateke, haien arabera betiere. Eta ulertzen dut joera hori".

Horrek, hala ere, iturrira garamatza, Einsteinek ongi bereizten baitzituen zientziaren baitako erlatibismoa, eta zientziatik kanpoko. "Berak zioena esango dizut: 'erlatibismoa legitimoa da, guztiz, zientziaren barruan. Zientziatik kanpo, ez da legitimoa'. Alegia, Einsteinen arabera, ezin zenezake esan: 'dena=dena'. Ez. Edo, beste egile hark bezala, bere liburuan, *Everything goes (Dena doa)*. Horrek ez du errealtatean oinarritik. Erlatibitateaz ari

GOBERNUA ZEU IZAN!
ZEURE GOBERNUAK OSTRUKARENA EBITEN DUEN BITARTEAN
BABES IKASLEA

Nafarroako Gobernuak gau eskolendako diru laguntza 529.000 eurotik 180.000 eurora jeitsi du 2005ean. Lagundu nahi izanez gero sar dirua gure kontuetan.

LAGUNTZAILEA:
ARGIA

T: 948222246 . ika_campion@teleline.es
Nafarroako kutxa: 2054015235914012555.4
Euskadiko Kutxa: 3035005830058001084.2

ika

zenezan, zientziaren mugen barruan ari zen Einstein. Besterik da muga horietatik kanpo".

Erlatibitatearen Teoria vs Inbariantzaren Teoria

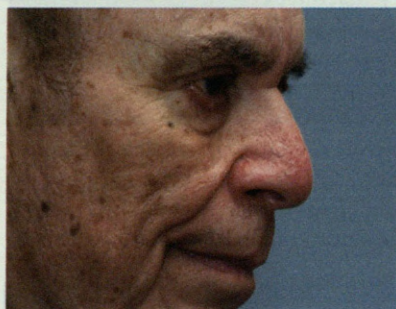
Gerald Holtonek Erlatibitatearen Teoriaren argiak eta ilunak ere landu zituen Donostian egin zuen hitzaldian. Bertan, Einsteinen teoriaren alde positiboak eta negatiboak azaldu zituen. "Positiboetan, zera nabarmenduko nuke: fisika mordoa batu zuela. Aurretik fisika, testuliburua balitz bezala aztertzen zen: batek fisika akustikoa; besteak fisika optikoa; hurrenak elektrizitatea, edo grabitazioa. Einsteinek bestela jokatu zuen: 'Zein dira fisika guztien azpiko oinarriak?'. Galdera horixe erantzun zion. Horretaraxe dator Erlatibitatearen Teoria: fisika denak biltzera. Dударik gabe, horixe da positiboa".

Ifrentzua ere badu txanponak. "Negatiboa? Teoria hori ez dela fenomeno nuklearraren barne eta fenomeno kuantikoaren

tzen dituzun, hortxe dago koska. Horren alde egin nahi zuen, 'inbariantza' hitzaren alde, alegia, baina, konturatu zeneko 'beranduegi da' esan behar izan zuen. Ez zuen beste erre-mediorik izan".

Mundu bat hobea

Inola ere, Einsteinen ikerketak bonba atomikoa egiten lagundu zuen, nolabait bada ere. Bakezaletzat zeukan, ordea, bere burua. "Ustekabe galanta izan zuen! Bere ekuazioa, $E=mc^2$, Erlatibitateari lotuta ageri da ia hasieratik, baina Einsteinek ez zuen pentsatu erabili ahal izango zenik, salbu eta material erradioaktibotetan, izpiak igortzen dituztelako eta, ondorioz, beraien nukleoa arinago bihurtzen. Einsteinek ez zuen bonba atomikoa hasi, ezta pentsatu ere. Alderantziz, Roosevelti idatzi zion eskutitzak —hura ere, ez berak idatzia, sinatua baizik—, ez dio 'Aurrera bonba atomikoarekin!', baizik eta: 'Utzi iezaguzu ikusten alemanak egi-

barne, behar beste, edo nahiko genukeen beste, aurreratu. Horixe da eginkizun, eta, jakina, horretan ari dira gaur egungo teorikoak, fenomeno horiek aztertzen eta aitzinatzten. Einstein horretan saiatu zen bizitzako azken 20 urtean baina ez zuen gauzatu, fisika nuklearraren indar handiak eta indar txikiak ulertzera iritsi ez zelako. Eta nola jakin horretaz! 1955ean artean inork ez zekien gai horretaz. Einstein, garai hartan, okerreko bidetik saiatu zen mendia igotzen. Gaur egun, bada-kigu, jakin, fenomeno horiek nondik eta nora aztertu. Horretan ari dira ikertzaileak, mendia bide zuzenetik igotzen oraingoan".

Harrigarri bada ere, Einstein ez zen "erlatibitate" hitzaren aldeko. Ez zuen izen hori atsegin. Eze gehiago, ez zen berak asmatua. Berak *Invariance Theory* zuen nahiago. "Bere paperetan, Erlatibitatearen Teoriari buruzkotetan, ez da 'erlatibitate' hitza ageri. Lanaren izenburuak ez dio 'erlatibitatea'. Eta 'teoria' dela eta, berak ez du horrelakorik aldarrikatzten. Berak, 'pentsatzeko modua, ikuspegia' dela esaten du behin eta berriz. Eta, izenik ematekotan, '*Invariance Theory*' (Inbariantzaren Teoria) izenaren aldeko zen Einstein: argiaren abiadura inbariantza da... Fisikaren legeak inbariantzak dira: zein aldetatik atzer-

Einsteinek ongi bereizten zituen zientziaren baitako erlatibismoa eta zientziatik kanpokoa. Holtonek esan digunez, Einsteinek horrela adierazi ohi zuen: "Erlatibismoa legitimoa da, guztiz, zientziaren barruan. Zientziatik kanpo, ez da legitimoa".

ten ari direna. Bonba atomikoa egiten hasi nahi dute, gerrari buruz doaz, baina utzi ikusten'. 1939ko abuztua zen eta jakina zen gerra etorriko zena. Baina, 'lehenengo, utzi guri ikusten alemanek egiten dutena'. Inola ere ez 'Aurrera bonba atomikoarekin!'. Horrelakorik ez". Zehaztasun gehiago ere egin lekizkioke ekuazioak ekarri zuen erabilera makurrari: "Einsteinek ez zuen arlo horretan lan egin $E=mc^2$ ekuazioaz gero, 1906az gero, alegia. Ez zuen horretan interesik, tresna teknologikoetan baizik: hozkailua eta beste. Eta, azkenean, ezta teknologian ere, fisikari purua zen. Eta fisikari puruek ingeniari izan behar dute bonba atomikoa egiten hasi baino lehen. Ez da fisikaren problema, ingeniariartzarena baizik".

Zientzialari, fisikari eta ikertzaileak bat datoz, ados dira denak: Einsteinek mundu bat hobea egiten lagundu zuen. Nola, ordea? "Zeharka, izatekotan ere. Zuzenean, zientziari buruz pentsatzeko modua erakutsiz. Einsteinen paperetan asmo erabilgarrien hasiera ikusten dute ingeniariak, haietara lañotasunez jotzen badute, behintzat. Satelite bidezko komunikazioak, laser izpiak, fusioa... Einsteinek ez zuen beti aurreikusi haren ikerketaren ondorioa. Baina, haren paperen arrastoan segi eta hamaika erabilgarritasun dugu gaur egun". ■

"LIBERART" ENZIKLOPEDIATIK :
MIHISERABLEAK

MENDETAN, MIHISERAK PASATZEKO ESKUBIDEA
IZAN DUTENAK : ERREGE, PRINTZESA,
DUKE, KARDINAL, PRESIDENTE...

Arantxa Uribe Irazusta

HIK HASI-KO KIDEA

Timitar musika jaialdia, kulturen gertutasuna

Timitar hitzak *zeinua* esan nahi du tamazighera-z. Hizkera hori da hain zuzen ere Amazigh herriaren hizkuntza, eta tfinagh bere idazkera; egun, Tuaregek bakarrik gordetzen dutena.

Timitar musika jaialdia uztailaren 2tik 9ra egin zen Agadiren, Marokon. Bertan, zortzi egunez, amazigh, marokoar eta munduko beste hainbat herrialdetako musika talde aritu ziren: guztira 47 talde, Euskal Herria barne, Kepa Junkerak ordezkaturik.

Timitar bertatik bertara ezagutzeko aukera izan nuen, adiskide on batek emandako aukerari esker. Eta han ikusi eta entzun nituenak zer pentsatua franko eman didate.

Zer dakigu Afrikari buruz? Jende gehienak komunikabideek kontatzen digutena, soilik. Eta komunikabideek Afrikari buruz gerra, HIESA, gosea, izurriteak, lehortek, bizitza hobeago baten itxaropenaren itsasoan itotzen diren *paterak* erakusten dizkigute. Antza, Afrikan ez da ezer gehiago gertatzen; ez gauza onik, behintzat.

Amazigh herriari buruz ez dira jardun ere egiten. Atera kontuak, beraz, komunikabideetan agertzen ez dena ez bada existitu ere egiten!

Lurraldetik ez duen Afrika iparraldeko etnia zaharra da. Marokon, populazioaren %30 osatzen dute. Agadir dute hiriburutzat, biztanleen gehiengoak amazigh baita.

Zenbait ikerlari aztertzen ari dira euskaldunon eta amazighen arteko antzekotasunak, euskarak eta tamazigherak kideko zenbait hitz baitaizkate, beste mailako hainbat parekotasunez gain. Erromatarrek berbere izendatu zituzten, barbaroak esan nahi du. Eta horra hor beste berdintasuna: euskaldunoi Pirinioen alde banatan kanta eta dantza egiten duten barbaroak lez izendatu baizintuzten!

Hari askotatik tira egin geniezaioke gaiari. Baina bati tira egin nahi nioke bereziki.

Musika asko eta oso ezberdina entzun ahal izan nuen Timitar jaialdian; entzuleak hunkia-

razten zituen amazigh musika, tradizionala eta joera berrietara egokitua; Afrikako beste herrialdeetako eta munduko hainbat lekutako; amazigh gazteak ikusi nituen *Hip-Hop*a egiten txilabaz jantzirik.

Eta otu zitzaidan gazte haien eta musikari haien ahaleginak ez direla Euskal Herrian edo Europako beste edozein herrialdetan egiten direnetatik hain desberdinak. Beraz, sorkuntza baldin badago, taldeak baldin badaude eta bitarteko teknikoak baldin badituzte, zergatik ezagutzen ditugu hain gutxi?

Musikak gero eta presentzia handiagoa du gure bizitzan. Baina zein motako musika entzuten edota kontsumitzen dugu? Anglosaxoniarrak eta gaztelaraz egiten dena —espainola, hegoamerikarra...— batik bat, eta nagusiki. Norbaitek lauzpabost musikari anglosaxoi edo espainol izendatzeko eskatuko bali- gu, zailtasun handiegirik gabe egingo genuke. Baina gai ote ginatke afrikarrak izendatzeko, adibidez?

Laburbilduz, komunikabideak gure hezitzaile garrantzitsu bilakatu dira. Eta horrek, askotan esaten didazun hori ekarri dit gogora: gu, gehienetan, EITB irratiarekin komunikatzen gara; kilometroak egitea egokitzen denean, batik bat. Denbora-pasa kalkuluak egiten ari- tzen zara: "seitik bat euskalduna" ondorioztatu zenuen lehengoan, "eta gainerakoak ingelesez edo gaztelaraz, badirudi munduan ez dago- ela beste musikaririk!", gaineratu zenuen.

Orain esan diezazuket baietz, badagoela; eta kalitatekoa, gainera.

Hauxe da gure errealitatea, EITBko salbuespen aipagarri gutxi batzuk salbu. Eta hortik hezten ari

gara, eta horra begira ipini gaituzte, mundua- ren herri gehiengoak gure bizkar, ahaztuta, uzten ditugun bitartean: globalizazioaren ize- nean, munduko zeinu gehienak ezabatuz goa- zelarik.

Benetan ohartzen ote gara galtzen ari garen aberastasunaz? ■

Musikak gero eta presentzia

handiagoa du gure bizitzan. Baina

zein motako musika entzuten edota

kontsumitzen dugu?

Anglosaxoniarrak eta gaztelaraz

egiten dena —espainola,

hegoamerikarra...— batik bat, eta

nagusiki. Norbaitek lauzpabost

musikari anglosaxoi edo espainol

izendatzeko eskatuko bali- gu, zailtasun

handiegirik gabe egingo genuke.

Baina gai ote ginatke afrikarrak

izendatzeko, adibidez?

Markel Olano Arrese

EAJKO EBBEKO KIDEA

Erabakitzeke ahalmena

Aurtengo ekainaren 5eko Larrunen bake prozesua martxan jartzearen beharra adierazi nuen, Eusko Legebiltzarrean alderdion artean Atutxa auzia zela mokoka genbiltzan bitartean. Oporrak pasa ondoren erakustaldi tamalgarri hura agortu da, ematen duenez, eta garai honi definizioa eskaintzen dion kontzeptua "diskrezioa" da. Hala hobe.

Baina bake prozesuak ez du oraindik behar bezala aurrera eginen, eta, diskrezioaren irakurketa baikorra eginaz, isilpean jendea mugitzen ari dela sinetsirik, normalizazio politikoa helburu duen alderdi politikoz osaturiko mahai bat —edo mahai batzuk— sortzeko baldintzak aztertzeke unea dela iruditzen zait.

Lehendakariak ekainaren 22ko Legebiltzarreko bere hitzaldian ekarpen garrantzitsua egin zuen nire ustez:

– Alderdien arteko elkarriketa-mahaia bideratzeko konpromisoa hartzen du.

– Bide horretan abiatzea errazago izan dadin, alderdi politikoei metodologia irekia eta malgua proposatuko die.

– Elkarriketa prozesu erabakitzaileak garatu baino lehenago, indar politikoaren artean adostu behar genituzkeen printzipioen, edukien eta tresnen inguruan ekarpen bat eginen du.

– Horrez gain, Eusko Jaurlaritzak bake eta normalizazio prozesuan eragile aktiboa izatea nahi luke, horretarako *Normalizaziorako Kontseilu Politiko* bat sortzeko proposamena eginen du.

Ikusten den bezala, Ibarretxe lehendakariak Hegoaldeko Autonomia Erkidegoan normalizazio akordio zabala lortzeko apustu sendoa egin du, eta, noski, apustu horrek orain arte lortu diren adostasunak gaitzitzeko eta areagotzeko helburua du. Horrek ez du esan nahi, ordea, orain arte lortu diren adostasunak errespetatu behar ez direnik; horixe da, hain zuzen ere, 2004ko abenduaren 30ean Legebiltzarrean gehiengo osoz onartu zen Estatutu Politiko Berriaren proposamenaren kasua.

Lehendakariak dio, eta berekin Jaurlaritzak babesten dugun hiru alderdiok, Estatutu Politiko Berriak "zume" garrantzitsuak dituela, normali-

ALBERTO ELOSEGI

zazio akordioa iristeko ezinbestean negoziatu behar diren oinarritzko hainbat kuestiori erantzuna eskaintzen dietenak.

Besteak beste, ondoko zume hauek proposatzen dira:

– Euskal Herria subjektu politikotzat aitortzea.

– Euskal Herriaren erabakitzeke eskubidearen onespina.

– Euskal Herria egun antolatuta dagoen eremu juridiko-politikoetako herritarrek beren etorkizuna erabakitzeke kontsultatuak izateko duten eskubidea errespetatzea.

– Lurraldetasunaren ikuspegitik, zazpi lurraldeek lurralde esparru komun batean biltzeko duten eskubidea onartzea.

– Atxikimen askea, negoziatzeko beharra eta giza eskubideen lehentasuna.

Egia da beste proposamenek ere zilegitasun osoa dutela, baina EAJ, EA eta EBren ikuspegitik aipatu ditugun osagaiak giltzarri izan daitezke normalizazio akordioa iristeko. Hauek dira, behinik behin, elkarriketa fase hau hastear dagoenean, debetarako eginen ditugun ekarpenak.

Baina ez dago ukatzerik, sintesi modura kontzeptu bat jorratzea egoki balitz, hori "gatazkarena" izango litzatekeela. Aukera historikoa baitaukagu —esaldia gastatu ez baldin bada behintzat— XIX. mende hasieratik —Cadizeko Gorteetatik hain zuzen ere— piztu zen euskal gatazkari konponbidea eskaintzeko. Garai hartan ezarri zen Espainiaren nazio subiranotasun zatiezina, eta gure herriaren ukapen bortitza.

Gure inguruko herrialde eta estatuekin elkarbizitza egokia antolatzeke aukera borobila daukagu, eta hori euskal herritarrok geure etorkizuna erabakitzeke dugun eskubidean oinarrituaz gertatuko da. Globalizazioa hedatuz doan neurrian geroz eta elkarlotuago

izango gara beste hainbat eta hainbat errealitate politikoki, ekonomiko eta kulturekin, baina elkarbizitza hori guk erabaki dugulako gauzatuko da, eta bestela ez da elkarbizitza izango, zapalketa baizik. Ibarretxe lehendakariak Zapatero presidenteari esan zion bezala, "elkarrekin bizitzea erabakitzeke ahalmena izan behar dugu". ■

Ez dago ukatzerik, sintesi

modura kontzeptu bat jorratzea

egoki balitz, hori "gatazkarena"

izango litzatekeela. Aukera

historikoa baitaukagu —esaldia

gastatu ez baldin bada behintzat—

XIX. mende hasieratik —Cadizeko

Gorteetatik hain zuzen ere— piztu

zen euskal gatazkari konponbidea

eskaintzeko. Garai hartan ezarri

zen Espainiaren nazio

subiranotasun zatiezina, eta gure

herriaren ukapen bortitza

Jakes Bortairu

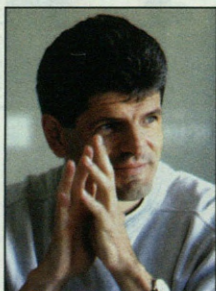
EUSKAL KONFEDERAZIOKO KIDEA

2005-06ko sartze erronkak

Praktika kulturalak eta nortasun kolektiboak Euskal Herrian" izeneko inkestaren emaitzak aurkeztu berri ditu Euskal Kultur Erakundeak. Horrelako inkestekin gertatu ohi den bezala egoeraren argazki interesgarria agertzearekin batera, galde eta eztabaida franko pizten dira, baita geroari buruzko politikak definitzeko pista batzuk irekitzen ere. Euskararen alorrean ari diren herri mugimenduek nahiz erakunde publikoek atzemanen dituzte emaitza hauetan beren jarduera definitu eta bideratzeko ildoak.

Hala nola, eta datu bakar batzuk aipatzearen, haurrek eskolan euskara ikas dezaten gehiengoaren nahia baieztatzen da. Gisa berean euskara ikasi nahi luketen ehunkoak helduen irakaskuntza indartu eta garatzeko premia erakusten du. Euskarazko toponomia atxiki eta agertzearen alde adostasun zabala nabaritzen da, duela zenbait urte borrokaren bitartez lortu eta oraindik hainbat leku publikotan kalapita iturri gelditzen den euskal izenen presentzia erabat onartu dela frogatuz. Horra hor Iparraldean lanean hasi den Euskararen Erakunde publikoarentzat ausarta izateko arrazoiak. Halere, beste datu batzuek egoeraren larria azpimarratzen dute. Adibidez, hizkuntzaren ezagupen ezak eta presentzia sozial eskasak euskara ikasteko asmorik ez dutenen proportzio handian islatzen dira. Espero dezagun emaitza hauek ez direla goiko apalean egonen.

Izan ere, publikoki agertzen den borondate politikitik errealitatera alde handiegia gelditzen da oraindik. Azken urteetan gertatu bezala, eskola sartzeak tirabirak ekarri ditu berriz ere. Sare guztietako gurasoak, dela publiko, pribatu ala ikastoletakoak mobilizatu dira hahemena irakasle postuak atxiki edo irekitzeko, euskarazko irakaskuntza segurtatzeko asmoz. Erakunde publikoak 2006ko sartzea prestatzen ari dela dio, baina gurasoen artean optimistak gutxi dira, Frantziako Hezkunde Nazionalak

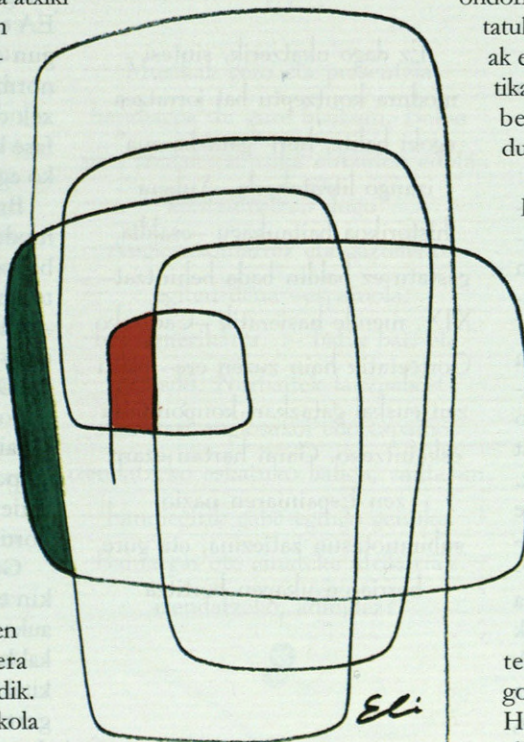
DANI BLANCO

izan duen orain arteko jokaera ikusita. Bitartean Baionako geltokia berritzeko lanak bukatzen ari dira eta hainbeste ekitzen bitartez aldarrikatua izan zen seinaltika elebidunetik haratago joateko asmoa dute SNCFeko arduradunek. Iragarriak hiru hizkuntzatan ezarriko omen dituzte: frantsesa, espainola eta ingelesa. Hiru urtez mobilizatu diren euskaltzaleentzat probokazio hutsa, iritzi publikoari mesprezu lotsagabea eta Erakunde publikoari zafalako ederra.

Dena den Iparraldean hizkuntza politikaren gorabeherak parametro soziolinguistikoetan baino, egoera politikoan irakurri behar dira. 90etik hona euskal kultura lehenik eta ondotik hizkuntzaren alorrean gertatu aurrerapenak euskaltzaleen lan eta borroka gain beste alorretan ematen diren ukapenen zeharkako ondorio baikorrek ere izan dira. Horrela gertatuko ote da ondoko hilabeteetan? Geroak erranen, baina ezin uka hizkuntza politikak izan den bilakaera neurri batean beste faktore batzuek baldintzatzen dutela.

2006an amaituko da Euskal Herriko Hitzarmen berezia, zeinaren bitartez 96/97ko Antolakuntza Eskemako hainbat proiektu diruz lagundu eta bideratu baitziren. Nehork ez daki antzeko dispositiborik izan denez. Momentu berean, 2007/2013 tarteko Estatu-Akitaniaren Plan hitzarmena finkatzeko negoziazioak hasiko dira, Estatuaren partetik xahutzeen murrizketa joera nabarmena delarik. Kontestu honetan abiatu da joan den uztailen lurralde proiektuari buruzko bigarren fasea. Hemendik ekaina arte jendar-teko sektore eta eragile desberdinek gogoetak eramanen dituzte Ipar Euskal Herriko etorkizunari begira eta bereziki ekonomia, osasuna, sozial arloa, garraio bideak eta goiko irakaskuntzari buruz. Helburua argi da: erakundeen arteko negoziazio fase garrantzitsuen atarian Euskal Herriak bere proiektuak mahai gainean ezartzea.

Gogoeta kudeatzen duen talde eragileak eztabaidak zeharkatuko dituzten

Iragarkiak hiru hizkuntzatan ezarriko omen dituzte: frantsesa, espainola eta ingelesa. Hiru urtez mobilizatu diren euskaltzaleentzat probokazio hutsa, iritzi publikoari mesprezu lotsagabea eta erakunde publikoari zafllako ederra

hiru dimentsio nagusiak definitu ditu: kostalde/barnealde arteko elkartasuna, mugaz gaindiko harremanak eta garapen jasagarria. Uztaileko ekitaldi publikoan ahots kritiko franko altxatu ziren orain arteko bilanari buruz. Hala nola, lehen fasean indar biziz agertu zen Ipar Euskal Herriarentzat instituzio baten beharra behin eta berriz ukatzeak proiektu konkretuak bideratzeko momentuan zailtasun eta oztupoak biderkatzeaz gain, eragile askoren aldetik etsipena eta desmobilizazioa sortzen ditu. Laburki errateko: "Gure iritzia ez baduzue kontutan hartzen, zergatik denbora galdu gogoetak egiten?"

Ekaina arte bilduko diren lan taldeetan lehen aipatu hiru dimentsioez gain laugarrena agertuko da dudarik gabe, hots, instituzio baten premia proiektua horiek guztiak behar bezala aurrera eramateko. Are gehiago, ondoko asteetan euskal departamenduari buruzko erreferendumen eskaerak oldar berri bat ezagutuko du. 2003ko deszentralizazio legeak eskaini aukera baliatuz departamenduaren aldeko hautetsiek herritarren artean izen bilketa egin nahi dute, Kontseilu Orokorrari erreferenduma galdegiteko. Lehen urrats gisa eta ekimenari legitimitatea emateko, auzapezen biltzarrak Ipar Euskal Herriko auzapezei galdea sostengatzen dutenez jakiteko kontsulta antolatuko du. Denbora berean hor dugu laborantza mundua, non polarizatzen den gaur egun *status quo* eta aldaketaren aldeko sektoreen arteko gatazka bizia. Laborantza Ganbara sortu denetik mehatxu, presio eta jukutriak ez dira gelditu Estatuko ordezkarien aldetik. Ageri da afera guztia laborantzako arazoak gaindituz, Estatu arazo politikoa bilakatu dela.

2007/08ko hauteskunde urte garrantzitsuak baino lehen eta tentsioz nahiz eronkaz beteriko panorama horretan Batera plataforma sortu zuten sektoreek nahiko indar izanen ote dute egoeran eragiteko? Argi da, martxan emanen den hizkuntza politika ez da bakarrik aterako Erakunde publikoko aholkularitza batzordetik. ■

Castillo Suarez

Ispilua

Batzuetan ematen du gauzak telebistan diren bezalakoak ikusten dituela. Ispilua balitz bezala, telebistan ikusten diren bezala ikusten ditu bere inguruko gauzak: koloretsu, azkar, garden, gazte, lirain eta erakargarri. Telebistan ageri zen itsaso sakon eta zabala ikusi nahi zuela errepikatzen zizun, ontziak zebiltzan itsaso urdinera joan nahi zuela alegia. Behin eta berriro eskatzen zizun, eta hara eraman zenuen egun batez. Haizeak aurpegia ferekatzen zizuen, eta erregai eta udazken usaina nahasten ziren. Ikusgarriak ziren olatuak, ñabarrak eta aldi berean orekatuak. Alabaina, haurrak ez zuen aparteko interesik erakusten. "Telebistan ikusgarriagoa da" erantzun zizun galdetu zenionean, dezepzio aurpegia jarritz. Orduan aspertzen zela esan zizun, etxera bueltatu nahiko lukeela. Zuri, ordea, kosta egiten zitzaizun etxerako bidea hartzea. Ez zenuen jakin zer esan telebistan dena ikusgarriagoa dela esan zizunean zazpi urteko ilobak. Izan ere, egia da, batzuetan ematen du gauzak telebistan diren bezalakoak ikusten dituela, sakelean daraman ispilutxo dela nolabait. Eta zer pentsatua ematen dizu. ■

HIRUKO TXIKIAN

Joxe Mari Ostolaza

Mugikortasuna

Omen gure garaiko bizi kalitatearen ezaugarritako bat hemen, gure inguru honetan. Ez dut ezagutzen egunero beste kontinentetara bidai pagotxak iragartzen ez duen hedabiderik. Industria erraldoia eraiki diogu eremu hauetan aisia deitzen diogun honi, arrakasta soziala dakarkigun honi. Herrialde txiroak bisitatzea, kirola dugu. Zorraz egitean datza lehiaketa, hauek ezkutatzeari geroz eta nekezago suertatzen zaigun bitartean. Estatuak modulu, kartzela dugu mundua eta aireportuak bere hesi. Moduluen arteko igarotzeak larritasuna sor diezaguke, aireportuetan pasaratzen dizkiguten kontrolak iraingarriak eta umiliagarriak baitira. Ekipaia irekiz pusak basatiki arakatzetik hasten da funtzioa, ondoren eta hegazkinera igotzeko atarira egitean norbera miazteaz jarraipena duena. Galtzak bete zain, gerrikoa ere kentzea aginduko dizute, eta besoak gora eskuak zabalik alto posizioan zauzkatala galtzei eutsi ezinik, zure aisia- ren gosea madarikatuko duzu lotsaren lotsaz. Eta zure helburua iristean, gaitzerdi ez baldin badizute ekipaia beste kontinente batetara bidali, zeren orduan zure Via Crucisak ez zaitu abandonatuko bidai osoan. Handik itzultzean hala ere, hobe duzu ezagunen artean bidaiaren ederraz mintzatzeari ergeltzat har ez zaitzaten. ■

Anjel Lertxundi

IDAZLEA

Udako hostoa, udazkenean orbel

Sukaldea

B adator ezer? Oraingoan izango du etekinik lanean ari omen den satorlanak? Badugu itxaropentsu izateko motiborik?

Mahaira ezer txukunik atera baino lehen, sukaldeko lan handia egin beharra dago: jakiak erabaki, garbitu, prestatu... Lan anonimoa eta isila da sukaldekoa. Sufritua. Izerdi asko, ahaleginean erretzeko arriskua, ezer lortuko jakin ezina...

Denek nahiago dute mahaikide, sukaldeko pintxe baino.

Baina mesprezurik ez sukaldariari: berak bakarrik ezagutzen ditu prestatutako janariaren osagaiak, nondik norakoen arrazoiak eta historia, platera zerbitzatzeko puntu egokia.

Joseph Conrad-en *Narcissus* nobelako marinek esklabu zeukaten bertako sukaldari beltza, haren lana mesprezatzen zuten, edozein egokiera baliatzen zuten sukaldariak trufatzeko. Behin, ekaitz batek hondoratzeko arriskuan jarri zuen ontzia. Marinel guztiak izututa zeuden, asmatu ezinda nola konpondu matxurak, nola aurkitu handik onik ateratzeko modua. Sukaldari beltzak marinelek ez bezalako kementa erakutsi zuen:

– Ontzia dabilen bitartean, ni sukaldari!

Irtenbide bat derrigorrezkotzat jotzen duen hiritar asko isilik dago. Askotan engainatu dute, baina ez du esperantza galdu nahi. Aukera garbia dagoela sumatzen du, eta aukera horri eusteko eskatzen ari da bere isiltasunarekin.

Jende horren pazientzia isil hori ere sukaldeko lana da.

– Ontzia dabilen bitartean, gu sukaldari!– esaten ari dira. Mahaian eseriko direnen argazkian aterako ez badira ere; mahaian eseriko direnek aintzat hartuko ez badituzte ere.

Aldi galdua

Prentsa zabaltzen duzu, eta iruditzen zaizu alderdi politiko batzuek ardi galdu batekin ari

DANI BLANCO

balira bezala hitz egiten dutela esker abertza-leaz eta, hedaduraz, ETArri buruz.

Historiak, ordea, gehiegitan erakutsi digu ardi galduarenganako paternalismo hori aldi galdua gertatu dela beti.

Ezpata, urrearen defentsan

Hatza mapa gainean jarri, munduko gertakizunei errepasso labur bat eman, eta suspirio bat irten zaio egunkari-irakurleari:

– Estatu Batuen itzal luzeak bazter guztiak harrapatzen segitzen dik!

Gero, bere baitara bildurik, pentsatu du:

– Estatu Batuek ez ditek sekula interesik izan gertakizunen atzean dagoen mundua ezagutu eta ulertzeko. Nola ba, etxe barruan ere ez ditek-eta erakutsi borondaterik Katrinak eragindako hondamendiaren atzean dagoen mundua ezagutu eta ulertzeko?

Pentsatzen segitu du:

– Kultura eta hizkuntza hegemonikoak dituen herri hegemoniko batek –batera joan ohi dituk horiek guztiak–, nekez erakutsiko dik beste herri, hizkuntza eta kulturekiko interesik. Abilezia handiz disimulatuko dik ekonomikoa duela interesa. Ahulari laguntzeko borondatea dutela esaten dutenean ere, ahularengandik ahalik eta etekin gehien ateratzea dutela helburu.

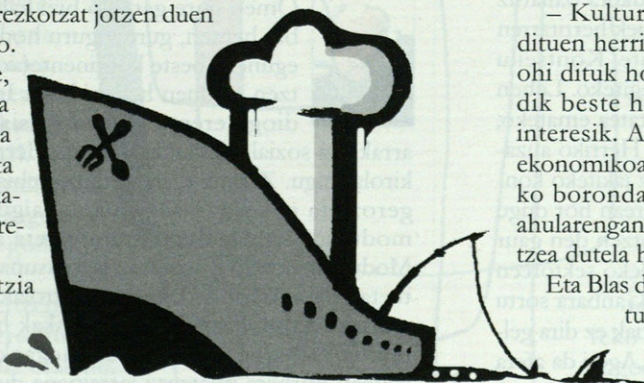
Eta Blas de Otero poetaren bertso erdi ahaztu bat etorri zaio burura egunkari-irakurleari:

– “Estados Unidos sale siempre de espadas para defender el oro”.

Euskara, etekinak...

Euskara defizitarioa al da?

Gero eta gehiago indartu euskararen inguruko industria, orduan eta ondasun kultural eta ekonomiko gehiago eragingo du. Horregatik da, besteak beste, garrantzitsua euskara presen-

irudiak:
Antton Olariaga

te eta bizi-bizi egotea teknologia berrien plazan ere. Horregatik da garrantzitsua administrazioak euskara ikustea ez zoriturri gisa, irabazpideen motore moduan baino. Lagundu bai, baina ez limosna bat ematen ari den baten mentalitatearekin, laguntzetatik irabaziak etorriko zaizkiola sinesten duelako baizik: irabaziak euskarari, irabaziak herriari, irabaziak baita ekonomiarri berari ere.

Baina horretarako hain da handia administrazioak egin behar duen —eta guztiok egin behar dugun— mentalitate-aldaketa...

(Lerrook idatzi eta gero, Gipuzkoako Foru Aldundiak industria kulturei laguntza ematea erabaki du. Ez da albiste txarra).

Abildadea, intentzioa (I)

Donostiako terraza batean nago. Irakurtzen ari naiz. Begiak liburutik jaso ditudanetako batean hor non konturatzan naizen neska eder bat eseri dela nigandik hurbil. Begien politikak, aurpegiaren trazu zorrotzek, ilearen gari koloreak arrotza dela erakusten dute. Arropa gutxi du; talentua, nahi adina. Zinemaldira etorria da seguru asko.

Ez baitut oraindik fantasia erotikoetarako abildaderik galdu, kostatu egin zait liburura itzultzea. Eta liburura itzuli naizenean ere, berehala galdu dut kontzentrazioa, baserri-tar adiskide batek hirurogei urte bete zituen esan zidanaz gogoratu bainaiz:

— Jainkoak dena ondo egin zuela? Gezurra galanta. Jainkoa zuzena dela? Gezur biribila. Dena ondo egin izan balu, zuzena izan balitz, abildadea kentzen digunean intentzioa ere kenduko ligukek, ez zaik iruditzen?

Barre egin nion orduan.

Neskak terrazan segitzen du. Nire abildadea ahultzen hasita dago; intentzioaz, berriz, hobe ez hitz egitea...

Abildadea, intentzioa (eta II)

"Etsipenak erremediorik gabeko gaitz guztiak arintzen ditu" (Horazio).

"Etsipena eguneroko suizidioa da" (Pindaro).

"Udako hostoa, udazkenean orbel" (Esaera zahar asmatu berria).

Bi aukera

Hona gutariko gehienok bizitzaren karelera iritsitakoan neke handirik gabe egingo genukeen aitortza bat: "Pentsatzeko gai naizene-

Jainkoak dena ondo egin zuela?

Gezurra galanta. Jainkoa zuzena

dela? Gezur biribila. Dena ondo

egin izan balu, zuzena izan balitz,

abildadea kentzen digunean

intentzioa ere kenduko ligukek,

ez zaik iruditzen?

tik, beti izan naiz jakitun bizitzak bi aukera eman dizkidala beti: nire inguruak normaltzat jotzen duena eta nire inguruak ez-normaltzat duena. Haur eta gazte nintzenean, lehendabizikoari eusten nion gurasoak-eta ez nahigabetez egatik. Urteak aurrera, gizartearen kontra ez joatez egatik. Urteak are eta aurrerago, neuk neure neurriera eraikitako bizitza erosoari uko ez egitez egatik. Bide seguruenan izan delakoan nago, atsekabe gutxien sortzen dituen...

Bitartean, beti nekien bigarren bideak beste bizitza bat eskainiko zidala. Arrisku handiagokoa, bai, sufrituagoa, bai, deserosoagoa, bai, baina neure buruarekin konformeago bizitzen lagunduko zidana. Ez nintzen sekula ausartu.

Orain damu zait bigarren aukera ez hartu izana? Ez dakit. Dakidana da, ez nagoela konforme hartu nuen bidearekin, ez dakidala bigarrena hartu izanak zoriontsu egingo ninduen".

Horrelakoa baita bizitza: hartu duzunak ez zaitu asetzen, hartu ez zenuenak ez dakizu aseko zintuen.

Borroka eginez

Aukerez ari naizelarik, gogoan dut orain hilabete batzuk Julen Gabiriak bere blogean jasotzen zuena. Marcos komandante-ordearen eta kazetari baten arteko elkarrizketaren zati bat da:

— Nola heldu zinen mundu indigenara?

— Mozkortuta.

— Ideologiaz mozkortuta?

— Ez, benetan nengoen mozkortuta, eta autobusez nahastu nintzen. Nik Acapulcora nahi nuen, eta autobusak Chiapasera eramanez ninduen. Mozkortuta segitzen nuen, eta mozkorra kentzeko modurik onena beste mozkor bat hartzea denez, berriro nahastu nintzen lineaz eta Ocosingo heldu nintzen. Han, itsasoa non zegoen galdetu nion indigena bati, eta Miramar urmaelara bidali ninduen, Lacandona oihanean; beraz, han erabiltzen dituzten kamioi horietako batera igo eta, oraindik mozkortuta, errepidea amaitzen den lekura heldu nintzen. Berriz ere itsasoaz galdetu nuen, eta esan zidaten "hoa harantz", eta oihanean sartu nintzen baina inoiz ez nintzen urmaelara heldu: komunitate indigena batera heldu nintzen eta mozkorra pasatu zitzaidan, eta, orduan, Acapulcon ez nengoela konturatuta, Antonio zaharrari galdetu nion ea zelan irteten zen handik, eta, labur, erantzun zidan: borroka eginez. ■

Gari Berasaluze

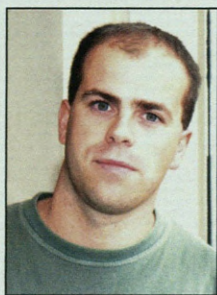
IDAZLEA

Arrotza

Berezia da benetan bi pertsonak elkar ezagutzeko bizitzak eta munduak zenbat buelta eman behar duten ikustea. Antzeko zerbait sentitu dut uda honetan, baina ez pertsona zehatz batekin, kontu eta liburu batekin baizik.

Azken Portuko jaien eta kontuen inguruko blog batean bueltaka, komentarioen atalean, norberaren herria ezagutzeaz ari ginela, artean ezezaguna genuen norbaitek Meatzaldeko Harrizulatzailleen Elkarte aipatu zuen, eta harrizulatzailleei buruzko kontuak ezagutze aldera esteka bat jarri zuen. Bertara joan, eta informazio zabala eta ezezaguna aurkitu genuen artikulua batean. Lehenago inoiz ez nuen entzun harrizulatzailleak zirenik ere, eta are gutxiago lan gogor hura herri kirol bihurtu eta erakustaldiak eta txapelketak egiten zituztenik, duela mende bateko ohiturari helduta. Artikulua irakurrita, eta blogeko komentarioen hariari tiraka, azkenean, Meatzaldeko Harrizulatzailleen ahalegin eta borondateari esker, abuztuan Azken Portuko jaietan Galdames eta Jaizubiako harrizulatzailleen arteko norgehiagoka ikusi ahal izan genuen. Ikuskizunak aho zabalik utzi zituen erakustaldia ikustera bildutako ehunka lagunak. Saioa amaitzean, harrizulatzailleetako batek liburu bat eman zidan, blogaren bidez ezagutu genuen lagunak oparitutakoa, eskaintza batekin, bere herria eta era berean baita nirea ere hobeto ezagutu nezan.

Vicente Blasco Ibañez idazle eta pentsalari errepublikarraren *El intruso* zen liburua. Blasco Ibañez ezagutzen banuen ere, ez nuen inoiz haren libururik irakurri. Liburuaren testuingurua eta bertan kontatzen den historiaren berri izanda, ordea, Azken Portuko jaiak igaro eta ahal izan bezain laster ekin nion irakurketari. Berehala ohartu nintzen altxorra zela hura. Lehen aldiz 1904an argitaratu zen *El intruso* eleberraren haria, garai hartako Meatzaldeko bizimodu gogorra da. Mende hasieran plazaratutako liburua, guretzat hain ezagunak diren Txomin Agirreren *Garoa* eta *Kresala* lanen

ALBERTO ELOSEGUI

garaikidea da, bada. Ikuspuntua, ordea, beste muturrekoa. Batean herri eta paisaia idilikoak ageri diren bitartean, bestean, meatzeetan esklaboen moduan bizi eta hil ziren milaka eta milaka lagunak bizimodua ageri da, gordin bezain zehatz.

Liburua irakurtzen hasi, eta ezin nuen ulertu zergatik ezkutatu zaigun horrelako testigantza. Eta "ezkutatu" diot, horrela, lehen orrietatik ohartu bainintzen ez zela kasualitatea bizitza erdia liburu artean eman arren horrelako lan bat ez ezagutzea. Liburuan aurrera egin ahala ohartu nintzen zergatik. Orain ikasi dut nola sortu zen Bizkaian burdinaren inguruko industria, nola garatu zen Ezkerraldea, nola aberastu

ziren asko eta asko, beste dozenaka mila lagun arratoien modura eduki eta zapaltzearen kontura. Benetako errealitate gordin eta basatia, 1936ko gerrak baino askoz hildako gehiago eragin zituen.

Hori guztia, gainera, hein handi batean, kristautasunaren izenean, diruak eta josulagunek bat eginda zuten botere izugarriaren babesean gertatu zen, politika kontuak ere zipriztinduz. Loiolatarren itzalak milaka hildako eragin zituen, eta hori ere primeran islatzen du *El intruso* liburua. Uda honetan ezagutu eta irakurri dut, eta eleberr bezala biribila iruditzen ez bazait ere, islatzen duen garaia, giroa eta bizimodua arrotzak zitzaizkidan zeharo. Irakurritakoak irakurrita, ordea, ez naiz batere harritzen hau guztia ezkutatu izana zenbait belaunaldiari. Eskuak ez ezik, leporaino odolez zikinduta behar dute herri honetan askok eta askok, zapata dotore, korbata eta alkandora ederki lisatuekin ondo disimulatu arren. Txomin

Agirrek eta beste askok beste aldera begiratzen zuten. Lotsatuta segur aski. Edota lotsarik gabe. Auskalo. Baina lortu dute kontu hauek guztiak arrotzak izatea gaur egun ere gurean. Hain arrotzak, eleberr zehatzak ez ezik, oraindik, beste asko bezain gureak ditugun herri kirolak hedabideetan ia ezkutatzera ino. Horregatik bakarrik, isiltasunaren harriak zulatzen ahaleginduko gara. ■

Liburua irakurtzen hasi, eta ezin nuen
ulertu zergatik ezkutatu zaigun horrelako
testigantza (...). Liburuan aurrera egin
ahala ohartu nintzen zergatik. Orain ikasi
dut nola sortu zen Bizkaian burdinaren
inguruko industria, nola garatu zen
Ezkerraldea, nola aberastu ziren
asko eta asko, beste dozenaka
mila lagun arratoien modura eduki
eta zapaltzearen kontura. Benetako
errealitate gordin eta basatia, 1936ko
gerrak baino askoz hildako gehiago
eragin zituen

Osasuna

Temperatura altuek
gizonen ugal-ahalmena
gutxitzen dute

- ❑ Ezpalak
- ❑ Argitalpenak

- ❑ Denbora-pasak
- ❑ Ihesi
- ❑ Makina bat kontu

Landareak
Ardo-zomorroen
aho-sapaia

ARGIA

erdiko kaiera

kultura eta aisia

Bertsolari Txapelketa Nagusia Nola prestatu dira bat-batekorako?

Urriaren 9an hasiko den Euskal Herriko Bertsolari Txapelketarako inoiz baino gehiago ari dira prestatzen bertsolariak. Hau ez da beti horrela izan, sormena ezin dela landu, berezkoa dela uste baitzen harik eta 1980an Xabier Amurizak mito hori hautsiz prestaketa antolatzea, eta besteei azaltzea erabaki zuen arte: "Besteek, esaten zutenez behintzat, elkarren artean bildu eta ekinez entrenatzen zuten. Susmoa dut ez zutela esaten nola prestatzen ziren, halako sekretismo bat zegoen". Egun sekretismorik ez omen dagoen arren, bertsolariek aitortzen dute oso gutxi hitz egiten dutela entrenatzeaz. Instintoari jarraitzen diote prestatzerakoan, eta norberaren lana da bere burua prestatzen asmatzea.

ESTITXU EIZAGIRRE

Argazkiak:

Bertsozale Elkartea / Alberto Elozegi

DANI BLANCO

Autodidakta diskretuak

BETI OHOLTZAN ikusten ditugun arren, Txapelketa prestatzeko "bakar lana da gehien egin beharrekoa. Etxeko lanik gabe ez dago artista izaterik, ez bertsoan ez beste ezer-tan", baieztatzen du 1980an eta 1982an Euskal Herriko txapeldun eta egungo bertsolaritzaren aitzindari den Xabier Amurizak. Amets Arzallus finaleko atean geratu zen aurreko Euskal Herriko Txapelketan, eta oraingorako punteria finduta dator. Etxean egiten duen lana laburtu digu: "Bertso zaharretatik edatea gustatzen zait, eta egunero bertso zaharrak kantatu eta hauetako batzuk ikasten ditut. Bertso eskolan kantatutako gaiak berriro hartu eta zer beste bide zeuden ikusi... mekanikari olioia botatzeko". Ekaitz Goikoetxeak ere bigarren Txapelketa Nagusia du aurtengoa, eta Gipuzkoako Txapelketan egin zuen lanak aurtengorako espektatibak piztu ditu. Bere burua oso saiatsu definitu du, eta tope prestatuta joango dela txapelketara ziurtatu: "Etxean ahal dudanean bertso zaharrak irakurtzen, idazten, eta bertso eskolan kantatutako bertsoak hobetzen aritzen naiz". Andoni Egaña oraindik ez da hasi prestatzen. Finalean sartuko da zuzenean, eta abenduaren 18a urrun samar ikusten du: "ez nuke bertsoekin 'tximetaraino' eginda iritsi nahi. Baina jabetzen naiz badatorrela, eta pre-okupatzeko hasteko hartuko ditut datozen hamabost egunak. Gero okupatuko naiz".

Baina etxean landutakoa Txapelketara atera baino lehen frogan jarri behar da, eta benetako forgak jendaurrean egindakoak

dira. Horretarako, oso desberdina da plazan dabiltzan bertsolariek eta ez dabiltzanek egin beharreko prestaketa. Amurizak bereizten duenez, "plazan asko samar dabilenak dituen saio horiek frogarako baliatzea da kontua. Saioan norberak aplikatzea etxean lantzen ari dena, batez ere errima kontuak, eta bakarkako lanean txapelketan egingo duen neurri eta moduan egitea...". Bertsozale bazara garai hau duzu aproposena bertso-saioak ikusgarrientakoak harraitzeko: Bertsolariak sasoiaren eta akrobaziak egiteko gogoz daude-eta.

Bertsolari Txapelketa Nagusiko partaideak

Beheko irudietan, azken laurdenetan kantatuko dutenak: Bixente Gorostidi, Igor Muniategi, Joxe Juan Zubietta *Etxabe*, Amaia Agirre, Xabier Silveira, Estitxu Eizagirre, Etxaun Lekue, Iker Zubeldia, Iñigo Izagirre, Asier Otamendi, Ekaitz Goikoetxea, Iñaki Gurrutxaga, Xabier Paya, Iratxe Ibarra, Jon Martin, Oihane Enbeita, Oihane Perea, Miren Artetxe, Fredi Paya, Jokin Uranga, Amets Arzallus, Julen Zelaieta, Onintza Enbeita, Iñigo Manzisidor, Aitor Sarriegi, Estitxu Arozena, Nahikari Gabilondo, Arkaitz Goikoetxea, Arkaitz Estiballes eta Iñaki Zelaia.

Ondoan, finalaurrekoetan zain dituztenak: Igor Elortza, Jon Maia, Sustrai Colina, Aitor Mendiluze, Unai Iturriaga eta Jexux Mari Irazu.

Goian, finalerako zuzenean sailkatutako Andoni Egaña eta Maialen Lujanbio.

Saio gutxi dutenek eta lehen aldiz doazene egin beharreko lana azaldu du ondoren Amurizak: "Denbora gehiago erabili behar dute jarrera lantzen, kantakerak, jendaurrean egoteko moduak... Goi samarrean dagoenak hori dena gauditua du eta ez du lantzen ibili beharrik". Ekaitz Goikoetxea horretaz kontziente da: "Oso lehia desleiala da. Alde handia dago batzuek eta besteok abiatzen garen lekuen artean. Nik azken 5 hilabeteotan 3 plaza izan ditut. Hau da selektibitatea egitea azken kurtsoan klasera joan gabe. Tope entrenatu zaitezke eta urte osoa hartu horretarako, baina ez da nahikoa. Plazarekin kontaktua beharrezkoa da, etxean kantatzea ez da gauza bera, tentsioa bizi behar da...". Amets Arzallusek, hala ere, plazatik Txapelketara koska handia dagoela gogorarazten du: "Orain arte plazak ez dit gehiegi balio izan prestaketarako. Batez ere balio du konfiantza hartzeko, baina galtzeko ere bai.

Umore diferentea izaten da, diferente jokatzeko da...". Egañarentzat ere plazak "norbere beldurra uxatzen joateko" leku dira.

Bertso eskolak sparring

Plazarik gabeko bertsolariek jarduteko duten aukera besteekin biltzea da, eta plazan dabilen bertsolari gehienak ere Txapelketa prestatzeko astero biltzen dira, bere herriko kideekin. Ekaitz Goikoetxea, esaterako, Bixente Gorostidi, Diego Riaño, Iban Urdangarin eta Aitzol Barandiaranekin biltzen da, eta Iker Zubeldia tarteak ere gehitzen zaie, lanak uzten dionean. Jesus Goikoetxeak jartzen dizkie gaiak. Talde lanak ematen duen aberastasuna argi du Goikoetxeak: "Jarduna arintzeko, beste erantzuten ikasteko, beste bertsokera batzuk ikusteko... balio du. Denon artean aztertzen dugu zer beste bide jorratu zitezkeen, zuzenketak egiten ditugu...

Lan nagusia

Andoni Egañak definitu du Txapelketara joan aurretik bertsolariaren lan nagusia: "Zein talaietatik aritu nahi duen erabakitzea. Ze bertsolari mota izango naiz han, erasokorra, makina, irudimentsua, xeguroa...? Gero, zarena izango zara, baina aukera egiteak lasaitasuna eta ikuspegia ematen dizu". Amets Arzallusen hitzetan, bertsolariak bere ahots propioa du landu eta findu beharrezkoa: "Paper diferenteak jokatzeko ditugu bertsotan, eta saiatzen gara paper bakoitzean ahalik errealistena izaten. Baina paper denon artean zure haria dago, denak lotzen dituen koherentzia, zure ahotsa. Garrantzitsua da bilatzea zure ahots hori, gauzei buruzko zure iritzia landuz. Hausnartuta ditugun gaietan emankorrak gara. Zure begietatik ikustea da kontua".

Oso garrantzitsua da bertsoak bere horretan geratu beharrean buelta batzuk ematea, beste ideiak entzutea...". Egañak ere etxean mekanika landu ondoren, sparringekin frogatzen du nola doan, eta orduan egiten ditu prestakuntzako zuzenketak: "Txaparringak denetarikoak izan ditut, garaian garaian: 1986 eta 1989an Gasteizko bertso eskolako lagunak, 1993an Nikolas Zendoia, 1997an gure anaia Unai, Gipuzkoako Herri Arteko Txapelketan Mantxi, Zulaika, Nahikari, Epelde, Aranburu...".

Errimak, prestaketa landuena

Amurizak prestatzeko oinarritzakoa den Hitzegi Errimatua egin zuen 1982an, oraindik ere prestaketarako dagoen material onena, eta bakarrenetakoa. Bertsolari denek gehien lantzen dutena errima da. Eredu emankorrenetakoa ere bera da, hor egindako lanak etekin berehalakoa dauka: bertsotako esaldien oinarria errima denez, zenbat eta errima aukera zabalagoa izan, bertsolariak gauza gehiago eta desberdin esan ahal izango ditu. Amurizak gaineratu du errima prestatzeko proposa bada, ezaugarri batengatik dela: "Errima gauza zehatza da, hitzak jakinak dira, hor daude. Hitz horiek ordenatu daitezke, balio dutenak aukeratu eta balio ez dutenak alboratu, edo nobedadeak gehitu...". Errimak lantzeko errima zerrendak egiten dira, gutxi erabiltzen direnak berreskuratuz eta egokiak ez direnak baztertuz. Hitzak sailkatu egiten dira, errimak euskara zuzenean eta behartu gabe nola erabili aztertzen da eta memorizatu.

Ideiei buruz, idearik ere ez

Ideien mundua askoz abstraktuagoa da, definitzen zailagoa. Amurizak eman izan ditu ideiak lantzeko ikastaroak, eta ariketa hau gomendatu digu: "Gaia jarri eta berehala kantuan hasi beharrean, denboraz eta papelean ideia posibleak atera, hari desberdinetatik tira, bata bestearekin konparatu eta onenak aukeratu... Landuz gero, uste dut balio duela".

Egañak ideiak elikatzeke jarrera dela garrantzitsua nabarmentzen du: "Bele eta belaki izaten hasi nahi dut laster. Ez da nire

inguruan ezer pasako, nik irentsi edo xurgatu gabe”. Goikoetxeak ere bertsotarako baliagarri izan dakioken denari adi egoteaz gain, irakurketa du iturri: “Iritzi artikulua, saiakerak, egunkari desberdinak... Iritziak jaso eta norberarekin kontrastatzea beti da aberasgarri”. Koadernoarekin ibiltzen da arreta piztu dioten ideia, hitz eta beste oro ehizatzen. Ametsek koadernorik ez du, buruan biltzen ditu erne dituen begi eta belarriek harrapatutakoak. Baina ohartarazi duenez, “buruan gauzak jasotzea bezain inportantea da erreminta horiek buruan ordenatuta izatea, bertsotan ari zarenean bi segundotan atera behar dira-eta”.

Kantakera

Orain arte kantakerari ez zaio dagokion garrantziarik eman. Oinarrizkoa da ez desafinatzea, eta norbera bere tonalitate mugen barruan ibiltzea. Baina bertsotan kantakera hori baino askoz gehiago da, kantatzeko moduak esanahian bertan eragiten baitu, Amets Arzallusek azaltzen duenez: “Kantatzen duzuna erritmo batean edo bestean kantatuta, edo hitzak zure ahotsaren koloreari egokituz, testuari kolore bat edo bestea ematen diozu”. Sustrai Colina eta biak aurreko txapelketatik hona ari dira kantakera lantzen. Ahotsaz gain, gorputzaren espresioa ere lantzen ari da Goikoetxea, baina bertsoa ez dela antzerki bihurtu behar argi du: “Entrenatzerakoan saiatzen naiz espresioa lantzen, zutik kantatu eta gaia tristeza bada espresio tristeza jartzen, erronkako bertsoa bada bularra atera eta ‘hemen nago ni’ esaten, eta haserre banago haserre keinua egiten. Baina nahi nuke natural ateratzea, ez diot horri lehentasunik ematen, ez baitut artifizial egin nahi”.

Mentalizazioa

Bertsoa buru lana izaki, kontzentrazioak eta mentalizazioak pisu handia behar luke. Bakoitzak bere erara egiten du hori ere. Ekaitz Goikoetxeak aitortu digunez: “Mentalizatu beti egiten naiz, eta jada ez dut ondo lo egiten. Txapelketa hasi da jada”. Amets Arzallusek eta Sustrai Colinak aurreko Euskal Herriko Txapelketarako buruaren kontrolerako ikastaroa egin zuten, bertsotara propio zuzendutakoa ez bazen ere. Arzallusek dudan jartzen du noraino balio duen, “baina zerbait lagunduko du horrek ere. Mentalizatzen eta kontzentratzen lagundu dezake. Erlaxazio teknikak ikasteak laguntzen du burua garbitzen edo konfiantza hartzen, zure baitan indarra biltzen...”. Egañak

Froga berriak

Oholtzan kantatzen ohitzeko, froga benetakoa izan dadin, hainbat bertsolarik bere herriko aretoetan egiten dituzte entrenamendu saioak. Txapelketan egingo duten lan bera egiten dute, mikrofono aurrean eta fokoan azpian. Ez dira publiko zabalaririk irekitako saioak, baina bertso eskolako kideak biltzen dira ikusteko. Bideoz grabatzen dituzte saioak, norberaren burua ikustea bezalakorik ez baitago norbere akatsez ohartzeko.

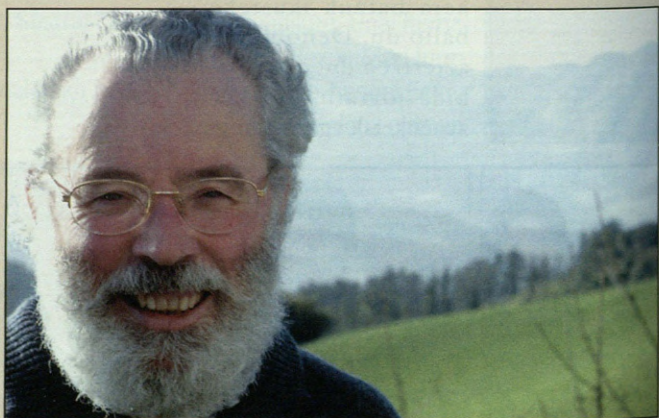
Txapelketarako burua eta egoera kontrolatzea garrantzitsutzat du: “Gertatzera doana aurrikustea. Ikasi behar da gaizki hasiz gero ez etsitzen, ongi hasiz gero ez askietsitzen...”.

Dedikazioa

Honetan ere alde handia dago batzuen eta besteen artean. Ekaitz Goikoetxeak denbora du etsai: “Lanean eta lanez kanpo beste lantxo batzuetan ari naiz, eta denborak uzten didana egiten dut”. Urtebetetik gora daramate kantatzeko elkartzen. Astean bitan elkartzen dira, eta ordu eta erdiren bueltako saioak egiten dituzte. Amets Arzallusek horretan nabari du aurreko txapelketetik alde “Orain artekoetan ikasten edo beste lan batzuetan aritu izan naiz, eta prestatu naizen arren, ez naiz horretara jarrita egon. Orain bestetan baino zentratuago nago prestakuntzan. Udaz geroztik, iraila hasieratik, txapelketa bukatu arte horretara jarri naiz”. Goizak eskaintzen dizkio prestaketari, eta Oartzungo Karrika bertso eskolara astean behin joaten da. Txapelketa hurreratu ahala, arratsalde ere denbora gehiago eskaintzekotan da.

Bat-batekoa beti da bat-bateko

Gero eta prestaketa kontzienteagoak egiten dira, eta denbora gehiago eskaintzen zaio, baina noraino ziurtatzen du prestaketak oholtzan bat-batean egin behar den bertsoaren maila? Andoni Egaña txapeldunak borobildu du: “Txapelketa ez da ehunekotan neurtzen, egunekoetan baino”. Amuriza ere bat dator: “Prestatutako estrategietatik portzentaia handi bat ez da etortzen behar denean. Baina txapelketan ez bada, beste saioetarako balioko du”. Ekaitz Goikoetxeak Txapelketan entrenamenduetako mailari eutsi nahi lioke, faktore askok eragiten dutela badakien arren: “Prestatuz gero egiteko arriskua izaten da, baina bertsoa oso labainkorra da, momentuak asko esan nahi du, gaiak, kantukideak, epaimahiaren hitzak...”. ■

Xabier Amurizak
errimak eta
ideiak lantzeko
ikastaroak ematen
ditu bertso
eskoletan.

XX. GALIZIAREN EGUNA

2005

euskadin

ERREENTERIA (GIPUZKOA)

Jardueren egitaraua

OSTIRALA, IRAILAK 30

19:00 Suziriak **botatzea** eta ohorezko Aureskua eta galiziar Alboradaren eskutik **ongiectorria**. Galizia biribilgunea eta Iñaki Moreno Ruiz de Eguinoren "galicia" izeneko eskulturaren inaugurazioa.

Ondoren, Juan Carlos Merino González-ek, Erreenteriako Alkateak, XX. GALIZIAREN EGUNA EUSKADIN inguruan antolatutako jardueren **hasiera ofiziala**.

19:30 Galiziar gastronomiaren produktuak **dastatu** eta **erosteko** aukera.

20:30 "RITMO JOVEN" orkestraren **aktuazioa**.

22:00 "FLIPIN FOLK" taldearen eskutik folk musika **konzertua**.

00:30 "RITMO JOVEN" galiziar orkestrak eskainita **dantzaldia**.

LARUNBATA, URRIAK 1

11:00 Galiziako produktuen **dastatzea**.

11:30 **Kalejira** Euskadiko Galiziar Etheen dantza eta gaiten taldeen eskutik.

17:00 "Chave" txapelketa (gizonezko eta emakumezko taldeak).

20:00 "RITMO JOVEN" taldearen **emanaldia**.

22:30 "ADUNIA FOLK" taldeak eskainita musika folk **konzertua**.

00:00 Meigen eta sorginen ordua: iniziaziorako **queimada** erritualizatu.

00:30 "RITMO JOVEN" galiziar orkestrak eskainita **dantzaldia**.

IGANDEA, URRIAK 2

10:30 **Kalejira** Euskadiko Galiziar Etheetako talde folklorikoen eskutik.

10:30 **Lehiaketa gastronomikoak**

- "IV. Filloa lehiaketa" (era naturalean eta odol eran).

- "V. Empanada lehiaketa".

- "V. Ardo Beltza dastatzea" galiziar upeltegi ospetsuetako ardoa.

13:00 Gonbidatuta dauden agintariei **ongiectorria**.

- Pregoia Alfonso Blanco Torrano-ren eskutik

- "Anduriña Voandeira" Poesia lehiaketaren irabazleari saria ematea.

- Ardoa gaiaren inguruan egin den argazki lehiaketaren irabazleari saria ematea.

- Irmandadearen Urrezko Domina ematea Xulio Gonzalez Alvarez-i eta Amilcar Dos Santos Gonzalez-i

- Jaime Cobreros Aguirre-ri zilarrezko Anduriña ematea.

- Agintarien parte-hartzea.

14:00 Galiziar **luntxa** gonbidatu eta agintariei.

17:00 "Irmandade de Centros Galegos en Euskadi" osatzen duten Galiziar Etheen Dantza eta Gaiten taldeen eskutik **jaialdia** Gamon zuzardian.

21:00 "XX. Galiziaren Eguna Euskadin"-en **amaiera**.

Ezpalak

KATIXA GARATE

DANI BLANCO

Anton Mendizabal

eskultorearen *Pilotaz* proiektua, pilota jokoa-ren gaineko artelanez osatutako erakusketa, Euskal Herriatik aterako da lehenengoz. Azaroaren 13a bitartean,

Valladolideko Fundación Segundo y Santiago Montes-en izango da.

Soziedad Alkoholika

ren diskoak Corte Inglés kateko dendetatik kendu dituzte. Pasa den astean Corte Inglés dendetan SAreko diskoak saltzearen aurkako artikulua argitaratu zuten *Minuto digital* webgunean eta Corte Inglés diskoak erretiratu zituen egun gutxiren buruan.

Montxo Armendariz

Zek zuzendutako *Obaba* filma aukeratu du Espainiako Zinema Akademiak Oscar sarietan Espainia ordezkatzeko, José Luis Garciren *Ninette* eta Fernando León de Aranoaren *Princesas* filmeekin batera. Abenduaren 29an jakingo da zeinek ordezkaturiko duen Espainia.

Iker Yurrebaso

estreinako narrazio liburua plazaratu du: *Ametz*. Zertu kultur elkar-tearen eta Harriketarrak Lemoako Gazte Asanbladaren laguntzaz argitaratu du.

Barbara Goenaga

aktorea Argentinan da *Vientos de agua* telesaila grabatzen, Juan José Campanellaren zuzendaritzapean. Udan Italian izan zen *Anastezi* filma errodatzen.

Iñaki Martiarena

Mattin marrazkilariak ipuin kontaketa saioak eskainiko ditu marrazkiez lagunduta udazkenean. *Belardo belar metaren ibilerak* ikuskariak Leaburu, Belauntza, Amezketa eta Irura bisitatuko ditu, besteak beste.

A. ELOSEGI

Kantautore zikloa Nafarroan

NAFARROAKO, Espainiako nahiz nazioarteko kantautoreen musika erakusleho izatea du asmo Barañaingo Auditorioan eta Atarrabiako kultur etxean egingo den *Kanta Autor!* zikloak. Egitarau oparoa osatu du Ojalá Nafarroako kantautore elkarteak, Barañaingo auditorioaren, Atarrabiako kultur etxearen eta Cadena 100en laguntzaz. Asteburu honetatik hasita eta urriaren 9a bitartean, ostiral, larunbata eta igande oro kontzertuak izango dira Barañainen. Besteak beste, Rafael Amor (Argentina), Adriana Olmedo (Nafarroa) eta Pablo Sciuto (Uruguay) izango dira taula gainean. Urriaren 14, 21 eta 28an berriz Atarrabiak hartuko du lekukoa eta José Nicolás (Kuba) eta Txus Remónen (Nafarroa) kontzertuak jasoko ditu, besteren artean.

Moneo Moneoren barruan

BOST URTE bete ditu Donostiako Kursalak eta urteurrena eraikinaren arkitektoaren gaineko erakusketa paratzeko baliatu dute: *Rafael Moneo: museoak, auditorioak, liburutegiak*. Urriaren 23a arte Rafael Moneo arkitekto nafarrak hogeita hamar urtetan egindako lanak ikusi ahal izango dira, Kubo aretoan ipini dituzten argazki, maketa eta planoen bidez. Hala nola, Kursala bera, Madrileko Thyssen-Bornesmiza museoa, Stockholmeko Arkitektura eta Arte Garaikide Museoa, Lovainako Arenberg liburutegia. Era berean, Oteiza Fundazioko patronatuko kide izendatu berriak Loiolako ibaiertzetarako diseinatu duen elizaren proiektua dago erakusgai.

Gaiarre antzokia berritua

LAU HILABETEZ ITXITA egon ostean, berriz ere zabaldu dute Iruñeko Gaiarre antzokia. Aurrealdea garbitu diote, berotze eta aireztatze sistemak aldatu dituzte, komunak berritu, 125 besaulki gehitu -900 ditu orain guztira-... Ia bi milioi euroko aurrekontua izan du Iruñeko Udalak berrikuntzak egiteko. Aurten ere Chis Dolan dramaturgo eskoziarrak antzezlanak idazteko tailerra eskainiko du Gaiarren eta Victor Iriartek Ikusle Eskola gidaturiko du. Halaber,

Asier Altuna zinema zuzendaria-
ren hitzok jaso zituen Berririk:

«Bizitza ikusteko dugun era agertzen da filmetan, baina erabat inkontzientea da, konturatu gabe gertatzen da. Ez dugu inoiz lanik egiten gai edo trauma bati begira. Ideiak, ordea, konturatu gabe errepikatzen ditugu, belaunaldiarena bezala. Gizarte honi egiten diogun kritika hortxe dago».

Andoni Egañak UKri esanak:

«Uste dut jakinduriak ez daukala zerikusirik komunikazioarekin, bertsolaritzarekin, ahozko ekimenarekin. Horregatik, bertsolari bat berdin-berdin izan daiteke arotza edo topografoa. Kontua da bere bertso unibertsoa eta bere tradizio

unibertsoa lantzea, eta hori berdin egiten dute igeltsero batek eta kazetari batek».

Anjel Alkainek zera adierazi zion Aizgorri:

«Elkarrizketa guztietan galdetzen didate euskal umorea bato dagoen, zer den eta abar. Umorea unibertsoa da, hori lehendabizi, eta gero pertsonen egiten dute, eta gutxienezkoa da pertsona horiek euskaldunak edo murtziarrak diren».

Benito Ansola Garam:

«Euskal zinema da batzutan euskaraz eta beste batzutan erdaraz egiten dena. Baina bertokoa izanik bertoko kutsua izan behar du, nahiz eta balore unibertsoak hitz egin».

Kultur arloko enpresei laguntza

Gipuzkoako Foru Aldundiak foru dekretua onartu du mezenasgoaren inguruan eta, horren arabera, kultura arloan lehentasunetzotzat jotzen dituen jardueratan aritzen diren enpresek sozietateen gaineko zergetan %50,5 bitarteko kenkariak eta PFEZ zergan onura garrantzitsuak izango dituzte. Besteak beste, jaialdiak, jardunaldiak, argitalpenak, fonografia, ikus-entzunezkoak, multimedia eta antzerkia jo ditu lehentasunetako jardueratzat. Aldundiko arduradunen esanetan, beste hainbat herrialdetan (Erresuma Batua, Alemania, Herbehereak...) horrelako kenkariak eskaintzen dira, baina ez dira %50,5eraino iristen. Kultur arloa sektore estrategiko izateko apustuaren baitan kokatu du Aldundiak dekretua.

ikusleei ikusi nahi lituzketen antzezlanak zein diren jakiteko egingo dako *Así es, si así os parece* (Horrelaxe izango da, halaxe nahi baduzue) egitasmoaren baitan aukeratutako La Casa de Bernarda Alba emango dute, besteak beste.

Elektronikaldiaren erritmoan

ZAZPIGARREN ALDIZ musika elektronikoaz gozatu ahal izango da Donostiako hainbat taberna eta kultur etxetan (Ondarra, Branka, Etxekalte, Okendo kultur etxea, Arteleku...). Irailaren 30etik urriaren 9a arte, bertako eta nazioarteko hogeitik gora artistak parte hartuko du: Solo los solo, Florent y yo, Habana blues band, Tzesne... Urriaren 6an artista donostiarren gaua izango da eta zuzenean arituko dira hainbat aretotan, 8an Donostia Elektronikoa lehiaketako irabazleen txanda izango da.

IpuinARTEan. Kultura aniztasuna sustatzea. Gure inguruko beste kulturekiko sentsibilizazioa piztea. Horiexek dira Tolosaldeko Irazki elkartearen helburuak. Xede horrekin apailatu du *IpuinARTEan*. Hainbat kulturako 36 artista eta idazlek (Iñaki Epelde, Angela Mejias, Juan Gorriti...) munduko hainbat kulturatako ipuin, mitologia eta elezaharrak oinarri hartuta egindako lanez osatutako erakusketa. Alberdaniak liburuan bilduko ditu lanok; testuak, euskaraz, gaztelaniaz eta jatorrizko hizkuntzan agertuko dira. Tolosan bisitatu ahal izango da erakusketa azaroaren 4a arte eta ondoren Eibarren, Donostian nahiz Leioan ikusi ahal izango da.

Fnac Donostian.

Liburu denda zabaldu du Frantziako Fnac kateak Donostiako San Martin azokan; lehena Euskal Herrian. 2.100 metro koadroko espazioan, liburu, DVD eta disko eskaintza oparoa du, euskarazkoa tartean. Donostiako kultur bizitza areagotzeko asmoa agertu dute arduradunek eta Zinemaldiarekin eta Jazzaldiarekin lan egiteko gogoia. Ia egunero kultur ekitaldiak jasoko ditu: liburu aurkezpenak, film emanaldiak, kontzertuak...

GASTEIZ

Irailaren 23tik urriaren 9a arte, Gasteiz hiribidean

- Euskal eta erdal nobedadeak
- Euskal musika
- %10eko beherapena

EUSKADIKO LIBURU GANBARA

Bizi irakurritz!

Argitalpenak

PILAR IPARRAGIRRE

Zubi hautsia Philip Pullman

EREIN

311 orrialde

Hildako amaren arrastoen atzetik

Hamasei urteko neska beltz bat du Koro Navarrok euskaratutako Philip Pullman idazle ingelesaren nobela honek protagonista. Aitarekin bakarrik bizi da Galesen, ama bera jaio eta berehala hil zen ustean. Huraxe zen beltza, Haitikoa; aita, berriz, zuria du eta ingelesa. Nolanahi ere, neska gaztearen ilusiorik handiena —arte-eskola batera joan eta pintatzera dedikatzeaz aparte— frantsesa ondo ikasi eta Haitira joan ahal izatea da. Baina halako batean bere lagun min batek kontu harrigarri bat esango dio: ama bizirik duela! Eta harrezkero dena aldatuko da Ginnyren bizitzan, amaren atzetik

hasiko delako. Haren argazki zahar bat baino ez du bere bilaketan laguntzaile, baina ez du atsedetik hartuko bere bizitzako zubi hautsia konpondu arte. ■

2004ko Felipe Arrese Beitia saria

Iazkoan Aintzane Galardi Porturen *Itoti urdinaren azpian* poesia bildumak jaso zuen Euskaltzaindiak eta BBK Fundazioak antolatu ohi duten Felipe Arrese Beitia olerki lehiaketaren saria. Eduki iluneko poemak osatutako bilduma da, desolazioa, mina eta iruditeri onirikoa nagusitzen baitira bertan. Nolanahi ere, urruntasunari, nostalgiai eta mugagabetasunari buruzko olerkion hondoan beti agertzen da urdina, difuminaturik. Izan ere, horrelaxe definitu zuen Goethek urdina: zeruaren, urruntasunaren, nostalgiaen eta mugagabetasunaren kolorea bezala. Poema sortaren bukaeran, berriz, *A speranza* izenburuko olerkia dago, itxaropenaren alegoria izan daitekeena: *Ederrak dira eta urrunak/ gauaren zirrikitutik/ ikusten, /usaintzen,/ amesten ditudan/ egun urdinak!* ■

Itoti urdinaren azpian Aintzane Galardi Portu

EUSKALTZAINDIA, BBK
FUNDAZIOA
82 orrialde
6 euro

Lotara joan aurreko ipuinak

Dr. Eduard Estivill Montse Domènech

ELKAR

209 orrialde
18,50 euro

Etxeko txikienei hazten laguntzeko kontakizunak

Haur guztiek izaten dituzte heldutasunera iristeko hala-ko edo bestelako arazoak. Hori kontuan hartuta osatutako liburua da Miren Arratibel eta Aintzane Atelaren artean euskaratutako *Lotara joan aurreko ipuinak*. Txikiiei *hazten laguntzeko kontakizunak*. Lana, berez, Bartzelonako Institut Dexeuseko Neurofisiologiako Zerbitzuen buru den Eduard Estivillek eta Pedagogiako eta Haur Psikologiako lizentziatua den Montse Domènechek idatzi dute, asmo garbiarekin: gurasoei haurren heziketarako osagarri bat eskaintzea, haur horien hainbat arazo, zalantza, ohitura txar, larritasun eta galdera kontakizun moduan lantzeko tresna eskainiz. 21 kontakizun, gure haurrei irakurtzeko. ■

Ados taldearen 10 urteei errepasoa

Dagoeneko hamar urte badaramatzate Ados teatrokoek elkarrekin lanean. Bada, liburu hauxe, antzerki talde horrek aipatutako epean eskaintako emaitzaren bilduma dela esan daiteke. Argazki ederrekin eta bakoitzak eduki zuen lan banaketari erreparatuz gogoratzen dituzte *Robinson Crusoe*, *Lamiak*, *Desperrados*, *Manolito gafotas*, *El amigo de John Wayne*, *Kokoroko*, *Las mujeres de verdad tienen curvas*, *Gus y Gas*, *Sopa de ganso*, *El decamerón* edo *Como agua para chocolate* bezalako ikuskizunak, hala nola antzezlan horiek guztiek eskurarazi dizkieten sariak eta beste hainbat kontu. Bukaera gisa, berriz, *Eta orain zer?* galderari erantzuten saiatu dira. Beraiekin batera lana koproduzitu duten beste antzokiak ere ez dituzte bazterrean utzi. ■

Ados teatroa 10 años

Batzuen artean
ADOS TEATROA
158 orrialde

Aizkorri
Miguel Angulo,
Iñaki Alcalde

SUA
80 orrialde
7,90 euro

Anguloren mapa eta Iñaki Alcalderen hitzak

Sua argitaletxeak kaleratutako Aizkorri Kua-derno Pirenaikoa izeneko honen izenburu zehatza *Aizkorri. Altzania, Arbarra, Aratz, Urkilla, Elorreta, Arantzazu* da. Miguel Angulo osatutako hiru mapa eskaintzen ditu, mapa bakarrean sartuta. Alde batean inguruko mapa azaltzen da, 1:35.000 eskalan, zehaztasun guztiak agertuz (igoerak, bideak, bidezidorrak, iturriak...); beste aldean, mapa bera 1:50.000 eskalan dago, igoerak modu erosoan antolatu ditzagun, mapa erabat zabaldu gabe. Gainera, Iñaki Alcalderen lana ageri da: Aizkorriko berezitasun geografiko eta paisaiak gogoratzeaz batera, 22 igoera, 6 ibilaldi, 4 zeharkaldi eta beste egiteko jarraitu beharreko urratsak gatzelaniak eskainiz. ■

Maiatz aldizkariaren 41. zenbakian agertutako lanak

Bernard Manciet Landetako idazlea eta Juan San Martin hil berriak oroitzeaz batera, besteak beste, honoko lan hauek eskaintzen dizkigute *Maiatz* aldizkariak azkeneko zenbakian: Germantxa Iñarga-Daubas, Itxaro Borda, Eric Dicharry eta Daniela Albizuren olerkiak, Bixente Vrignonen *Organbideak*, Alots Nespriasek euskaratutako Marcel Ayméren *Poldeviako ipuina*, Aurelia Arkotxaren *Animalia*, Lucien Etxezaharretaren *Xinaurri xirtxila* eta Institut Occitanekoek igorritako *Okzitaniaren deia* darra. ■

Maiatz
Batzuen artean
MAIATZ
64 or. / 7 euro

FILIPE BIDART

«25 hilabete horietako laburpen baten azalpena mugatu naiz»

Liburuaren nondik norakoak?

2000. urtean, Seaskako lizeoan, Etxepare ikastetxean, Elorri ene alabaren ikasgelan bakartasunari buruzko idatziak aztertzen ari zirelarik literaturan, ene lekukotasuna galdein zautaten. Idatzi labur bat nahi zuten, «bi hitzez», baina abiatu eta nahi baino gehiago luzatu nintzen.

88tik preso, 25 hilabete isolamenduan eta bakartasunari buruz bi hitz soilik. Entziklopedia baterako ere eman dezake, ez da hala?

Ba, segur, gauza frango baditaikela erraiteko, 25 hilabete horietako laburpen baten azalpena mugatu naiz, etapa nagusiak erakutsiz. Gauza ainitz kondatu gabe utzi dut, bereziki bakartasunean preso batek erabiltzen dituen gogoetei eta hausnarketei buruz, horiek direlarik bakartasun gehienaren funtsa.

Egoera latza narratzen duzu, baina oso era umoretsuan. Nola da hori posible?

Premiatsuena da urruntasuna hartzen jakitea. Egoera surrealistenetan aurkitzen gira, baldintza harrigarrienetan, baina ez da heien jokoan sartu behar. Inposatzen dizkizuten baldintza horiek alegiazkoak balire bezalaxe hartu behar dira, joko bat balitz bezala. Presondegian, eta are gehiago kartieretan, zure aztertzen ari dira, neurri zorrotzenetan zure ihardokipena izartzen, zure iraupena higatu nahian. Bakotxak bere nortasunarekin ihardokitzen du. Batzuk gogor eginez, beste batzuk burua makurtuz edo «kode penala» eskuan. Nik egoera absurduenetan urruntasuna hartzeko xantza hori izan dut.

Filipe Bidart erabat isolaturik eduki zuten garaiaz

1988an erori zen preso Filipe Bidart, Iparretarrak erakundeko militantea. La Santé-ko

espetxean sartu orduko isolatu zuten, eta hogeita bost hilabete luzez bakardade osoan eduki. Bitarte horretan guztian, hogeita hiru orduz zelda barruan pasa behar izan zituen presoak, ez senide edo lagunen aurpegirik ikusi, ezta beste presoek harrabotsa somatzerik ez zuela. Ikusten zituen bakarrak zaintzaileak eta jendarmeak ziren, noizik eta behin epailea, eta beste batzuetan espetxe-ko zuzendariordea. Zaintzaileek ez zioten *bonjour!* heldzean eta *bonsoir!* zeldatik alde egiterakoan beste hitzik zuzentzen. Eta berak zer edo zer galdeztzen zienean, beti haien buruak erantzuten zion: *On verra demain!* (Bihar ikusiko da?). Egunean bi aldiz ateratzen zuten ibil-tokira, eta irteera horien zain pasatzen zituen Filipek hogeita lau orduak,

Bakartasunaz bi hitz
Filipe Bidart
TXALAPARTA
122 orrialde

inoiz ez baitzekien noiz etorriko zitzaizkion bila. Hori bai, uda ala negu izan, sekula ez zien presoak uko egin irteera horiei. Egoera gogor horren guztiaren lekukotasuna da *Bakartasunaz bi hitz* liburua.. Alboan doazen Filipe Bidarten adierazpenak, berriz, Eider Rodriguezek Txalaparta argitaletxearen *Hitzak & Ideiak* aldizkarirako egin-dako elkarrizketatik jasotak izan dira. ■

egileari galdezka

Denbora-pasak

LUMA

Hitz gezidunak

	*	DEITURA	▼	Lapurdiko herria	▼	Gozo	▼	Arlo	▼	Intsektu mota
		Nafarroako urtegia	▶	Hosto	▼	Tantaloa	▼	Her. hizk., eta	▶	▼
		Hautsiak, puskatuak	▶					Urkatzeko tresnak	▼	
		Asiako estatua								
*	IZENA	▼	Barre xume	▶	▼	Uhartea	▶			
	Pl., garraio mota		Atseginak			Borroka kirola				
▶		▼				▼	Potasioa	▶	Röntgen	▶
							Garen hauek		52	
Ospa!	▶			Tagaloen hizkuntza	▶		▼			
Anaia, hitz elkarketan				Poltsa handi						
▶				Eskailera	▶	▼				
				Norat atzizkia						
Kapelu mota	▶			▼		Bokala	▶	Omen	▶	Ez eme
Hizki baten izena						Bokala		Z birritan		
▶				Zerri arra	▶	▼			Bokala	▶
				Bokala					Bokala	▼
Akabatu, hil	▶		▼			Ez eskuin	▶		▼	

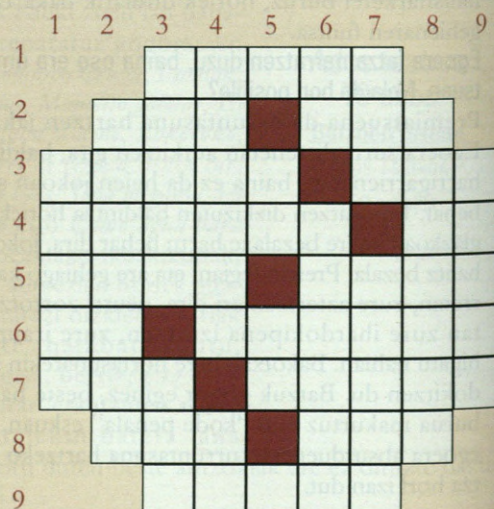
Hitz gurutzatuak

EZKER ESQUIN

1.- Goxoa. 2.- Ipar Euskal Herrian, inguru. Burdinola. 3.- Euskal Herriko lurraldea. Nafarroako urtegia. 4.- Aurpegiak. Kriptonaren ikur kimikoa. 5.- Sail. Sortu zintuenak. 6.- Musika nota. Urkamendian hil. 7.- Suitzako ibaia. Damutasuna. 8.- Atzizkia. Istua, listua. 9.- Nazionalsozialista.

GOITIK BEHERA

1.- Donostiako auzoa. 2.- Iruten dutenak, gorulariak. 3.- Oldar, jazarpen. Edari alkoholadun. 4.- Lapurdiko kostaldeko herria. Antzinako Egiptoko jainkoa. 5.- Kontsonantea. Bokalek errepikatua. Erdiaren erdian. Kontsonantea. 6.- Jupiterren satelitea. Beldurti, izuti. 7.- Bihi, garau. Munstroa. 8.- Laxatua. 9.- Uztaia.

Hitzez hitz

Aurki ezazu Hego Amerikako estatu baten izena, kontuan izanik aurreneko zenbakiak hizki komunak kopurua adierazten duela eta bigarrenak beharreko lekuan agertzen direnena.

I	R	U	L	E	3	2
A	L	T	Z	A	2	0
T	X	A	L	O	3	3
A	B	I	L	A	2	2
Z	O	R	U	A	0	0

Soluzioak

Hitzez hitz									
Gutik behar: 1. Amara, 2. Irulak, 3. Eraso, Ron, 4. Ziburu, Ra, 5. T. Aa, Rd, Z, 6. Ia, Kaka, 7. Me, Mamma, 8. Askaria, 9. Arkua.									
Aloa Amak, 6. Re, Urkari, 7. Aat, Dama, 8. Koc, Tia, 9. Nazia.									
Ezker eskutik: 1. Ezia, 2. It, Oia, 3. Arba, Faa, 4. Musuak, Kz, 5.									
Hitzez gurutzeak									
A	K	A	V	A	T	U	E	Z	R
A	X	A	A	K	E	T	Z	A	A
A	T	I	A	R	A	A	E	I	A
A	N	A	I	A	Z	U	R	B	I
A	L	D	E	T	A	G	A	L	O
T	R	A	N	B	I	A	K	K	R
A	A	I	R	I	R	I	R	L	A
K	U	R	R	A	T	U	A	K	
T	A	I	T	O	I	T	Z	A	
A	I	B	E	A					

Kike Amonarritzen umorea

Filmetako esaldiak

Donostiako Zinemaldia kari, hainbat filmetako esaldi deigarri eta xeble ekarri ditugu:

✓ “Pario, apustu egiten dut, zure aitak zure bizitzaren lehen urtea zikoinei harriak botatzen igaro zuela”.

Egun bat zirkuan, Edward Buzzell.

✓ “Italiak Borgiatarrenpean 30 urtez jasan zituen gerra, izua eta sarraskiak. Eta egoera honek Migel Angel, Leonardo da Vinci eta Berpizkundera eman zituen. Suitzarrek bost mendez ezagutu dute demokrazia, bakea eta elkertasuna. Eta zer asmatu dute? Kukua!”.

Hirugarren gizona, Carol Reed.

✓ “Badakizu zein den ergelaren eta lapurraren arteko aldea? Lapurrak, aldian behin, atseden hartzen du”.

Txotxongiloa, Georges Lautner.

✓ “Ez zara oso atsegina, baina zure laidoen trena, nire indiferentziaren errailetatik dabil”.

Klase amerikarra, M.Hazanavicius.

✓ “Parisen, gidatzea, hiztegi kontua da”.

Pariseko manikiak, André Hunebelle.

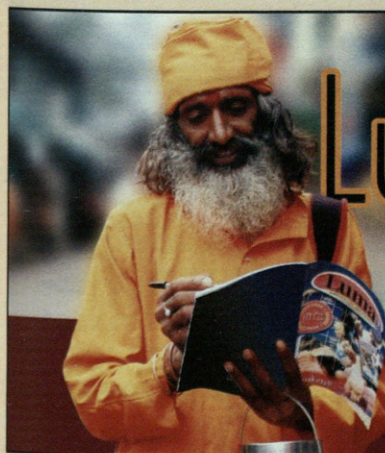
✓ “Hiri handi gehientsuenetan, jendeak ez du besteen afe-
retan muturra sartzeko ohiturarik. Horregatik gomendatzen
zaie emakumei, inoiz eraso baten biktima gertatzen badira, ez
laguntzarik eskatzeko eta ‘Sua! Sua!’ oihukatzen. Laguntza
eskatuz gero inor ez baita hurbilduko”.

Seven, David Fincher.

✓ “Ezin dut gehiago. Hemendik aurrera lanbide ondradu
batean ari nahi dut, duintasunez.

– Polizia utzi nahi duzu orduan?”.

Ripoux contre ripoux, Claude Zidi.

Lumanonahi

HARPIDETZAK
© 943 37 15 45 - www.argia.com/luma - luma@argia.com

Luma + *lumatxo*
denbora-pasa eta hitz-jokoen ingurterak
harrengazko gehigarria

Ihesi

Euskal Herria ezagutuz

ARGAZKIAK ETA TESTUA:
ASIER AGIRRESAROBÉ
MUSKILDA TELLABIDE

Zabalate (Araba)

Erdi Aroko gazteluetatik begira

Araba hegoaldean, Erdi Aroan mendebaldetik ekialderako pasagune ziren Inglares eta Uda ibaien haranak kontrolpean edukitzea xede zuten bi gaztelutara hurbilduko gara: Zabalate eta Ocioko gaztelura. Horrez gain, ikusmira are ederragoez gozatzeko, bi haran horiek bananduz, bien artean goratzen den Txulato mendira igoko gara.

Zabalate herria.

Txulato mendi tontorra (946 metro). Ikuspegi aparta dago hemendik:
Bi haranez gain, Mirandako lautada eta atzealdeko Obarenes mendiak, Ebroz harantzago Demandako mendiak eta abar luzea.

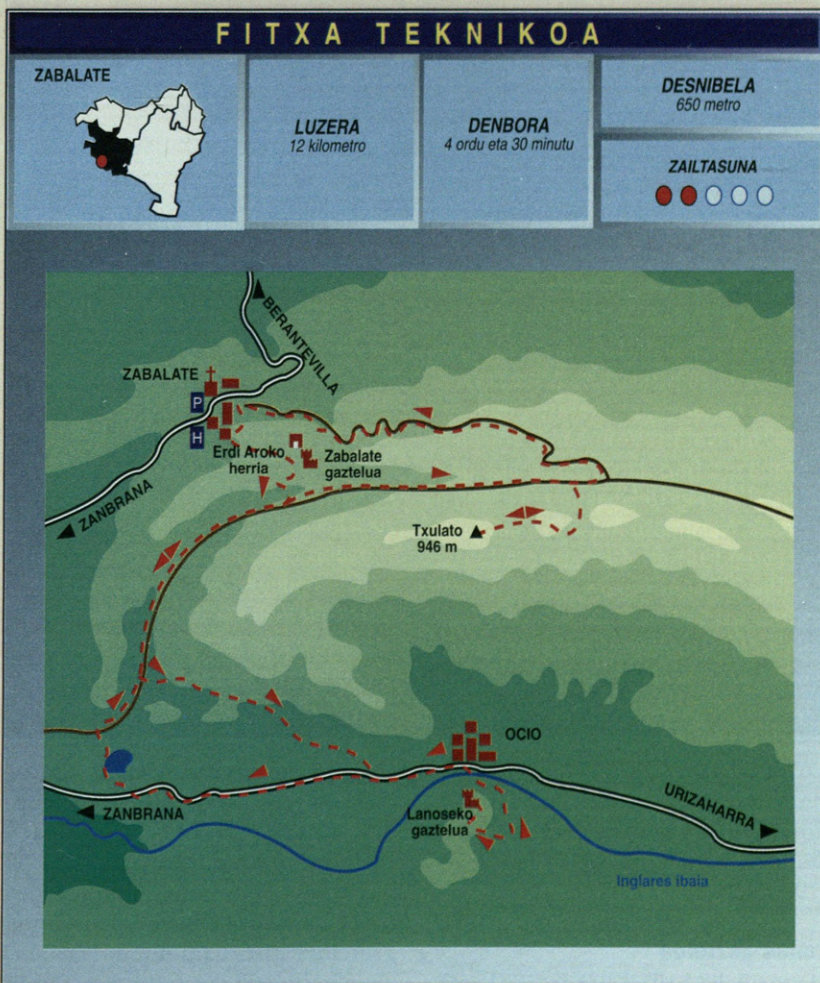
Zanbrana edo Berantevillatik irits gaitezke Portilla edo Zabalate herrixkara, labore soroen mugan, ekialdetik mendebaldera luzatzen diren mendilerroetako baten babesean dagoena (655 m). Trinitatearen elizatik abiatuta, armarridun hainbat etxe dauden Iturriaren kaletik eta kale Nagusitik joan etorria egin ondoren, Gazteluaren kalean gora abiatu gara. Kale amaieran PR-A-34 ibilbideko seinaleei kasu eginaz gaztelurako bidean jarri gara. Landaretza joria egon arren, azalera-tzen diren hainbat harkaitz landu ikustean berehala ohartu gara galtzada batean gora goazela.

Zabalate Erdi Aroko gaztelua

Bihurgunearen ondoren, begi-bistan geratu zaizkigu lehenengoz, han goialdean, Erdi Aroko Zabalateko gotorlekuaren harresiak eta gazteluaren hondakinak. Kareharrizko gain zorrotz hauetan, hainbat mende-erasoetatik babesteko erabili izan diren eraikuntza garaiezinetatik, egun, eguzkia eta haizea medio, horma zahar arrailduak besterik ez dira geratzen. Alabaina, aspaldian hustuak izanagatik ere, euren historiari artean osorik dirau eta metro eta erdiko hormatalak igaro eta landaretzak jandako barrualdera sartzean sentipen bereziak somatu ditugu. Txorien kanteak soilik hausten dute, isiltasuna nagusi den inguru honetako bakardadea (755 m).

Gandor luzatuaren gainean goratzen den gaztelura igo nahi izanez gero, atzera gotorlekutik irten eta kareharrizko orri itxurako gandorren hegoaldean igotzen den zidor

lausoak jarraituko dugu. Tentuz eta eskuen laguntzaz, arrakalara helduko gara, eta berriro ipar isurialdera igaroz, pareta eta ezpeldian zabal-dutako arrastoak gazteluak duen

Zabalateko gaztelua: Arabako armarran agertzen dena

HARKAIZTI gainean kokatuta, oinean dituen Zabalate herri gotortua eta Uda ibaiaren sarrera zaintzeko eta babes-teko eraiki zuten. Hortik dator kio Zabalate izena, edo gazte-lerazko Portilla, Portella, Portiella... Ocioko gazteluare-kin batera –Toloño mendile-rroarean iparraldean biak– mendebaldetik ekialdera hedatzen diren bi haran kon-trolatzen zituzten, Inglares harana eta Trebiñu barnean hartzen duena, Uda ibaiarena. Azken hau Arabako Lautada-rako eta Nafarroarako bide zen.

Historia: Nafarroako Erresuma eta Gaztelako Erresumaren artean

Euskaldunen eta musulma-nen arteko muga izan zen hainbat mendetan. Agirietan, 939an agertzen da lehenengo aldiz, "Portella" izenez. Bai herria eta bai gaztelua, biak ere bete-betean harrapatu zituen XI. eta XII. mendeetan, Nafarroa-ko Erresumaren eta Gaztelako Erresuma-ren arteko lehiak. 1040an, Nafarroako Gartzia Sanchez III. Naiarakoak (1035-1054) "Portiella", Buradongo gaztelua eta beste zenbait ondasun bere emazte Estefaniari, hau da, Gaztelako kondearen alabari eman zizkion, bere ezkontza gutu-nean. Peñalengo hilketaren ondoren (1076), Nafarroaren banaketarekin, Araba ere Gaztelaren eskuetara igaro zen. Bakea lortzeko asmoz, 1176an bi aldeek, Nafarroako Antso VI.a Jakitunak (1150-1194) eta Gaztelako Alfontso VIIIak, Ingalaterrako Enrike II.a hartu zuten epaile. Honek emandako epaian, Gaztelako erregeak uko egin behar izan zien azken urteetako erasoaldietan lortu-tako lurrei, tartean, Zabalateri. Nafarro-

Zabalate gaztelua, Arabako armarran agertzen dena hau omen da.

Zabalateko gotorlekua.

ak, aldiz, Errioxako lurrei uko egin behar izan zien.

1199an, Alfontso VIII.a Gaztelako erregeak Gipuzkoa osoa eta Arabako parte handi bat kendu zizkion Nafarroako Erresumari. Ezin izan zituen hartu Trebiñu eta Zabalateko gazteluak, baina Amezko-azarren (Inzura) eta Miranda de Argaren truke bereganatu zituen horiek –1198ko erasoan hartu baitzituen–, eta handik aurrera Gaztelako Erresumaren parte izango zen Zabalate. Hiri-gutuna jaso zuen baina ez dakigu noiz.

Nafar Erresumako muga ekialdera mugitu ondoren, XIV. mendean garran-tzia galdu zuen eta Zabalate herri gotor-tua hustuz joan zen, gaur egungo herrira edo Berantevillako hiribildura jaitsi bai-tziren biztanleak, haranean laborantzara-

ko askoz ere lur hobeak bai-tzeuden. 1369an, Gaztelako Enrike II.ak Joan Ruiz Gau-nari, Arabako merioari eman zion Zabalateko jaurgoa. Gero, bai gaztelua eta bai herria, Gauna familiatik Hur-tado Mendoza familiara igaro ziren ezkontzaz. Gazte-lako Belasko familiaren eskuetatik ere pasa zen baina bai gotorlekua eta bai ondoko herrixka ere, XIV. menderako jadanik hutsik zeuden, nahiz eta gatazka armatu batzuetan berriro ere erabili zuten.

Aztarnak

Gazteluaren hondakinak ez ezik Erdi Aroko herriaren aztarna ikusgarri batzuk ere badira gaztelua dagoen har-kaitzaren iparraldean. Bes-talde, Brontze Aroan, Burdin Aroan eta Erromatarren Garaian gizakiaren bizileku izan zen harkaitzaren behe-ko alde guztia, baina dirudie-nez, Erdi Arokoa baino txikiagoa zen His-toriaurreko herrixka.

Ekialdetik mendebaldera luzatzen den harkaitzean daude gazteluaren aztarnak. Oinplanoa, 70 bat metro luze da. Dorre nagusiaz gain, ura biltzeko uraska, har-kaitzean hondeatutako hainbat zulo eta beste bi dorre erdi biribil ere baditu, mutur banatan. Harkaitza ekialdean eba-kia dago, gaztelua gandorretik bereizte-ko. Herrixka harresiz inguraturik dago. Bai ekialdean eta bai mendebaldean, hiria biltzen duten harlanduz eginiko harresiaren hormatal eta kuboak ikus daitezke oraindik. Esparru horren iparral-dean, harkaitzak betetzen du harresiaren egitekoa. Barrualdean hainbat dorre eta eraikinen hondakinak agerian daude oraindik.

sarbide bakarrera eramango gaitu, ondoren puntu gorenera, zaintza dorre aurrera igo eta Ibda edo Uda ibaiaren harana menpean hartzeko (790 m).

Lanos gaztelua

Hegoaldeko bailara gordearen beste

aldean luzatzen den Txulato tonto-rrera igotzekotan gaude, baina lehe-nik, gandorren beste aldean, Inglares ibaiaren haranean, Ocioko herrixka menperatuz muino lerdene-n gainean kokatzen den Lanos gaztelura joan nahi dugu. Hartara, igotako bidetik jaitsi gara gaztelutik,

eta hegoaldera, landaretzan erdi gal-dua dagoen zidorrari heldu diogu. Sigi-saga jaisten da bi gandorren artean zabaltzen den haranaren hondoraino. Jaitsiera honetako azken zatian, Goi Erdi Aroan finka-tu zen Soportilla izeneko herrixka baten zenbait aztarna ageri dira.

Ocioko Lanos gaztelua

Toloño mendiaren ipar-mendebaldean eta Txulato mendiaren hegoaldeko zabaldean dago Ocio herria, Zanbrantatik Urizaharrarako errepidearen eta Inglares ibaiaren ondoan. Harkaitzezko gainean dago ibarra zaintzen zuen gaztelua.

Historia: eskuz esku pasatako gaztelua

Musulmanen garaian, Asturiasko Alfontso I.ak (739-757) eraikiarazi omen zuela esaten den arren, ez dago inongo agiririk hori baieztatzen duenik. Ocio 1110eko Leireko agiri batean aipatzen da lehenengo aldiz, garai hartako gizon baten jatorria adierazteko orduan ere. Garrantzia handiagoa izan zuen nonbait Buradongo gazteluak, XII. mendetik aurrera, berriz, entzute handiagoko bihurtu ziren Zabalateko gaztelua eta herria.

Ocioko herria eta gaztelua erregearen ondasun ziren, baina 1358an Gaztelako Pedro I.a Ankerraren eskutik, Diego Perez Sarmiento egin zen Urizaharra eta Ocioko jaurgoen jabe. Gesaltzako jauna titulua ere bazuen. Enrike II.a Trastamarakoaren eta Pedro I.aren arteko gerran (1366-1369), Sarmientotartek, lehenaren alde egin eta garaile irten zirenez, jabetzari eutsi egin zioten. Bere seme Garzia Fernandez Sarmientoren eskura igaro zen eta honek seme-alabarik izan ez zuenez, haren anaia Diego Perez Sarmientori utzi zizkion bere titulua eta ondasunak. Hari zor diogu gaur egun Ocioko gazteluan ikus dezakegunaren parte handi bat. XVII. mendean, ordea, Hijarko dukeek bereganatu zuten gaztelua, herentziaz.

XVIII. mendean jada egoera kaskarrean omen zegoen gaz-

Sarrera itxita dago, Arabako Foru Aldundia konpontzen ari baita.

telua, baina ordura arte egoera onean iraun zuen, Arabako beste mendi-gaztelu pribatueta bezala, (Astulezen, Korresen...) kondeak zaindaria jarri baitzuen ondasunak zaintzeko.

Egitura

Hiru harresik ixten dute goialdea amildegiak ez dauden aldeetan, dorre laguntzailez edo kuboz hornituta. Dorre handi bat du mendi tontorrean, eta horri atxikirik, mendebaldean, bizileku izango zen eraikin luzea. Herritik abiatuta, 700 metroko asfaltozko errepide estu eta aldapatsuak goraino eramaten du.

Kostata baina azkenean harana goitik behera igarotzen duen bide zabalera ailegatu gara (685 m).

Bailaran behera jo dugu, Ocio eta Zanbrana herrien artean, Santa Cruz del Fierro ingurutik datorren pistan barrena. GR-1 zidor historikoa delakoaren arrasto zuri-gorri gutxi batzuk ikusi ahal izan ditugu. Une batez, pista utzi eta Txulato mendien mendebaldeko magala inguratuz, zuzenean Ocio herrixkara iritsi gara. Arrastoak, ordea, gutxi dira eta zidorrak, landaretzak –ezpelak, abaritzak...– erabat itxiak ditu.

Errepide bazterretik iritsiko gara Ocio herrixkara. Etxeak bidearen beste aldean utzi eta Inglares ibaia zeharkatu ondoren, ezker aldetik abiatzen den asfalto bide berrian gora abiatu gara. Malda pikoak ekialdetik inguratzen du tontorra, burdinazko ate handi batera iritsi aurretik. Arabako Foru Aldundia gaztelua zaharbertitzen ari denez, debekatua

dago sartzea. Dena den, atea zabalik dagoenez, aurrera segi eta gazteluraino bertaraino iritsi gara (640 m). Hemen, ordea, gazteluaren ate nagusia itxita topatu dugu. Barrura sartu ezin eta ingurutik begiratzea beste aukerarik ez zaigu geratu.

Txulato tontorra

Ocio herrixka eta gazteluari bizkarra emanaz Txulato tontorrerako bidea hartu dugu. Etorri garen bide bertatik itzuli beharrean, nahiz eta zertxobait luzeagoa izan, Zanbrana aldera joko dugu errepidetik, harik eta nekazaritzarako urmael handi baten parera iritsi arte. Orduan, urmaelaren ezker aldetik gora, ares-tian utzitako pistara irtengo gara. Harana zeharkatzen duen pista honetan gora, egurrezko seinaleak Txulato 20 minutura dugula adierazten duen bidegurutzera iritsi gara. Zalantza zipitzik gabe, eskuinera hartu eta zuzen zuzen, gandorrare-

kiko elkartzuta igotzen den subakitik gora abiatu gara. Malda latzak aurrera egin ahala are latzagoak bihurtu dira. Harri solteek gainera are igoera nekezagoa egin dute. Izerdi patsetan baina azkenean goialdera agertu gara eta zidor lauso batetik –galtza luzeak eramatea komeni da– aurre tontorra inguratu eta tontor nagusira iritsi gara (946 m). Hala adierazten dute behintzat bertako erpin eta buzoi bik.

Ibilbidea jarraitu asmoz, bide berean behera, harana zeharkatzen duen pista hartu dugu berriro, lehen utzitakoa. Berehala iritsi gara beste bidegurutze nagusira (840 m) eta Berganzora daraman bidea eskui-nean utzi eta ezkerrean hartu dugu. Gandorra gaintu eta maldan behera, makal lerro, nahiz kareharritzko geruza mehar eta bertikal ikusgarri batzuen artetik Zabalate gaztelupetik Zabalate abiapuntura iritsi gara (655 m). ■

Makina bat kontu

JOXERRA AIZPURUA

KLIMATOLOGIA

CO₂-ren absortzio-mugak

JAKINA DA CO₂ren isurketak zientzialariak eta estatuak mobilizatu dituela, berotegi-efektuan erantzukizun handiena baitauka. Isuritakoaren zati bat itsasoak absorbitzen duela ere gauza jakina zen, baina zenbat absorbitzen den edo absortzioaren mugak ez dira ezagutzen.

Orain bi aste argitaratutako ikerketan, absortzioaren mugen inguruko analisi zientifikoa planteatu digute Berkeley-n dagoen Kaliforniako Unibertsitateko Inez Y. Fung eta lagunek. Hauen arabera, egun dagoen isurketa-maila mantenduz gero,

mende honen amaieran ozeanoek gaur duten absortzio-maila baino txikiagoa izango dute.

Egunero atmosferara isurtzen dugun CO₂ren erdia itsasoak xurgatzen du eta hainbat zientzialarik dioenez nahiz eta CO₂ gehiago isuri horrela segituko omen du, zeren eta itsasoko landareen hazkundea

areagotu egingo baita. Fung eta lagunek ez dute esandako teoria onartzen eta beren ustez, itsasoa saturazioa gerta daiteke batetik eta landareen hazkundea ezin izango da muga batetik aurrera areagotu, bestetik.

Beste hitz batzuetan esanda landareek ziklo biologikoak dituzte eta ziklo hauek neurri bateraino baino ezin daitezke azkartu. Itsasoak, xurgatutako

Osasuna

JABIER AGIRRE

Tenperatura altuek gizonen ugaltzailearen gutxitzea dute

TANBRE eritegian egindako ikerketak agerian utzi duenez, 24°C-tik gorako giro-tenperaturak gizonen ugaltzailearen gutxitzea eragiten du. "Udako hilabeteetan, tenperatura altuak medio, espermatozoiden produkzioa hilabete hotzagoetakoa baino %10 txikiagoa izaten da, batez beste", erietxe horretako ginekologo Andres Guijarroren hitzetan.

Giro-tenperaturak haziaren kalitatean duen eragina baloratzeko, 1993-2005 epealdian 5.700 gizonen lagin espermatozoiden aztertu ziren. Eta ikerketa horretan espermio gramak urteko hilabete bakoitzean erregistratutako batez besteko tenperaturarekin parekatu ziren.

Guijarro doktoreak dioenez, "Giro-tenperaturari egotzi zaio, beste eragile batzuekin batera, semen-kalitateak azken hamarkadotan izan duen beherakada". Dena den, espermatozoiden gutxiago ekoizteak ez dakar, ezinbestean, horien mugikortasuna murriztea edota bestelako kalitate-parametro batzuk okerragotzea. Horregatik, antzutasun-arazorik ez duten bikoteetan, datu horietatik ezin atera daiteke ondorioa urte-sasoi jakin batean haur-

dun geratzeko aukera gehiago edo gutxiago dagoenik, klimaren arabera —uda partean 7 °C igotzen da tenperatura gure artean, neguarekin alderatuz gero—.

Kanpo-tenperaturak semenaren produkzioan duen eragina egiaztatu eta gero, beren semen-produkzioa normaltasunaren mugan duten pertsonetan izan dezakeen eragina aztertzeari ekingo diote ikertzaileek —20 milioi espermatozoiden/ml3-an dago muga hori—, eta eskroto edo barrabil-zorroko tenperaturari eragiten dioten beste faktoreak ere aztertuko dira —arropa edo lanbidea, esaterako—. Datu horiek eragina izan dezakete gure oporrak mendian edota itsasoa pasa aukeratzeko orduan. Izan ere, tenperaturaren eta ugaltzailearen arteko erlazio hori bereziki zaintzekoa da gizonen artean. Barrabilak gorputzetik ia kanpo aurkitzen dira, eta ez gorputzaren barrualdean, emakumearen kasuan umetokiarekin gertatzen den bezala. Horregatik, barrabilen tenperatura gorputzaren barrualdean dagoena baino pare bat gradu apalagoa izateagatik, da gizonen artean espermatozoiden gutxitzearen eragile garrantzitsua.

landareak

JAKOBA ERREKONDO

mandio@zerain.com

Ardo-zomorroen
aho-sapaia

IAZKOAK onenera urreratzen ari diren honetan datozen urtetako ardoak izango diren muztio-arbasoak egiteko gaiak ontzen dira. Sagararak, udareak, mahatsak... dagoeneko dolareetan ez badira, arbolondoetan azken gozo-puntua ontzen dute egunotan.

Gozo-puntu horren aukeraztea da ardogilearen lehen lana. Batzuei mikazxeagoa, ondo gozoa beste batzuei... bakoitzak bere gustuko ardoa egite aldera hauta-

tzen ditu uza egunak. Muturreko aho-sapaian adierazle, badira negu atariko lehen izotzek zimurtu arte fruituak biltzen ez dituzten ardogileak... Apartekoetan apartak omen dira hauen muztioen ardoak.

Dirua lar den guztietan legez, aparteko berezitasunak zilegitzen dira. Diruak, majera bezalaxe aparteko edalontzia bermatzen baitu. Diruduna, azalak gehiago ez eman arteko gilborra eta ardo garestien geografia zaintxo masailetan tatuatuta baditu ere, mokofin! Urrutiko kulturako fruta barietateak, ez dakit nongo zurezko barrika eta bukoia, artelatari etorkizuna areago lazteko plastikozko kortxoak, antipodetako laborategi batek sortutako ardoarentzako azken puntako dopina, inoiz ikusi gabeko betiko bonbillaren antzeko botila, ardorik edaten ez duen artistaren etiketa itsusia... dena bidezko da ardoa bere-xiena denaren itxurarako.

Azken uza hauetan legamietara jo dute mokofinek. Gure inguruko ardoak, mahatsarena eta sagarrarena, berez inguruan dituzten legamien lanaz hartzitzen dira. Bertako lurra eta mikroklima medio, inguruko airean diren eta batez ere fruta bakoitzak azalean dakarren legami salda zehatza da muztioa ardo bihurtuko duena. Hortik fruta barietate berak tokian tokian ardo desberdina ematea. Bada orain legami trafikoa da moda. Nafarroan Bodeleko ardoak egitea bururik gabeko helburu. Mokoak finak, baina txorrotx gutxi...

CO₂a itsas azpirantz bultzatzen du hainbat faktore fisikoren eraginez, baina faktore fisiko hauek ez dira finkoak eta gehiegizko CO₂ak irauli dezake prozesua. Gainera azken urteotan gertatzen ari diren lehortek gero eta zabal bezain luzeagoak dira eta udaberri euritsu eta freskoak CO₂ absorbitzeko oso egokiak diren bitartean, uda lehorrak oso kaltegarriak dira.

Oraingoz teoria bat baino ez da, baina CO₂ren absortzioari mugak jartzen dizkion lehena denez, interesgarri iruditu zaigu horren berri ematea. ■

ESPAZIOA

Marte bizirik

MARS GLOBAL SURVEYOR (MGS) zundak zortzi urte darama Marteko orbitatik argazkiak ateratzen. Harkaitz-mordoak, kraterak eta hondar-dunak dira argazkietan gehien ateratzen diren elementuak.

Michael Malin-ek zuzendutako ekipoak 1976an Viking zundak ateratako argazkiak eta MGSk azken zortzi urteotan ateratakoak arakatu eta alderatu ditu. Horrela ikusi dituzte kraterak sortzen eta desagertzen, duna berriak sortzen eta harkaitz-multzoak formaz aldatzen. Orain urte batzuk uste zena baino askoz ere dinamismo handiagoa erakutsi du Martek eta fenomeno horien oinarrian esperotakoa baino atmosfera dinamikoago bat dago.

MGSk beste hamar urtez irautea itxaron da eta bidaliko dituen datuetatik Marteko atmosfera hobeto ezagutzea. Hau ezinbesteko baldintza da datorren mendean Lurretik abiatuko den giza-kiak sorpresa txarrekin topo ez egiteko. ■

Web, CD-ROM eta paper formatuetan soluzioak alor guztietan

Ikerketa

Erremintak

Soluzioak

Zerbitzuak

Adur SOFTWARE PRODUCTIONS

Adur Software Productions, S. Koop. (ASP)
Industrialdea 1, 20160 Lasarte-Oria
Tel: 943.37.18.49
e-mail: adur@adur.com

INFORMAZIOAREN UNIBERTSOA

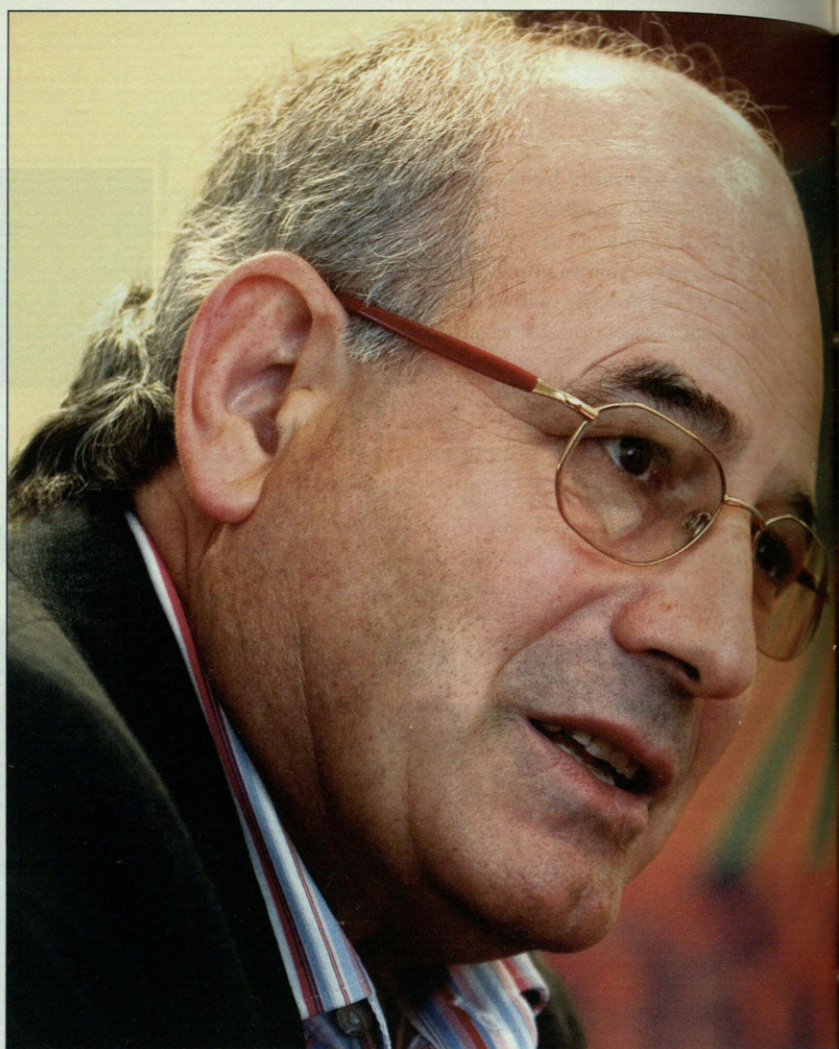

Antton Karrera

(Amezketza, 1943). EBren koordinatzailea Gipuzkoan eta Euskadiko EBren Presidentzia-ko kidea. Nekazaritza Eskolan (Villabonako Fraisoron) 25 urtez aritua. EAEko legebiltzarkidea da. Ezkerreko baloreak sustatzeko ari dela politikan, esan digu; herriarentzat onena bilatzeko. Alderdia defendatzen duela dio, baina ez boto eman diotenen interesen gainetik. Eusko Legebiltzarreko blokeoa gaingitu ezean, aurrekoa baino zapuzgarriagoa iragarri digu legegintzaldi hau. Ez ditu irribarrea eta baikortasuna galtzen horregatik.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Dani Blanco

«Zapatero bake prozesuaz ari da oraindik, ez normalizazioaz»

“Ez naiz politikaria zentzu hertsian”, adierazi digu Antton Karrera. Donostiako Udalean zinegotzia zelarik, bere lana normal-normal bete zuen Fraisoro eskolan: “Ez dut nire burua politikari profesionalizat. EB Jaurilaritzan sartzean ardura osoa hartu behar izan nuen nahitaez. Gobernuan hiru alderdi gaude (EAJ-EA-EB), gauza asko adostu behar da, eta horrek denbora asko eskatzen du. Ezinbestean bihurtu naiz profesionala”.

Aurreko legealdiko eskarmentuaz mintzatu zaigu: “Politika Legebiltzarretik ezagutzeko parada izan dut. Hori oso positiboa da. Alabaina, zoritxarrez, azken lau urteotan blokeo egoeran gaude. Oposizioak Jaurilaritzak aurkeztu-

tako guztiari ezetz esan zion. Adostasunak lortzeko lan asko eskatzen du blokeo egoerak, egoera ez da baikorra”.

Legegintzaldi honetako iragarpena egin digu: “Legebiltzarkide askorekin bakarka hitz eginda, akordioak iristeko aukera ikusten duzu, baina gero talde parlamentario gisa ez dago hori lortzerik. Izan ere, jarduera politikoa batez ere makro-politikaren menpe dago. Blokeo egoera hautsi eta akordioak lortuko bagenitu aldaketa etor liteke. Haatik, blokeoa mantentzen bada, legealdi hau aurrekoa baino zapuzgarriagoa izango da”.

Akordioak hizpide, PSE-EEk aurrekontuen negoziazioa kontrolatzeko bulego

bat eskatu dio hirukoari. Akordioak lortzeko prest omen dago. Nola ikusten duzu PSE, gai hauetan adosteko?

PSE prest omen dago aurrekontuen negoziazioan blokeoa gaingitu eta akordioak lortzeko. Baina PSE kontraesanean ari da. Azken hauteskundeetan EAJren alternatiba izateko asmoz aurkeztu zen. Jokabide politiko horrek maila honetako adostasunak lortzea ezinezkoa bihurtzen du.

Zergatik?

PSEk bere politika markatu nahi duela, herritik eta gizartetik premia biziz egiten ari diren eskaeren gainetik. Eusko Legebiltzarrean onartutako Estatutu Politiko Berriaren propo-

“Joseba Arregik lehengoan honela esan zuen: ‘ETAk defendatu duena nola onartuko du gizarteak orain?’ Zergatik ez? ETAk defendatu duena gizarteari galdetzea dago, eta gehiengoak hori nahi badu, zergatik ez da onartuko?”

Guretzat EHAK-k beste edozein alderdi batek duen legitimitate bera dauka. EHAK-k ezkerreko proposamenak bideratu nahi dituela dio, bada, EB/Berdeak-eko taldearekin azterketa eta proposamenak egitea daukate ezkerren ikuspegitik. Bestalde, autodeterminazio eskubidea onartu behar dela? Gehiengoak esaten duena onartu behar dela? Ni duela 30 urte preso egon nintzen autodeterminazio eskubidea defendatzeagatik, eta gaur egun ere hori defendatzen segitzen dut. Gu EHAKrekin akordioak egiteko prest gaude, baina inposaterik gabe.

Aurreko legealdian Lurzoruaren Legeak ez zuen aurrera egin. Legegintzaldi honetan onartuko al da?

Hori da gure helburu nagusietako bat. Ez dago Lurzoruaren Legerik ez duen autonomia erkidegorik. Gu gara legerik gabe gauden bakarrak. Etxebizitzaren alorrean behar eta zeregin handia dago eta legea oso beharrezkoa da. Aurreko legegintzaldian eztabaida izugarria izan zen, hedabideek aditzera eman zuten baino askoz konfrontazio handiagoa izan zen etxegile eta etxe agentziekin. Etxeraikitzaileek bilera ugari eta izugarrizko presioa egin zituzten legea ez zedin aurrera atera. EAJko hainbat alkatek bilera horietan parte hartu zuten legea geldiarazteko”.

samenaren aurka aritu da. Bere helburu nagusia bada Gobernuaren politikak blokeatzea eta alternatiba izatea, nola nahi du adostasunak lortzea aurrekontuen negoziazioan? Demagun legegintzaldi hau onuragarria dela. Gehien irabaziko duena

Ibarretxe izango da. Orduan bere alternatibak ez luke izaterik. PSEk ez badu bere politika nagusiaren norabidea aldatzen, ezinezkoa da maila apalagoko akordiorik lortzea.

EHAKren Ezker Abertzalea taldea dago bestalde. Akordioak lortzeko aukerarik ikusten al duzu?

ere, legeak aurrera egin zuen. Gero, tamalez, Legebiltzarrean ez zen atera blokeo egoera dela-eta. Gu Legebiltzarreko blokeoa gainditzeko prest gaude, baina alderdien arteko blokeoaz gain, udalek orubeak erabili eta kudeatzeko modua aldatu behar dute. Udalek beren arauak aldian-aldian aldatu egiten dituzte beren interesen mesedetan. Udal asko lege horren aurka dago. Berau onartua izan balitz, lurzoruen jabeen irabazia 3 milioi euro jaitziko zen legealdi batean.

EAEko Legebiltzarreko politikatik bake eta normalizazio prozesuaz aritzera pasa nahi nuke. Zer irizten duzu “bake” eta “normalizazioa” kontzeptuez?

Bi terminoak kontzeptualki ez dira berdinak. Gauza bat da bakea eta beste bat normalizazioa. Herri honetan “bakea” egon daiteke baina normalizazio politikorik ez. Katalunian, esaterako, “bakea” dute baina normalizazio politikorik ez. Hemen ere “bakea” lortzeagatik ezin dugu ziurtatu normalizazio politikoa izango denik. PSOEk eta PPk terminoak erabili eta nahastu egiten dituzte. “Bakea” ez delako “normalizazio politikorik” ez dela, sinestarazi nahi digute. Kontzeptuak zehaztu beharra dago, normalizazio politikoa behar dugu, bakea lortuko bada.

Artean, ETA eta Espainiako Gobernuaren arteko balizko harremanak hitzetik hortzera dabiltza. Zapaterok prozesu luze eta konplexua iragarri du.

Zapaterok “bake prozesua” aipatzen du. Alderdi sozialistak hori ere ez. Badirudi Zapaterok gehiago sinesten duela bake prozesuan PSOEk baino. Edonola ere, Zapatero bake prozesuaz ari da oraindik, ez normalizazio politikoz. Zapaterok bere politika bake bidean garatu nahi duela dirudi, aukerak ikusten ditu antza. Bere alderdiak nonbait pentsatzen du Zapaterok oinarriak dituela esaten dituenak publikoki esateko. Hori baikorra da. Guk Zapaterok ETArekin hitz egin behar duela eta bake akordioa lortu behar duela diogu etengabe. Beraz, aurrera!

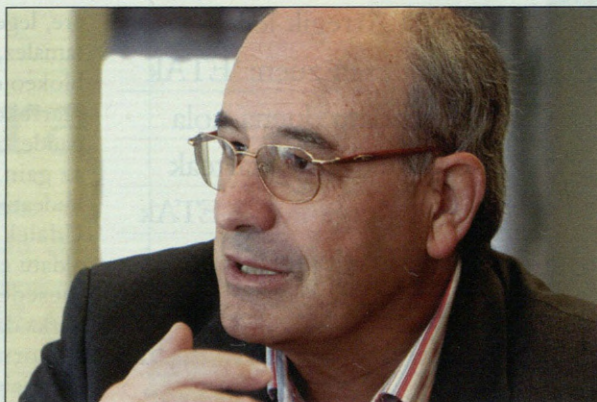
Patxi Lopezek ontzat jo ditu Zapateroren hitzak. Nola ikusten duzu PSE-EE? Aukera historiko izugarri baten aurrean gaude eta PSEk berau baliatu

“Etxe-
eraikitzaileek
bilera ugari
eta
izugarrizko
presioa egin
zituzten
lurzoruaren
legea ez zedin
aurrera atera.
EAJko
hainbat
alkatek bilera
horietan parte
hartu zuten
legea
geldiarazteko”.

behar du. Horren ardura handia duen alderdi honek arduragabekiaz jokatzeari onartezina litzateke. Baina, orain arte ez dut urrats sendoak ematen ikusi. Adibidez, Rodolfo Aresek esan berri du EHAK ETArekin adar bat dela, legez kanpo uzteko zantzuak ikusten dituela. Alderdi sozialistako bozeramaleak hori esaten badu, zalantzak ditut, ez dut zertan baikorra izan.

"ETA politika eginez gainditu behar da. Ni ETAKoa izan nintzen, eta ez diet orduko nire helburu politikoei uko egin. Nigan aspaldi aldatu zena politika egiteko modua da, ez helburuak".

Entzutegi Nazionalak nolako rola joka dezake gatazkaren ebazpenean?

Rol edo ardura izugarria dauka. Duela bi urte PPK egin zituen lege aldaketak indarrean daude. PSOE eta PSEren laguntza izan zuen eta orain aldaketa horiek beste politika bat egitea zailtzen dute. PSOEek eta Gobernuak Entzutegi Nazionalarekin zailtasunak dituzte. Auzitegi Goreneko eta Botere Judizialeko Kontseilu Nagusiaren presidentea frankista amorratua da: Francisco Hernandez. Horiek hor daude, ez dira aldatu. PSOEek PPren politika aldatu nahi badu oztopo horiek gainditu beharko ditu. Hori da benetako apustua, bestela ez du politika berririk egongo.

Bestetik, alderdi politikoen arteko mahaia funtsezkotzat jotzen da.

Gobernuaren eta ETArekin arteko harremana gauzatzea beharrezkoa da, baina arazoa politikoa denez, alderdi politikoei legitimitate osoa dute akordio politikoez hitz egiteko. Alderdien arteko mahaia beharrezkoa da. Guk aspaldi esan dugu zein diren baldintzak: ETAK su-etena eman behar du eta segidan herri honen hitza eta erabakia errespetatu behar dira.

"ETA bitarteko politikoei erabiliz garaitu behar dela...", esan duzu inoiz. ETArekin garaia gaindituta bitarteko politikoei bermatuko al dituzte euskaldunon erabakiak?

Baietz uste dut. Gizarte mailako eztabaidetan pauso handiak ematen ari dira. Historiari begira, lehenik nazioak izan ziren, gero estatuak eta ondoren estatu-nazioak. Orain atzera, nazioak eta herriak gero eta indar

gehiago hartzen ari dira. Prozesu horretan gaude. Euskaldunok badugu aukera gure nortasuna Europan finkatzeko, eta hori egiteko gai garela uste dut. Testuinguru horretan, ETArekin biolentziaren erabilera lekuz eta garaiz kanpo dago. Baina ETAK defendatu dituen helburu politikoei ez dira zertan baztertu behar. Esaterako, Joseba Arregik lehengoan honela esan zuen: "ETAK defendatu duena nola onartuko du gizarteak orain?" Zergatik ez? ETAK defendatu duena gizarteari galdetzea dago, eta gehien goak hori nahi badu, zergatik ezin da onartu? ETA politika eginez gainditu behar da. Ni ETAKoa izan nintzen, eta ez diet orduko nire helburu politikoei uko egin. Nigan aspaldi aldatu zena politika egiteko modua da, ez helburuak.

Hitzarmen Demokratikoa gauzatzen ari da, alderdi eta eragile politikoen artean lortu daitekeen akordioa. EB non kokatzen da honetan guztian?

Guk mintegi horretan eztabaidatzen ari denaren berri badugu, harreman onak ditugu. Zuzenean ez dugu parte hartu, baina zeharka bai. Hala ere, akordio hori lortzea ondo ikusten dugun arren, guretzat beharrezkoa da bertan alderdi guztiak egotea. Guk sindikatu eta eragile sozialekin sortutako mahaia ontzat jotzen dugu, baina ardura azken buruan alderdiana da, hauteskundeetan hautatuena, berauek dute legitimitatea.

Lizarra-Garaziko Akordioan parte hartu zenuten ordea.

Hura beste garai bat zen. Lizarra-Garaziko garaian ez zen egun Jaurilaritzan egiten ari den politika. Guk Jaurilaritzatik lan egin behar dugula uste dugu, baina ez ditugu gizarte ekimenak baztertu. Elkarri-ekin Eginoko Akordioan parte hartu dugu. Mahai zabalagoa da. PPko jendea dago, modu pertsonalean bada ere. Hitzarmen Demokratikoa ekimena ondo dago, baina EBn aldion alderdien arteko foroak hobetsi ditugu.

Bake eta normalizazio prozesuaren ondoren, galtzaile ateratzeko beldur ote zarete?

Lizarra-Garaziko Akordioaren porrotaren ondoren gu aterata ginen kaltetuen. Arrisku hori beti dago. Guk ondorioez gogoeta egin behar dugu eta akordio hartatik hainbat ondorio ateratu genuen. Orain, bakea eta normalizazioa lortzen badugu, espazio politikoan mugimendua izango da, dudarik gabe. Orain dauden alderdi politiko guztiak ez dira egongo etorkizunean.

Ezker Batua egongo al da?

Bai, dudarik gabe. Guk Estatuaren eredu hau aldatu behar dela diogu, boterea kudeatzeko ereduak frankismoaren kutsu handia duelako. Autonomien Estatuak gauzatu da baina azken hitza Madrilera dauka. Estatuaren botere ereduak krisian dago, eta horregatik hemen akordioa behar du gizarteak eta Estatuak berak. Guk Atxikimendu Libreko Federakuntza ereduak proposatzen dugu. Guk euskaldun bezala egon nahi dugu hemen. Ni euskaldun naiz, ez espainola. Herri hau egin behar dugu. Horrek ordea, ez du esan nahi ezin dugula herri kataluniar, galiziar, madrildar edota andaluziarrekin harremanik gauzatu. Estatu ereduak aldatu behar dugu, baita hori egiteko Konstituzioa aldatu ere. Hori funtsezkoa da Estatuaren botere ereduak aldatuko bada. EBk lehenbizi euskaldunon arteko erabakitzeko eskubidea lortu nahi du, ondoren Estatuarekin akordio berri bat egiteko. Hori lortzen badugu, dudarik gabe EBk espazio politikoak izango du etorkizunean. ■

MAHASTIZAINTZA ETA ARDOGINTZA

Errioxako upategietan mila milioi litro ardo

RAUL BOGAYO / ARGAZKI PRESS

Hego Euskal Herrian ari dira mahatsa biltzen, 2005eko uztarekin egindako urteko ardoa datorren urtean merkatuan izateko. 2004an, Errioxa Jatorrizko Deitura Kalifikatuaren (Errioxa JDK) uztza 260 milioi litrotik gorakoa izan zen, eta Nafarroa Jatorrizko Deiturarena (Nafarroa JD), berriz, beste ia 88 milioi litrokoa. Aurten izandako uztarekin, urtearen bukaerarako upategietan aise izango dira mila milioi litrotik gora: mila milioi Errioxa JDK eta 250 milioitik gora Nafarroa JD.

DANIEL UDALAITZ

MAHATS BILKETA BETE-BETEAN gaude Euskal Herrian, eta datorren urteko lehenengo hilabeteetan hasiko dira 2005eko uztza merkaturatzen. Uztaren kalitatea azken bi hilabeteetan meteorologiak izandako bilakaeraren arabera izango da. Euririk izan ez denez, badirudi lehengo

urtekoa baino uztza urriagoa izango dugula, baina kalitate bikainekoa. Beraz, oraindik inork ez daki 2005eko uztaren kantitatea eta kalitatea zenbatekoak izango diren. Jakinak diren gauza bakarrak honakoak dira: 2004ko uztaren kantitatea eta kalitatea, eta 2004ko abenduaren

31 arte upategietan zenbat ardo zegoen: guztira 784 milioi litrotik gora. 2005 honetako uztarekin zenbateko hori mila milioitik gorakoa izango da. Arrazoi horregatik aipatu ditugu 2004ko uztaren datu ofizialak. Datu horiek Errioxa Jatorrizko Deitura Kalifikatuaren (Errioxa

Nafarroak ekoizpen marka hautsi zuen 2004an

Nafarroa JDren Kontseilu Arautzaileak emandako datu ofizialen arabera, Nafarroak mahats ekoizpeneko marka historikoa hautsi zuen 2004an, guztira 145 milioi kilo mahats ekoiztuta. Ordura arte 2000. urtea izan zen ekoizpenik handienekoa -125 milioi kilo ekoiztu ziren urte hartan-. 2003an, berriz, 107 milioi kilo lortu ziren. Ekoizpenaren zatirik handiena -ia 138 milioi kilo mahats- ardo beltzetarako erabili zen; urtabe bikaina izan zen, alajaina. Ez da harritzekoa Nafarroa JD ardoa izatea Espainiako Estatuan kontsumitzen diren JD ardoen zerrendan bigarren postuan dagoena. Badago non aukuratu Nafarroa JD izendapenarekin merkaturatzen diren 528 ardoen artean. Guztira 18.810,23 hektarea erabili ziren mahastitarako, eta horietatik ia 18.000 izan ziren ekoizpenekoak. Nafarroa JD ekoizten

duten hainbat azpi-eremu daude Nafarroan: Erribera Beherea eta Erribera Garaia dira emankorrenak; lehenengoak bost mila hektarea ditu eta bigarrenak bost milatik gora. Bien oso atzetik daude Behe Mendi, Valdezarbe eta Lizarrerriko azpi-eremuak. 2004ko errolda ofizialaren arabera, 7.000 mahastizain zeuden urte horretan Nafarroan.

Ia 88 milioi (87.292.285) litro Nafarroa JD ekoiztu ziren 2004an. 63 milioitik gora ardo beltza izan ziren, 19 milioi baino gehiago gorria, ia 4 milioi zuria, eta gainontzeko 312.000 litroak moskatela. Gaur egun, hobe esanda, 2004ko abenduaren 31n, ia 180 milioi litro zeuden upelategietan gordeta (178.663.735 litro). Horregatik, pentsatzekoa da aurtengo uztarekin, 2005. urtea bukatzen denean, 250 milioi litro baino dezentegiago egongo direla.

Lehenengo urtean ia 50 milioi litro ardo nafar saldu ziren: 44 milioi baino gehiago botilan eta gainontzekoa sueltoko ardo gisa; aurreko urtearekin alderatuta, %5,3 gehiago saldu zela esan nahi du horrek. Salduetakoaren %64 ardo beltza izan zen, %30 gorria eta %5,8 zuria. 29 milioitik gora litro Espainiako Estatuan merkaturatu ziren eta beste 14 milioitik gora litro esportatu egin ziren. Nafarroako ardoa gehien kontsumitzen duten herrialdeak oraingoz honakoak dira, gehien kontsumitzen duenetik gutxien kontsumitzen duenera: Alemania, Herbehereak, Erresuma Batua eta Suitza. Bakoitzak milioitik gora litro kontsumitzen dituzte. Horien atzetik datoz Danimarka, AEB, Frantzia, Norvegia, Suedia, Austria, Belgika eta Irlanda, bakoitza milioi bat litrotik beherako kontsumoarekin.

JDK) eta Nafarroa Jatorrizko Deituraren (Nafarroa JD) Kontseilu Arautzaileetatik hartu ditugu.

Errioxa Jatorrizko Deitura eta Nafarroa Jatorrizko Deitura

Orain dela zenbait urte ardoentzako eta beste zenbait produktuentzako jatorrizko deitura, JD, sortu zen. Ardoaren kasuan, Euskal Herriko mahastizaintza eta ardogintzaren ekoizpena bi JDtan banatuta dago: alde batek Errioxa Jatorrizko Deitura Kalifikatua, Errioxa JDK, dugu, eta bestetik, Nafarroa Jatorrizko Deitura, Nafarroa JD. Hala ere, kontuan izan behar da Errioxa JDKren barruan Arabako ardo ekoizpena eta Nafarroako zati batena sartzen dela, errioxar geografiatik hurbilen dauden mahatsondo hektareen ekoizpena hain zuzen ere. Nafarroa JDn, berriz, Nafarroako ardoak besterik ez dira sartzen, hau da, Errioxa JDKren barruan daudenak kenduta, beste guztiak.

Bi deiturak mahastien kalitateari eta horien azken produktuari, hau

da, ardoari, lotuta daude. Gainera, kontseilu arautzaileak izeneko erakunde arautzaileak daude -kasu honetan Errioxa Ardoarena eta Nafarroako Ardoarena-, kalitate hori zaindu eta kontrolatzeko. Hori dela-eta, geografia eremu bako-

tzean badaude kalifikazio fasea gainditzen ez duten ardoak, eta ardo horiek JD bakoitzaren ekoizpen ofizialek kanpo gelditzen dira.

Errioxa ardoaren 270 milioi litro 2004. urtean

Errioxa JDKren Kontseilu Arautzaileak emandako datu ofizialek erakusten dute 2004. urtean guztira ia 270 milioi litro ardo ekoiztu zirela (269.695.002 litro zehatz-mehatz); alegia, aurreko urtean baino pixka bat gutxiago (298 milioi litro izan ziren 2003an), 2002an baino dezentegiago (196 milioi litro atera ziren 2002an), eta 2000. urteko uztaparegabe historikoan baino askoz ere gutxiago (urte hartan 310 milioi litrotik gora ekoiztu baitziren). Kontuan hartzea komeni den datu esanguratsu bat dago: azken bost urteotara mugatuz, ekoizpenerako mahastien azalera gorantz joan da urtez urte. Azalera hori 58.132 hektareakoa zen 2004. urtean; 56.580koa 2003an, 55.545koa 2002an, 53.820koa 2001ean, eta 52.029 hektareakoa 2000n.

ERRIOXA JATORRIZKO DEITURA KALIFIKAZIOAREN ARDO EKOIZPENA

* 2004ko uzta litrotan

AUTONIA ERKIDEGOA	UPATEGI MOTA	BELTZA	GORRIA	ZURIA	GUZTIRA
ARABA	Uzta biltzaileak	11.284.697	25.190	148.344	11.458.231
	Kooperatibak	7.782.941	160.221	492.902	8.436.064
	Biltegiainak	1.966.585	6.344	90.001	2.062.930
	Hazleak	47.193.575	1.549.052	2.683.544	51.426.171
	GUZTIRA	68.227.798	1.740.807	3.414.791	73.383.396
ERRIOXA	Uzta biltzaileak	9.209.754	904.494	665.672	10.779.920
	Kooperatibak	64.002.387	2.030.378	6.466.855	72.499.620
	Biltegiainak	5.073.797	267.778	123.194	5.464.769
	Hazleak	84.628.247	4.830.580	5.497.305	94.956.132
	GUZTIRA	162.914.185	8.033.230	12.753.026	183.700.441
NAFARROA	Uzta biltzaileak	28.819	0	4.575	33.394
	Kooperatibak	4.244.278	37.056	293.594	4.574.928
	Biltegiainak	0	0	0	0
	Hazleak	7.403.024	343.916	255.903	8.002.843
	GUZTIRA	11.676.121	380.972	554.072	12.611.165
GUZTIRA	Uzta biltzaileak	20.523.270	929.684	818.591	22.271.545
	Kooperatibak	76.029.606	2.227.655	7.253.351	85.510.612
	Biltegiainak	7.040.382	274.122	213.195	7.527.699
	Hazleak	139.224.846	6.723.548	8.436.752	154.385.146
	GUZTIRA	242.818.104	10.155.009	16.721.889	269.695.002

Kalifikazio fasea gaintzen ez duten ardoak ekoizpen hauetatik kendu egingo dira

Iturria: Errioxa Jatorrizko Deitura Kalifikatuaren Kontseilu Arautzailea

Errioxa JDKren ekoizpen osoa kontuan hartuta, ia 86 milioi litro (zehatz esanda 85.994.561 litro) Hego Euskal Herrian ekoiztu ziren, eta gehiena (79 milioi baino gehiago) ardo beltza izan zen. Arabak ia 74 milioi litro ekoiztu zituen (beltza, gorria eta zuria) eta Nafarroak, berriz, ia 13 milioi litro. Hortaz, bistan denez, Errioxak ekoiztu zuen Errioxa JDKren ardo kopururik handiena 2004an (ia 184 milioi litro ekoiztu zituen; ia 163 milioi ardo beltza izan ziren). Goiko koadroan ikus daitezke kopuruak, geografia eremu eta ardoka banatuta, eta ardo bakoitzari dagokion upelategi mota.

2004an guztira 251 milioi litro pasatxo Errioxa JDK saldu ziren; 182 milioitik gora barruko merkaturan eta 69 milioitik gora kanpokoan. 2004ko abenduaren 31n Errioxa JDKren upelategietan guztira 784 milioi litrotik gora zeuden biltegiar-tuta. Horietatik 268 milioi baino

gehiago azken uztakoak ziren eta beste 515 milioitik gora aurreko urteetakoak, hau da, 1990etik aurrerakoak. Aurtengo uztarekin, kopuru horrek mila milioi litroak gaintutuko ditu. Ardoak botilaratu edota merkaturatzeaz arduratzen diren 550 upelategi zeuden guztira 2004. urtean. Aurreko urtean, aldiz, 517 zeuden eta 2000. urtean 443. Barrika kopurari dagokionez, 2004an guztira milioi batetik gora zeuden (1.106.000 barrika).

Errioxa Garaia, Arabako Errioxa eta Errioxa Beherea

Nahiz eta hedaduraz txikia izan, Errioxako berezko eskualdeak hainbat lurzoru eta zona klimatiko ditu. Errioxako lurrak, mendebaldetik ekialderantz egin ahala, klima aldetik gero eta lehorrago eta beroagoak dira Mediterraneoaren eraginez. Ardo dastatzaile finek oso ondo bereizten dute Errioxako Ardoaren

jatorria; ondo jakiten dute ardo bakoitza Errioxa Garaikoa, Arabako Errioxakoa edo Errioxa Beherekoa den. Hiru inguru horietan egiten da JDK ardoak. Errioxa Garaiak klima atlantikoaren eragina du, eta 24.457 hektarea mahasti daude bertan. Hango ardoak graduazio ertain eta azidotasun total handikoak dira, eta egokiak dira barrikan zahartzeko. Arabako Errioxak klima atlantikoaren eta mediterraneoaren eragina du, eta 12.040 hektarea mahasti daude bertan. Han graduazio eta azidotasun total ertaineko ardo beltza egiten da. Ardo hori egokia da bai edateko –beratzte karboniko bidez egindako ardo gaztea izaten da–, eta baita barrikan zahartzeko ere. Azkenik, Errioxa Behereak klima mediterraneoaren eragina du, eta 20.907 hektarea mahasti daude bertan. Hango ardoak beltzak eta gorriak izaten dira, graduazio eta aterakin gehiagokoak. ■

KIROLA EUSKARAZ

Kirola eta euskara 12 urtez taldekide

Kirola Euskaraz ekimenak 12 urte daramatza Gipuzkoako kirolaren munduan euskara sustatu nahian. Gipuzkoako Foru Aldundiak kirolei buruzko material asko argitaratu du euskaraz eta baita monitoreak euskaraz aritzeko trebatu ere. Gipuzkoatik Bizkaira eta Arabara begira daude ordea, haiek ez baitute antzeko ekimenik abian. Hedabideak ere gogoan dituzte, haiek ere kirola gaztelaniaz barra-barra eskaintzen baitute.

AINARA SAROBE

MARISOL RAMIREZ / ARGAZKI PRESS

12 URTE IGARO DIRA, Debabarren eskualdean, hainbat udalek *Kirola Euskaraz* ekimena martxan jarri zutenetik. Urte asko dira, baina Iñaki Ugarteburu Gipuzkoako Foru Aldundiko Kirol Zuzendariaren hitzetan, “oraindik asko falta da egiteko”.

Proiektuaren hasierako helburua euskarazko kirol materiala sortzea eta monitoreen euskarazko prestakuntza lortzea ziren. Bi helburu hauek beteak daudela esan daiteke gaur egun. Alde

batetik, ia kirol guztien inguruko materiala kaleratu dute euskaraz. Guztira 26 karpeta sortu dituzte hainbat kirol materialekin. Liburuxka hauek Donostiako Kirol Etxean (943458357 telefonoan) eta Arrasateko kiroldegian (943771627 telefonoan) lortu daitezke.

Aurten, hirugarren adinekoentzako gimnasia ariketei buruzko eta uretako gimnasiaren inguruko liburuak kalera-tuko ditu Gipuzkoako Foru Aldundiak. Iñaki Ugarteburuk dioenez,

“hasieran eskola kiroleko monitoreei eman nahi genien materiala. Baina kon-turatu ginen beste kirol batzuetako monitoreekin lan egiteko (xakean adibidez) eskola esparrutik atera behar genuela”. Euskarazko kirol material horiek liburu dendetan salduz ere zabaldu nahi izan zituzten, baina “helburua ez zen dirua irabaztea”, Iñaki Ugarteburuk azaldu duenez, “prezioa jartzekotan eskuragarria izan zedin nahi genuen. Zabaltzen banatzaileare-

kin saiakera egin genuen, baina irtenbide komertzial oso txikia zuen eta baztertu egin genuen bide hori”.

Kirolei buruzko euskarazko materialgintza zen egiteko bat, eta bestea, monitoreen formakuntza. Sentsibilizazio kanpaina dezente egin dituztela azaldu digu Ugarteburuk: “Hala ere, arlo hau sortu berria den Euskal Kirol Eskolaren bidez lantzen da eta, beraz, formakuntza arautua bihurtu da”.

Hau ikusita, programaren arduradunek beste helburu batzuk bilatu dituzte, beste behar batzuk ere sortuz joan direlako. Lehenik eta behin, kirol batzuetan, hasierako materiala kaleratu eta gero, bigarren material multzoa kaleratzea komenigarria dela uste dute, baina Soin Hezkuntzako Euskal Erkunde (SHEE) bezalako ikasketek material hori eskaintzen dutenez, bigarren atal hori lantzearen egokitasunaz eztabaidatzen ari dira.

Beste helburu bat gaur egun informazio teknologiek ematen duten aukera baliatzea da. Hori dela-eta, euskaratutako material guztia web orrian eskegi nahi dute (www.gipuzkoa.net/kirolaeuskaraz) interesa dutenak kontsultatzeko aukera izan dezaten. Gabonetarako material hau guztia bertan eskegita izatea espero dute arduradunek.

Materialgintza, monitoreen presetaketa, Internet eta kirol federazioen esparruan ere aritu dira lanean. 10 urtez ari da langile bat koordinazioan. Ugarteburuk azaldu duenez, “Federazioek beraiek, askotan, euskaraz lan egiteko zailtasunak zituzten eta beraz, batetik, itzulpen eta informazio zerbitzuak eskaintzen dizkiegu eta bestetik, bertako langileak euskaraz lan egiteko trebatzen aritu gara”. Federazioak konturatu dira euskarazko zerbitzua eskaini beharra dutela. Izan ere, berriki onartu den dekretuak kirol federazioen dokumentu eta txostenak eleantitzak izatea behartzen du eta lan horretarako laguntza

eskaini nahi diete Kirol Saileko arduradunek. Ugartebururen ustez, “orain arte federazioetan lan egin duten pertsonen jarrera konpromisozkoa izan da, borondatezkoa”.

Erakundeen inplikazioa

Iñaki Ugartebururen aburuz, Kirola Euskaraz programak baditu ahuldade batzuk. Alde batetik, erakundeen konpromisoa ez da nahikoa izan, bere iritziz: “Horrek baliabideak behar baino gutxiago izatea ekarri du eta ondorioz, lan erritmoa moteltzen da, guk nahiko

Euskaraz argitaratu duten material hau guztia kirol irakasleek asko eskertu dute. Hala ere, materialak eguneroko lanean zenbaterainoko erabilera duen neurtzea ez da batere erraza. Ugarteburuk esan digunez, “alde batetik, errealtate oso desberdinak daude Gipuzkoako zonalde batzuetan eta besteetan. Bestetik, guk neurketa puntualak egiten ditugu, euskararen egoerari buruz batez ere, baina ez dugu arlo hori zehazki lantzen”.

Kirola euskaraz bultzatzeko asmoz, ez dira ahaztu komunikabideek gai horrekiko duten garrantziaz: “Komunikabideek herri kirolez hitz egiten dute, eta askotan, gaztelaniaz egiten dute. Gure helburuetako bat herri kirolak behintzat, euskaraz eskaini ditzaten da”. ETBekin saiatu dira zerbait egiten eta Ugartebururen iritziz, futbolariekin, saskibaloiarekin eta pilotarekin adibidez, lortu dute emisioak euskaraz egitea. Komunikabideek hizkuntza hedatzeko ematen duten aukera eraginkorra dela dio Ugarteburuk, batez ere telebistarena. Hemendik aurrera, telebistaz beste kirol batzuk ere euskaraz eskaini daitezkeen lortu nahi dute eta prentsan, herri kirolak behintzat euskaraz azaltzea. ■

Babeslea: Oiartzungo Udala

Oiartzungo Udala

OIARTZUN, UDALERRI EUSKALDUNA

Osasungintza, Lantegiak, Epaitegiak, Merkatal eta Finantza Zerbitzuak ere euskaldunduz. Euskaraz bizi nahi dugulako hamaika lan elkarrekin egiteko dugu.

Bero-beroan

CiU eta "euskal foralismo anakronikoa"

CiUren finantzazio eredua dela eta, askok -sozialistek batez ere-, CiUren baitako kontraesan gisa ikusi dute "foralitate anakronikoetan" oinarritutako eredua proposatzea. Bataila dialektiko honen pasartea bizi zen duela bi asteko *El País*-en eta SER irrati katean. CiUk eredu horrek Konstituzioa urratzen duela badakiela argudiatzen zuen kazetariak hilaren 18ko artikulua batean; eta bere argudioak sendotzearren, Miguel Herrero de Miñonen *Derechos Históricos y Constitución* liburua aipatu zuen, eta bertan agertzen zen Jordi Pujolen hitzaldi bat, 1987an Kataluniako Legebiltzarrean egindakoa. Pujolek, funtsean, Gernikako Estatutua "foralitate anakronikoan" oinarritzen zela zioen eta hori ez zela katalanen eredua. Hilaren 19ko SER-eko arratsaldeko tertulian gaia atera zuen berriaz moderatzaileak, egunkariko artikuluan oinarrituta, baina Miguel Herrero de Miñon tertuliakideak berehala jarri zuen bere lekuan: "Bai, bere garaian hori esan zuen Pujolek, baina gero behin baino gehiagotan aipatu du 1987ko diskurtso hartan erratu zela eta ez datorrela bat ordukoarekin". Herrero de Miñonen hitzak uhinek eramán zituzten, urruti gainera; paperekoa, aldiz, hor da eta iruzkin ugartan agertzen ari da.

30 orduko bilera Aljerren

Eugenio Etxebeste 'Antxon' ek Garaiko elkarrizketa batean utzi berri duen datua da, ez da berria baina gogoratzeko interesgarria bai: Aljerreko 89ko negoziazioetan Espainiako Gobernuak ordezkariekin izandako azken bilerak 30 ordu iraun zituen.

Sinbolo eta keinuen gerra

Joan den irailaren 26an egun oso garrantzitsua bizi izan zen Ipar Irlandan, IRAk bere armak suntsitu zituela iragarri zuen, bertako bake prozesu luzeari beste bultzada bat emanez. Eta orain zer? Teorikoki Ipar Irlandako Gobernu autonomoa indarrean jarri beharko luke berriaz Londresek, baina denak adierazten du DUP eta Sinn Féin gobernuan eskuz esku ikusiko ditugun argazki giltzarri horrek itxaron beharko duela oraindik. 90eko hamarkadaren hasieran hasitako prozesu luzearen azken oztopoa ez da eduki edo printzipio sakratuetan trabatu, sinbologiaren korapiloan baino: DUPko unionistek IRAren armen suntsipenaren argazkiak behar dituzte, komunitate unionistari horrek bakarrik emango diolakoan IRAren desarmearrekiko konfiantza. Aste edo hilabeteren batzuk besterik ezin du iraun azken aitzaki honek, baina bitartean, mugimendu errepublikarrak prest izan beharko du beste kartaren bat hemendik eta denbora batera ateratzeko. Desarmeko argazkiak akaso?

Zer da...

MCC

Mondragón Corporación Cooperativa (MCC) taldea joan den mendeko berrogeita hamarreko hamarkadan Gipuzkoako Leintz bailaran sortu ziren euskal enpresa kooperatiboen burua da. Talde bezala, dena dela, geroago eratua da: laurogeiko hamarkadan, hain zuzen. Sortu zenez geroztik, Arrasaten izan ditu beti egoitza soziala eta zuzendaritza. MCCren enpresa-egitura hiru talde handitan eratua dago: finantzarioan, industrialean eta banaketakoan. Hirurek beregain funtzionatzen dute, estrategia bateratuaren barruan. Talde finantzarioak Euskadiko Kutxa banku-negozioa eta aurreikuspen sozialeko Lagun Aro

erakundeari atxikitako jarduna hartzen ditu. Talde industrialak produkzioa kooperatiben jarduna biltzen du, zein, aldi berean, sektoreka taldekatuak baitaude, Fagor lider dela. Banaketako taldean, banaketarekin eta elikagaiekin zerikusia duten jarduerak daude, eta Eroski kooperatiba da burua. Duela urte batzuek geroztik, MCCk aurre egin dio globalizazioari, eta, gaur egun, munduko hainbat lekutan dauzka plantak edota komertzializatzeko lantegiak; Txinan ere bai. 2004. urtean, 70.000 lagun inguruko plantilla izatera heldu zen.

Daniel Udalaiz

Euskara babesteko eta bultzatzeko eskatu du Europako Kontseiluak

EUROPAKO HIZKUNTZA GUTXITUEN ITUNA 1992an sinatu zuen Espainiako Gobernuak eta 2001ean berretsi. Lehenengo aldiz, Europako Kontseiluko Adituen Batzordeak euskararen egoerari buruzko azterketa egin du, eta ondorioak eta gomendioak argitaratu berri ditu. Gomendioak guztientzat dira: Espainiako Gobernuarentzat, Nafarroakoarentzat, Eusko Jaurlaritzarentzat, foru aldundi eta udalentzat. Nafarroa eta EAE aipatzean, justizia arloa, administrazioa, zerbitzu publikoak eta hedabideak aipatu ditu. EAERI dagokionez, hezkuntzaren alorrean, Lanbide Heziketa euskaraz egiteko aukera eta D ereduan ikasteko aukera bermatzea gomendatu ditu. Nafarroan berri, eremu mistoan euskarari eremu euskalduneari adinako babesa ematea eskatu du. Euskalerrria Irratiaren egoera hiru aldiz aipatzen da Europako Batzordearen txostenean. Miguel Sanz Nafarroako presidenteak eman du txostenari buruzko iritzia: txostenak berresten omen du Nafarroako Gobernuaren politika eta bide beretik jarraituko omen dute.

Euskaltzaindiaren omenaldia Txillardegiri

NEREKIN YAI O NUN: TXILLARDEGIRI OMENALDIA izena du Euskaltzaindiak Txillardegiren omenez aurkeztutako liburua. Henrike Knörr Euskaltzaindiako Iker sailburuak eta Pilartxo Etxeberria EHUKO irakasleak prestatu dute liburua. Txillardegiren bibliografia hautatua eta hizkuntza, literatura eta historiari buruzko 31 lagunek idatzitako lanak bildu dituzte liburuan.

Ana Toledo Juan San Martinen balizko ordezk

JUAN SAN MARTIN euskaltzain zenaren ordezk gisa hautagai bakarra aurkeztu dute. Ana Toledo antzuolarra Xabier Kintana, Jose Luis Lizundia eta Jean Haritchelarrrek proposatu dute. Urriko osoko bilkuran egingo dute bozketa eta nagusitasun osoa lortzen badu euskaltzain berria izango da. Ana Toledo 1996az geroztik euskaltzain urgazlea da eta maiatzetik Euskaltzaindiaren Gipuzkoako ordezkaria. Bestalde, uztailean hil zen Patxi Ondarraren tokia betetzeko, urrian eta azaroan aurkeztu ahal izango dituzte hautagaiak euskaltzainek. Ordezkia abenduan aukeratu dute.

Joxe Mari Aranalde hil da

IRAILAREN 24AN hil zen Joxe Mari Aranalde gaztelutarra (Gipuzkoa). Apaiza, Donostiako Santo Tomas Lizeoko irakaslea, bertsozalea, idazlea eta euskaltzain urgazlea zen. Bertso asko idatzi zuen, gai jartzaile aritu zen urtetan eta Orixe bertsolari leihaketak antolatzaile zen. Fernando Aire "Xalbador" miresten zuen eta baita berari buruz

Auspoa bilduman idatzi ere (*Xalbador* (1996), *Xalbador pertsularia* (1996) eta *Xalbadorren barrua* (2001)).

Joxe Mari Aranalde
ARGI Arako mahai-inguru
batean parte hartu zuene-
koan (2004ko martxoan).

BAHEA PSE-EEren urria bukaerako kongresuaren zain dago klase politikoa, han ere nolabaiteko keinuak ikus daitezkeelakoan. Miguel Buen Gipuzkoako idazkari nagusiak proposamen zehatza egin du eta eztabaidarako onartu du alderdi sozialistak, honakoa funtsean: euskal alderdiek adosten dutena, onar dezala Espainiako Gobernuak. PSE-EEko buruzagi askok onartuko luketela aipatu dute sarri. Hala ere, aho biko labana da proposamena, batetik bertako erabaki ahalmenari erreferentzia egiten badio, bestetik gehiengoarekiko beto eskubidea ere azpimarratzen du. Zer gertatzen da, esate baterako, PP eta PSE, edo hauetako bat, gainerako guztien akordio baten aurka agertzen badira? Hala ere, Buenen proposamena onartu egingo da seguruenik eta klase politikoa aurrerapauso semantikotzat joko da.

Ikusten diren keinuak: egurra eta azenarioa

Estatuaren guneetatik ezker

abertzaleko esparruen aurka egiten ari den presioak eta ETaren Avilako atentatuak, prozesuaren egoera zertan den erakusten dute, ikusten denarekiko bederen: egurra eta azenarioaren unea da keinuei dagokienez. Orain arteko politika horrek, dena den, ez dio modu erabakigarrian eragin mahaiaren azpiko jokoari eta denak adierazten du harreman sare sendoa eratzen ari dela euskal alderdi politikoan artean, bereziki PSE-EEko eta ezker abertzaleko kideen artean. Prozesua geldoa, gogorra eta luzea izango zela zioen Zapaterok eta horrekin bat datoz aktore nagusiak. Ipar Irlandan bake prozesuaren leherkaritzat jo ziren Adams-Hume akordioak 90eko lehen urteetan gauzatu ziren. Ia hamabost urte geroago heldu diren lekura heldu dira. Prozesu bakoitzak bere ezaugarriak baditu ere, ez da zalantzarik hemendik asko begiratzen zaiola Irlandan azken 15 urteetan gertatu den guztiari.

Aizu, kazetari: Bukatu al zen Nigerreko gosetea?

Urak kalte egiten die Nigerren eta Afrikako beste eskualde batzuetan gosez hiltzeko zorian dauden herritarrei. Asiako tsunamiak estali zituen joan den neguan haien laguntza eskeak. Abuztutik hona berriaz, AEBetan gertatzen ari diren urakan eta uholdeek desagerrarazi dituzte nigertarrak komunikabideetatik.

TELEBISTA BADA ZURE INFORMAZIO

iturri bakarra, jadanik ahaztua izan behar duzu Niger izeneko basamortu inguru batean gosetea dagoenik ere. Orobat munduaren martxaz irratiz enteratzen bazara. Baina okerragoa dena: prestigio handiko egunkari indartsu serioetako orrietatik ere hegan joana zaizu Nigerreko hondamendia.

Interneten hasi gara bilaka, beraz, ea abuztuko alarma deien eta irudi lazgarri haien ondoren gauzak zertan diren jakiteko. Google bilatzailean “Niger” eta “food” (janaria) ipini eta azaldu zaigun lehen informazioetako bat BBC irrati-telebista britainiarrarena da. Tituluak dio: “Nigerrek ez omen du jada behar janariz laguntzerik”. Hama Amadou lehendakariak deklaraturakoa hartu du BBCk izenbururako. Irailaren 14ko kronika da. “Orain hasi eta iraila amaitu artean –dio lehendakariak– uztak bilduak izango ditugu eta pozik gaude uztak horiek kalitate onekoak direlako, Nigerreko herritarrek ez dute gehiago beharko kanpoko laguntzarik. (...) Gure duintasuna minduta dago”.

Argazkietan ondo elikatua ageri den presidentea duintasunak kezkatzen du, baina BBCk Nigerren duen kazetari Hilary Anderssonen erantsi du bere kronikan milioi bat baino gehiago direla janari behar gorrian egon eta oraindik ezer eskuratu ez dutenak. Kazetariak dio orain ere ume asko hiltzen direla antolatu diren laguntza guneetan. Iritzi berekoa da Mugarik Gabeko

Medikuak erakundea; honek ere jakinarazi du laguntza eteteko goizegi dela.

Afrikako aktualitatea gertutik jarraitzeko komunikabide digital interesgarria www.allafrica.com da. Afrikan eta afrikarrek egina da, AEBetako Rockefeller fundazioaren laguntzarekin. Irailan bere lehen orria bisitatu izan duena harrituko zen Nigerreko larrialdiaz hor kasik albisterik ez aurkitzeagatik. Sudango Darfur eskualdeko albiste asko, Namibiako uranio meategien inguruko gorabeherak, Boli Kostako bake prozesua, Liberiako hauteskundeak, Nazio Batuen batzar historikoa Afrikako begietatik ikusita... Nigerren arrastoak aurkitzeko ordea artxiboetan arakatu behar da.

All Afrikako kazetariak ez dute ia albisterik sortu Nigerreko egoeraz. Dauden informazio urriak Oxfam GKEaren eta Nazio Batuen Erakundearen prentsa agiriak dira.

NBEaren eskualdeko informazio sareak –UN Integrated Regional Information Networks– irailaren 12ko agiri bati izenburu hau ipini dio: “Goseteak emakume gazte asko beren gorputzak saltzera behartu ditu”. Niamey hiriburutik bidalita dago baina bidaltzailearen sinadurarik gabe. Idatzi duenak datu gordinak ematen ditu. Bi edo hiru dolarren truke gau batean behin baino gehiagotan jo daiteke larrua emakume oso gazte batekin. Neska asko azaldu dira hiriburuko eta herri handietako kaleetan azken hilabeteotan, 1974ko

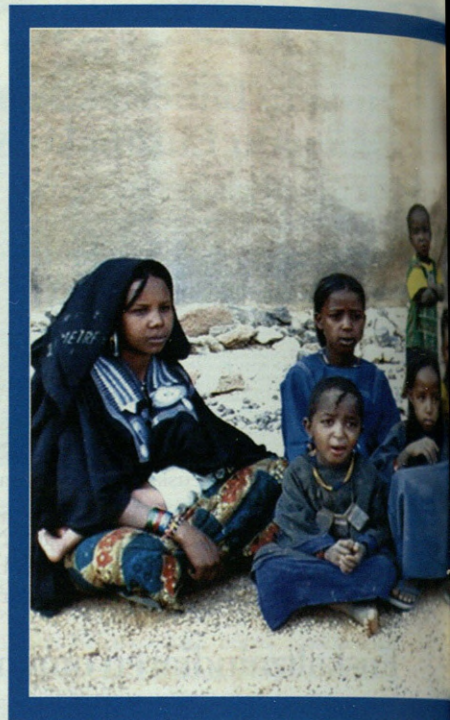
eta 1984ko goseteetan gertatu zen moduan. Asko egunez neskame lanean ari dira eta gauez prostituzioan. Neskametzan hilabeteetan 37 dolar inguru irabazten dute, eta gaurik “one-nean” kaleko lanean 9 dolar irabaztera iritsi omen daitezke.

Irailaren 14ko beste prentsa ohar batek biltzen du Mugarik Gabeko Medikuek (MSF, frantsesezko siglatan) ordura arte egindako lanaz egiten duten balorazioa. MSFk bere kezka adierazi du dohaineko janaria ez delako iristen ari behar duen jende guztia-rengana. Dagoeneko desnutrizio erdi mailakoa duten haurrei azkar janariak ematen ez bazaizkie, uste dute laster desnutrizio larrian egongo direla, eta hiltzeko arriskuan.

Afrika Hegoaldean hurrengo alarma

MSFek irail erdiko balantzean dio elikadura falta larria duten gero eta haur gehiago datozela beren zentroetara. “Edozer egiten dugula ere, ez gara behar bezain azkar ari (...) MSFk biziak salba ditzake baina herritarrei janaria iristen ez bazaie, arazoak berdin segituko du”.

MSFren laguntza guneetan iraila arte 30.000 haur artatu zituzten, eta urte bukaerarako kopurua 50.000ra iritsiko dela diote. Hori heriotz arriskuan dauden umeak bakarrik kontatuta. Gainerakoan, zerealen prezioak oso altuak direla eta eskualde askotan janari bankurik ez dagoela salatzen dute.

Argazki honetako haur eta gaztetxoak Nigerreko tuaregak dira, eta beren aurpegian ikusten denez ez dira herrialde hartan okerren daudenetakoak. Nigerren kasik hiru milioi herritar daude egoera zailean eta horietatik 850.000 benetan egoera larrian. Orain gainera Oxfam-ek eta NBEak jakinarazi dute datozen sei hilabeteetan Afrikako hamar milioi biztanle gosete handia nozitza kondanatuta daudela. Joan den abuztuan telebistek Nigerreko haur gosetien irudiak eskaini zituzten; aldiz, New Orleansko hondamendiaren ondoren Afrikako krision albisterik ez da azaltzen Mendebaldeko komunikabideetan.

Agiri horretan aitortzen dute aurten uzta oso ona izatea espero dutela, baina Munduko Janari Programak Nigerreko operazioa ondo burutzeko eskatu zituen 57,6 milioi dolarretatik soilik 33,5 milioi jaso dituela. Atzerapen hori berdintzen zaila izango da.

All Africaren artxiboetan miatuz Oxfamen irailaren 8ko oharra aurki daiteke. "Herrialde aberatsek Nigerrek erakutsi duenari ezikusia egiten diote eta bitartean Afrikako Hegoaldean gosete gogorrek datoz". Azarotik hasi eta otsaila bitarteko epean lehertuko omen dira krisi berriak. Jadanik Oxfam hasia da Malawin janaria banatzen. Baina ondoko hilabeteetan, 4 milioi herritar Malawin, 4 milioi Zimbawen, milioi bat Zambian, 400.000 Mozambiken, 500.000 Lesothon eta 200.000 Swazilandian, jendetza horiek guztiak

(10 milioi) janaririk gabe aurkituko dira, eta asko jadanik gosez daude.

Krisi berri honen eragiletzat Oxfam-ek honakoak izendatu ditu: lehortea, hiesa eta gobernuak ezarritako liberalizazio ekonomikoa. Nigerren ez bezala, Afrikako Hegoaldean hiesak eta txirotasun orokorrak eragin dute larrialdia. Euriak iritsi eta uztak ondu direnean horiek bilduko dituen indarrak ez dagoelako herrietan.

"Egoera oso ezberdina da -dio Oxfam-ek- baina printzipioa bera. Herrialde aberatsak dirua emateko berriro geratzen badira hona telebista kamerak noiz iritsi zain, Afrikako Hegoaldeko herritarrek ordainduko dute zabarkeria horren kaltea".

Baina krisiok hain larriak ote dira? Niger bertako prentsa irakurrita ere dena asmakizuna dela pentsatu behar-

ko genuke. Niamey-ko *Le Republicain* egunkariaren gunean, esaterako, leku nagusia dute liskar politikoek, gobernuaren eta sindikatuen arteko akordioak, albiste ekonomikoek, edo Lawan Didi Manzo futbolari zaharraren heriotzak. Gosetea txoko batean dago, dosier gisa bildua.

Dosierrean, artikulua batean O.K. izeneko batek dio 2,7 milioi herritar daudela egoera zailean, horietatik 850.000 egoera kritikoan. Beste batean, Aghali Abdelkader batek "Azawak eskualdean dohaineko janarien banaketa gaizki hasi da" idatzi du. Antza denez, Azawak eskualdea ez dute sartu lehentasuneko lurraldeen zerrendan, udaberriko uholdeetan sekulako galarak jasan zituen arren. Abdelkaderrek kontatu du Azawakeko Tamaya herri-raino ze laguntza iritsi den: "36 zaku arroz, 7 zaku arto, 3 kartoi datil, 3 kartoi esne, 3 kartoi tomate eta 12 pakete gaila.... ia 10.000 pertsonarentzako! Rofaminir-en, 5.000 pertsonarentzako, hau iritsi da: 10 zaku arroz, zaku bat mandioka irin, 4 pakete gaila, kartoi bat datil eta kartoi bat esne. (...) Laguntza moduan miseria hau bidali dutenek uste al dute honela konpontzen dutela zertxobait eskualde bateko gosetea? Zergatik mespretxu hau?"

Adierazpen askatasunaren aldeko Kanadako erakunde batek salatu du Nigerreko gobernuak errepresaliak hartu dituela goseteaz informazioa eman duten kazetarien kontra. Horrek esplika dezake hango isiltasuna. Baina hemengo prentsarena zurrizko, kazetariok aitzakia hobea beharko dugu. ■

<http://www.argia.com/nethurbil>
helbidean, gai honi buruzko informazio gehiago eta Interneteko loturak.

K A L I T A T E A

Produkturik onenak, MultiOpticasen

Aukerarik zabalena
bataurreko graduatu,
ukipen-lente,
audiofono eta
eguzkitako
bataurrekoetan.

ZINKUNEGI
MULTIOPTICAS
ZERBITZU OPTIKOETAN Ta
Hernani, 4 - DONOSTIA

Josemari Velez de Mendizabal

Bushen begirada ergela

Ez dakit asmatu dudan tituluarekin ala ondoko lerroen buruari ez ote zitzaion hobeto "Bush ergelaren begirada" etorriko. Dena den, ondo pentsatuta, berdin diola uste dut, batak zein besteak egoki mugatzen baitute esan nahi dudana. Amerikako Estatu Batuen hegoaldea indar osoz astindu duen *Katrina* urakanak utzitako ondorioen gain ari naiz.

Urakana berea egiten ari zen egun haieran Arthur Koestler-ek iragan mendeko hirugarren hamarkadan idatzitako *Zero eta infinitua* liburuan honela irakurri nuen: "Neanderthala lur azalera ageri zenean tximinoek barre egingo zuten, nonbait. Tximinoak, zibilizatuak oso, adarrez adar zebiltzan bitartean Neanderthaleko gizakia baldarra zen eta lurrerantz makurtuta. Tximinoak, bakezaleak eurak, berritsukeria errefinatuko giroan bizi ziren; Neandertala, aldiz, mundutik zehar urrats astunekin zebilen, bere inguruan makilakada izugarriak errepartzien. Ironikoak, tximinoek txantxa egiten zuten haien bizkar eta arbolaren gainetik intxaurrak jaurtikitzen zizkieten. Beste batzuetan ikaratu egiten ziren, eurek garbi eta osasuntsu landare eta fruituak jaten zituzten bitartean gizakiek haragi gordina irensen baitzuten eta kidekoak hiltzeraino hel zitezkeen. Neanderthalak arbolak lurreratzien zituen, harkaitzak aldatzen zituen haien betiko tokitik eta oihaneke legea hausten zuen. Tximinoen iritziz, Neanderthala historian atzerapausoa zen". Hitz horiek Miguel Unamunorenak gogorarazi zizkidaten: "Tximino antropoide batek seme gaixo bat izan zuen. Animalien eta zoologiaren aldetik zeharo gaixoa zen seme hura..."

*Katrina*ren arrastoari begira, tonto aurpegia jarri zitzaion lehen unean Bushi eta "Niri hau? Ez al zuen, bada, *God bless Amerika*?" bere buruari ziotsola zirudien. Kazetariei zuzeneko elkarrizketetan erantzuten zienean patetikoa zen presidentea-

DANI BLANCO

ren musua. Aitzakia eta zurikeria guztiak baztertuta, Michael Moorek bere web orrian Bushi eskainitako eskutitz irekian, besteak beste, helikopteroak non zeuden galdetzen zion, ironikoki.

Berriz ere naturak bere mailan jarri gaitu gizakiok. Eta ez dago bueltarik. Iazko abenduko tsunamiak gehienbat txirorak hil zituen, lurralde behartsuetan. *Katrina*k munduko estaturik boteretsue- nean deskargatu zuen bere indarra eta askok egin dute antzerako galdera txikia: nola da posible? Baina, otoi, inork uste al du izadia baino gehiago garela? Lurrak, gu gizakiok gabe, milioika urtez iraun du bizi- rik eta osasuntsu. Gurekin, aldiz, arris- kuan dago oreka. Ni ez nago ados, estatu- batuar agintariak hondamendi honetan azaldutako jarrera arrazakeriari leporatu behar zaiola diotenekin. Ez dira naturaren haserre birrintzaileko ondorioei garaiz aurre egiteko gai izan, eta kito! Gizakiok jainko izatera jolasten ari gara aspalditik naturaren aurrean. Eta jolas horrek itsuarazi gaitu, zeharo. Eta galduarazi.

Naturak erakutsi digu, garbi gainera, gizakion botere eta gurari aseegin guztien gainetik dabilela. Gu —oraingo bizidun adimentsu bide garenok— lur azaletik desager gintezke, gure planeta hiltzeraino eramanezake, baina zenbait mila urte barru lurra bere koorde- nada naturaletara itzuliko litzateke. Giro berrian gizakiak beranduago agertuko lirateke —agian, bospasei milioi urtera— baina (ziur nago) kide berriak gaur bezain adimen- tsuak balira aurki desordenatuko lukete ordena naturala. Eta ziklo berriari ekingo litzaioke.

Aipuekin jarraituz, amai dezadan *Ali Baba eta berrogei lapurrak* ipuineko azken berbekin, pixka bat egokituta zir- kulantzia hauetara: "Bizitzarik alaien eta itsuenean bizi izan ziren, goxotasun guz- tien birrintzaile, jendetzen bereizle, jaure- gien ezabatzaile eta hilobien eraikitzaileak bisita egin zien arte". ■

Ni ez nago ados, estatubatuar
agintariak hondamendi honetan
azaldutako jarrera arrazakeriari
leporatu behar zaiola diotenekin. Ez
dira naturaren haserre birrintzaileko
ondorioei garaiz aurre egiteko gai
izan, eta kito! Gizakiok jainko
izatera jolasten ari gara aspalditik
naturaren aurrean. Eta jolas horrek
itsuarazi gaitu, zeharo.

Eta galduarazi

informazioaren unibertsoa

■ SOLUZIOAK

Web/CD-Rom/papera formatuetan soluzioak ondoko alorretan:

- ▶ Berriak eta agendak
- ▶ Aldizkari eta egunkariak
- ▶ Liburutegi eta dokumentazio-zentroak
- ▶ Formazio eta autoformazioa
- ▶ Jolas interaktiboak
- ▶ Denda birtualak
- ▶ Bezeroentzako gune pribatuak
- ▶ Komunikazio korporatiboa

■ ZERBITZUAK

- ▶ Aholkularitza
- ▶ Ezarritako soluzioen eguneraketa jarraia
- ▶ Komunikazio zuzena
- ▶ Esperientzia

■ ERREMINTAK

Ingeniaritza linguistikoan dugun ikerketa + garapena + berrikuntzarako taldeak oinarritzko erremintak sortzen eta hobetzen dihardu. Oinarritzko erreminta hauek KAPSULA deituriko sistema teknologikoan biltzen dira. Hona hemen batzuk:

- ▶ Analizatzaile morfologikoa
- ▶ Euskararako lematizatzailea
- ▶ Espainolerako lematizatzailea
- ▶ Kwin: MS Word artxiboetako bilatzailea
- ▶ Testu alineatuak ikusteko prototipoa
- ▶ Itzulpenak baieztatze prototipoa
- ▶ Konkordantziak ikusteko prototipoa
- ▶ Batua/bizkaiera itzulpen laguntzailea

Adur Software Productions, S. Koop (ASP)

Industrialdea, 1 · 20160 Lasarte-Oria_Gipuzkoa

adur@adur.com

© 943 371 849

Adur SOFTWARE
PRODUCTIONS

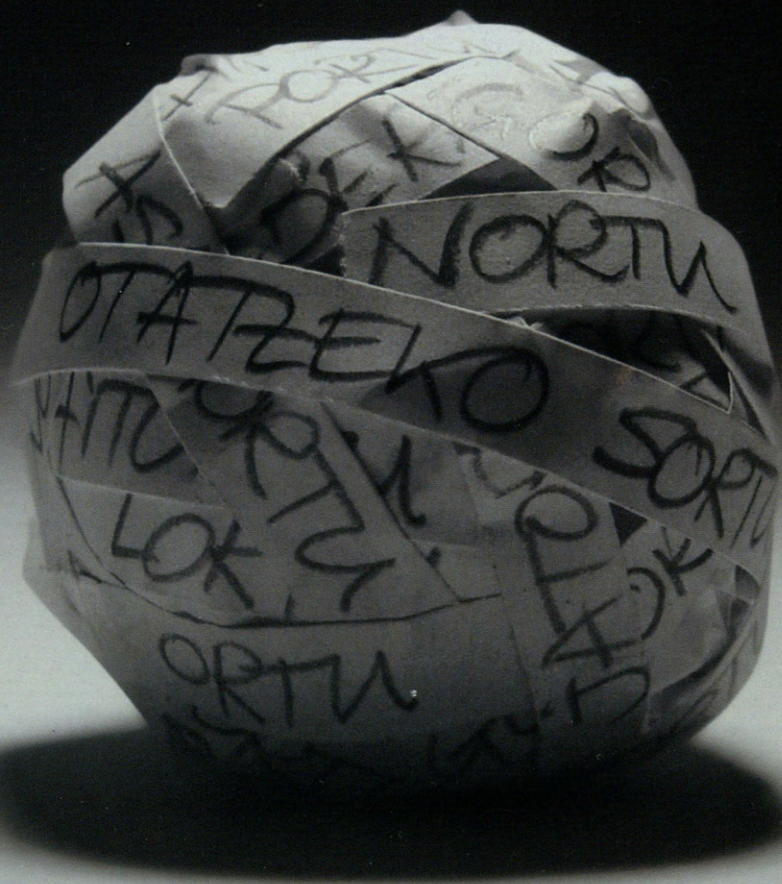
www.adur.com

bertsolar
txapelket
nagusia

05

Lekunberritik 05-10-
Bilbora 05-12

www.txapelketanagusia.com

Laguntzailea:

Euskal
Herriko
Bertsotze
Elkartea

